

prameny & studie

71

Národní
zemědělské
muzeum

Národní
zemědělské
muzeum

**prameny
& studie**

71

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM, s. p. o.
2022

ISSN 0862-8483

*Časopis vychází za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Časopis vychází dvakrát ročně

Zařazeno do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Evidenční číslo: MK ČR E 18799

© Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2022
ISSN 0862-8483

OBSAH

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

Anna Šebová, Margita Čanigová

Vývoj a hodnotenie ochutených jogurtov

The Development and Evaluation of Flavoured Yoghurts 9

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

Michal Jirman

První desetiletí Chemické pokusné stanice v Lovosicích

The First Decade of the Experimental Chemical Station in Lovosice 25

Michaela Zeinerová Brachtlová

Fotografická soutěž našeho venkova a lesnická fotosoutěž

Photography Competition for Images of Our Countryside and a Forestry

Photo Competition 41

Alice Frydrychová

Krajina vilových čtvrtí a její proměny

The Landscape of Residential Neighbourhoods and Its Transformations 59

Zdeněk Novák, Roman Zámečník

Stručné dějiny tvorby voluptoáru a krajina pro chov a výcvik

ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem

A Brief History of Voluptuary Gardens and the Landscape for Breeding

and Training of Ceremonial Carriage Horses in Kladruby nad Labem 89

Pokyny pro autory 107

Redakční rada 117

Autoři textů 119

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

VÝVOJ A HODNOTENIE OCHUTENÝCH JOGURTOV

THE DEVELOPMENT AND EVALUATION OF FLAVOURED YOGHURTS

Anna Šebová, Margita Čanigová

Abstrakt: Cieľom práce bolo vyrobiť neochutené a ochutené vzorky jogurtov. Jogurty sa vyrábali termostatovou metódou a pozornosť sa venovala hodnoteniu fyzikálno-chemických, mikrobiologických, senzoricých a texturálnych vlastností jogurtov. Na výrobu ochutených jogurtov sa používal medovicový med zo Slovenskej republiky v rôznych dávkach (0 %, 1 %, 3 % a 5 %). Analýzy sa vykonávali v 7 dňových intervaloch počas 28 dní skladovania za stanovených podmienok. Zo získaných výsledkov vyplýva, že so zvyšujúcim sa prídavkom medovicového medu do jogurtu dochádzalo k zvýšeniu sušiny pri porovnaní so vzorkou kontrolnou bez prídavku medu. Vyšší obsah medovicového medu v jogurtoch ovplyvnil aj hodnoty aktívnej a titračnej kyslosti. Vo vzorke s najvyšším prídavkom medovicového medu sa zistila najvyššia aktívna kyslosť po 1. dni skladovania a naopak najnižšia aktívna kyslosť sa zaznamenala vo vzorke s 1 % prídavkom medovicového medu na 28. deň skladovania. Najvyššia hodnota titračnej kyslosti bola zistená na 28. deň skladovania vo vzorke s najnižším prídavkom medovicového medu. V rámci texturálnych vlastností sa stanovovali dva parametre (pevnosť a súdržnosť) pomocou prístroja texturometer. V kontrolnej vzorke jogurtov sa na 28. deň skladovania zaznamenala najvyššia súdržnosť. Naopak, najnižšia súdržnosť a pevnosť jogurtov sa zaznamenala v jogurtoch s najvyšším prídavkom medovicového medu. Najnižšie množstvo uvoľnenej srvátky sa zaznamenalo vo vzorke s 5 % prídavkom medovicového medu, pri porovnaní s kontrolnou vzorkou bez prídavku medu. Pri hodnotení mikrobiologickej kvality sa na základe výsledkov zistilo, že vo vzorkách neochutených a ochutených jogurtov sa počas 28 dní skladovania neobjavili nežiaduce mikroorganizmy. Nezaznamenal sa výskyt vláknitých mikroskopických húb, koliformných baktérií a kvasiniek. Počet čistých mliekarenských kultúr je v nadbytku počas celej doby skladovania. Z výsledkov senzorickej analýzy jogurtov vyplýva, že hodnotitelia uprednostnili jogurt s najvyšším množstvom medovicového medu pred kontrolnou vzorkou.

Abstract: This article offers an overview of a thesis, whose aim was to produce unflavoured and flavoured yoghurt samples. Yoghurts were produced by the thermostat method and attention was paid to the evaluation of physical and chemical, microbiological, sensory, and textural properties of the yoghurts. Honeydew honey from the Slovak Republic was used in the production of flavoured yogurts in various amounts (0%, 1%, 3%, and 5%). Analyses were performed at 7-day intervals for 28 days of storage under controlled conditions. The results show that with higher amount of added honey to the yogurt, there was an increase in the dry matter compared to the control sample with no honey added. Higher honey content in yoghurts also affected their active and titratable acidity. In the sample with the highest amount of added honey, active acidity was highest after the first day of storage. Lowest acidity was detected in the sample with 1% honey on the 28th day of storage. The highest value of titratable acidity was found on the 28th day of storage in the sample with the lowest amount of added honey. Evaluation of textural properties focused on firmness and cohesiveness, whereby measurements were taken on a texturometer. In the control yoghurt samples, highest coherence was recorded on the 28th day of storage. The lowest cohesiveness and firmness were recorded in yoghurts with the highest amount of added honey. The lowest values of released whey were recorded in the sample with 5% of added honey. Tests of microbiological quality showed that no undesirable microorganisms appeared in the samples of unflavoured or

flavoured yogurts during the 28 days of storage. No fibrous microscopic fungi, coliform bacteria, and yeast have been reported. The number of pure dairy cultures (*Lactobacillus delbrueckii* spp. *Bulgaricus* and *Streptococcus thermophilus*) were in excess throughout the entire storage period. The results of the sensory analysis of yogurts show that the evaluators preferred yogurt with the highest amount of honeydew honey over the control sample.

Kľúčové slová: med; jogurt; skladovanie.

Keywords: honey; yogurt; storage.

*Časť výsledkov, prezentovaných v tejto práci, sa získala s podporou
Výskumného centra AgroBioTech vybudovaného v rámci projektu
Vybudovanie výskumného centra „AgrobioTech“ ITMS 26220220180.*

Úvod

Mlieko je už od pradávna dôležitým zdrojom výživy ľudí po celom svete (Jariyasopit et al., 2021).¹ Tradičný mliekarenský priemysel je založený hlavne na kravskom mlieku, čoraz viac sa ale do popredia dostáva kozie aj ovčie mlieko.² Kravské mlieko predstavuje až 83 % svetovej produkcie mlieka.³ Fermentáciou kravského mlieka alebo iných druhov mliek s použitím baktérií *Streptococcus thermophilus* a *Lactobacillus delbrueckii* subsp. *bulgaricus* dochádza k výrobe jogurtu. Po zaočkovaní mlieka jogurtovou kultúrou, dochádza k rozkladu mliečného cukru v mlieku a jeho premena na kyselinu mliečnu.⁴

Mlieko a mliečne výrobky predstavajú pre človeka dôležitý zdroj výživných látok.⁵ Nespočetné množstvo štúdií potvrdzuje, že pravidelná konzumácia jogurtov má

---

¹ JARIYASOPIT, N. – KHAMSAENG, S. – PANYA, A. – VINAISURATERN, P. – METEM, P. – ASAWALERTPANICH, W. – VISESSANGUAN, W. – SIRIVATANAUKSORN, V. – KHOOMRUNG, S., Quantitative analysis of nutrient metabolite compositions of retail cow's milk and milk alternatives in Thailand using GC-MS, *Journal of Food Composition and Analysis*, vol. 97, 2021, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0889157520314903?token=7FB59917004698479E8BBC34FC9B550D6EEE9CD64E8731D9668D49432E998331B8996F96E8F420FDBCD00F59AE331E86>> [20. 2. 2021].

² ROY, Debashree – YE, Aiqian – MOUGHAN, J. Paul – SINGH, Harjinder, Structural changes in cow, goat, and sheep shim milk during dynamic in vitro gastric digestion, *Journal of Dairy Science*, vol. 104, no. 2, 2021, s. 1394–1411, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0022030220310122?token=E1539C2D136190A58DF75AD1FB6948CC2D425A4C13114458C2085E067BD2D897E6B27C9882C298D9FCB152ABA76BF56F>> [20. 2. 2021].

³ FAO. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2020, dostupné online: <<http://www.fao.org/resources/infographics/infographics-details/en/c/273893/>> [20. 2. 2021].

⁴ YAMAUCHI, R. – MAGUIN, E. – HORIUCHU, H. – HOSOKAWA, M. – SASAKI, Y., The critical role of urease in yogurt fermentation with various combinations of *Streptococcus thermophilus* and *Lactobacillus delbrueckii* ssp. *bulgaricus*, *Journal of Dairy Science*, vol. 102, no. 2, 2019, s. 1033–1043, dostupné online: <<https://doi.org/10.3168/jds.2018-15192>> [20. 2. 2021].

⁵ NGUYEN, T. H. Hanh – GATHERCOLE, L. Jessica – DAY, Li – DALZIEL, E. Julie, Differences in peptide generation following in vitro gastrointestinal digestion of yogurt and milk from cow, sheep and goat, *Food Chemistry*, vol. 317, 2020, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S030881462030279X?token=24E3F7AA1DDBB74EA06C8286D82643ED987AC558BFBD0C18D38097C6192DBA08827A6DC1C0F32455B64B560F33427AF>> [20. 2. 2021].

mnoho zdravotných výhod. Okrem zníženia hladiny cholesterolu a krvného tlaku, sa jogurty vyznačujú antikarcinogénnymi, antimikrobiálnymi a antioxidačnými účinkami.⁶ Spotrebiteľ, kladie na výrobky čoraz vyššie nároky a tak je tomu aj v prípade jogurtov. Trh je bohatý na výber jogurtov a ich príchuť. Najčastejšie spotrebiteľ siahla pretovšetkým po ochutených produktoch.

V tomto experimente sa na ochucovanie jogurtov použil medovicový med. Nielen kvôli jeho sladkej chuti, ale aj dokázaným blahodárnym účinkom na organizmus. Med je sladidlo, ktoré produkujú včely medonosné z nektáru. Veľký dopyt spotrebiteľov po tomto produkte je spojený s jeho častým falšovaním.⁷

Vyznačuje sa bohatými nutričnými a biologickými vlastnosťami ako sú fruktóza a glukóza, organické kyseliny, aminokyseliny, bielkoviny, minerálne látky a ďalšie fytochemikálie.⁸ Medovicový med pochádza zo sekrétov živých častí rastlín alebo exkrécie hmyzu. Medovicový med je pri porovnaní s ostatnými medmi tmavší.⁹

Typickým znakom medovicového medu je aj to, že vykazuje vyšší pomer fruktózy ku glukóze, má nižší celkový obsah monosacharidov a vyšší obsah di- a oligosacharidov ako väčšina kvetových medov.¹⁰

Materiál a metódy

Použitý materiál na experiment: Ako hlavná surovina na výrobu jogurtov sa využilo mlieko konzumné polotučné s obsahom tuku 1,5 % od producenta zo Slovenskej republiky, sušené odstredené mlieko, lyofilizovaná jogurtová kultúra od firmy (*Lactoflora*, Česká republika) a medovicový med (Slovenská republika).

---

⁶ GUMUS, Ekin Cansu – GHARIBZAHEDI, Taghi Mohammadm Seyed, Yogurts supplemented with lipid emulsions rich in omega-3 fatty acids: new insights into the fortification, microencapsulation, quality properties, and health-promoting effects, Trends in Food Science & Technology, vol. 110, 2021, s. 267–279, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0924224421001175?token=-FC294F6470A76B321DA0E5916840FF6A342C392C7DB07B29358AA099E34106E1575AC15081507E9A826FEAF4961BB2FA>> [20. 2. 2021].

⁷ SMITH, Christopher – COKCETIN, Nural – TRUONG, Thuyen – HARRY, Elizabeth – HUTVAGNER, Gyorgy – BAJAN, Sarah, Cataloguing the small RNA content of honey using next generation sequencing, Food Chemistry: Molecular Sciences, 2021, dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.fochms.2021.100014>> [20. 2. 2021].

⁸ JIANG, Weijian – YING, Meirong – ZHANG, Jinjie – CUI, Zongyan – CHEN, Qi – CHEN, Yong – WANG, Jiajun – FANG, Fang – SHEN, Lirong, Quantification of major royal jelly proteins using ultra performance liquid chromatography tandem triple quadrupole mass spectrometry and application in honey authenticity, Journal of Food Composition and Analysis, vol. 97, 2021, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0889157521000016?token=D99BC60602DAC74C20CA007688E8359D28EA777A30F9B9776BD238E419A337E5E3276F4742421AEA10F9AEB5C47BA25D>> [20. 2. 2021].

⁹ VASIĆ, Vesna – GAŠIĆ, Uroš – STANKOVIĆ, Dalibor – LUŠIĆ, Dražen – LUŠIĆ-VUKIĆ, Darija – OPSENICA-MILOJKOVIĆ, Dušanka – TEŠIĆ, Živoslav – TRIFKOVIĆ, Jelena, Towards better quality criteria of European honeydew honey: Phenolic profile and antioxidant capacity, Food Chemistry, vol. 274, 2019, s. 629–641, dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2018.09.045>> [20. 2. 2021].

¹⁰ SWEARS, M. Rosemary – MANLEY-HARRIS, Marilyn, Composition and potential as a prebiotic functional food of a Giant Willow Aphid (*Tuberolachnus salignus*) honeydew honey produced in New Zealand, Food Chemistry, vol. 345, 2021, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0308814620325243?token=3ECE741FDE18095FFF1234E2F7D6008676ABB529A99BC3FE-D4E0D582E6672136C35BEC4040C6A14DB11E004C88D01246>> [20. 2. 2021].

Technologický postup výroby jogurtov: Výroba jogurtov sa uskutočňovala termostatovou metódou. Polotučné mlieko sa zahrialo na 35–40 °C. Za stáleho miešania sa pridalo 50 gramov sušeného odstredeného mlieka do 1 litra mlieka. Prídavok sušeného odstredeného mlieka sa zvolil predovšetkým pre zlepšenie konzistencie finálneho výrobku. Za neustáleho miešania sa následne mlieko zahrialo na pasterizačnú teplotu 80 °C s výdržou 5 minút. Po dosiahnutí požadovanej teploty došlo k chladeniu mlieka na fermentačnú teplotu 42–44 °C. Takto vychladené mlieko sa zaočkovalo lyofilizovanou jogurtovou kultúrou. Kultúra sa dôkladne zamiešala do celého objemu mlieka. Pred samotnou výrobou jogurtov sa sklenené poháre vysterilizovali. Po vysterilizovaní sa na ich dno dávkovoval medovicový med v množstve: K kontrolná vzorka bez prídavku medu, A vzorka s 1 hmot. % prídavku medovicového medu, B vzorka s 3 hmot. % prídavku medovicového medu, C vzorka s 5 hmot. % prídavku medovicového medu. Do takto pripravených pohárov s medom sa dávkovovalo inokulované mlieko. Pred uzavretým a samotnou fermentáciou v termostate došlo k dôkladnému premiešaniu medu s naočkoványm mliekom. Fermentácia prebiehala po uzavretí pohárov pri teplote 42–44 °C po dobu 4–6 hodín. Po uplynutí tejto doby sa jogurty chladili dvojstupňovo. V prvom stupni sa vychladili na teplotu 24–25 °C. V druhom stupni na 6±1 °C. Pri tejto teplote sa vzorky jogurtov uchovávali počas celej doby skladovania (28 dní). Vzorky sa analyzovali v 7 dňových intervaloch.

Metódy: V samotných vyrobených jogurtoch sa v prvý deň po výrobe stanovovali počty koliformných mikroorganizmov na živnom médiu VRB agar na riedenie 10^{-1} a 10^{-2} pri teplote 30±1 °C počas 24 hodín.¹¹ Stanovovali sa aj kvasinky a vláknité mikroskopické huby tieto parametre sa stanovovali na riedenie 10^{-1} a 10^{-2} na živnom médiu DRBC agar, pri 25±1 °C, po dobu 5 dní.¹² Najdôležitejším mikrobiologickým stanoveným sú baktérie mliečneho kysnutia. Stanovovali sa rody *Streptococcus* a *Lactobacillus*. Laktobacily sa stanovovali na MRS agare pri teplote 37±1 °C počas 5 dní.¹³ Streptokoky sa stanovovali pomocou M17 agaru pri 37±1 °C, po dobu 3 dní.¹⁴ Vzorky jogurtov pri stanovení týchto mikroorganizmov sa pred očkovaním riedili na 10^{-6} a 10^{-7} . Z fyzikálno-chemických parametrov sa stanovil obsah tuku,¹⁵ sušiny jogurtov,¹⁶ aktívna kyslosť, titračná kyslosť jogurtov¹⁷ a synerézia pomocou metódy odstreďovania s určitými modifikáciami.¹⁸ Okrem analýzy vyrobených jogurtov hodnoteniu

---

¹¹ STN ISO 4832 (560085), Mikrobiológia. Všeobecné pokyny na stanovenie počtu koliformných baktérií: metóda počítania kolónií, 2009.

¹² STN ISO 21527-1, Mikrobiológia potravín a krmív. Horizontálna metóda na stanovenie počtu kvasiniek a plesní: metóda počítania kolónií vo výrobkoch s aktivitou vody väčšou ako 0,95, 2010.

¹³ STN ISO 21527-1, Mikrobiológia potravín a krmív. Horizontálna metóda na stanovenie počtu kvasiniek a plesní: metóda počítania kolónií vo výrobkoch s aktivitou vody väčšou ako 0,95, 2010.

¹⁴ STN ISO 15214, Mikrobiológia potravín a krmív. Horizontálna metóda na stanovenie počtu mezofilných kyslomliečnych baktérií: metóda počítania kolónií kultivovaných pri 30 °C, 2002.

¹⁵ STN 570530/Z2, Metódy skúšania mlieka a tekutých mliečnych výrobkov, 2001.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Srov. CVAK, Zdeněk – PETERKOVÁ, Ludmila – ČERNÁ, Eva, Chemické a fyzikálně-chemické metody v kontrole jakosti mléka a mlékárenských výrobků, Praha 1992.

¹⁸ KEOGH, K. M. – O'KENNEDY, T. B., Rheology of stirred Yogurt as Affected by Added Milk Fat, Protein and Hydrocolloids, Journal of Food Science, vol. 63, no. 1, 1998, s. 108–112, dostupné online: <<https://doi.org/10.1111/j.1365-2621.1998.tb15687.x>> [20. 2. 2021].

podliehal aj použitý medovicový med. Z fyzikálno-chemických parametrov sa stanovoval obsah vody,¹⁹ elektrická vodivosť²⁰ a obsah voľných kyselín.²¹ Aby sa predišlo skresleným finálnym výsledkom, v mede sa stanovovali koliformné mikroorganizmy, kvasinky, vláknité mikroskopické huby²² a laktobacily.²³

Výsledky a diskusia

Výsledky týkajúce sa fyzikálno – chemických parametrov a mikrobiologickej kvality medovicového medu sú uvedené v tabuľke 1 a 2.

Priemerné hodnoty analyzovaného medovicového medu sú porovnané s platnou Vyhláškou MPRV SR č. 41.²⁴

Tabuľka 1 Priemerné hodnoty fyzikálno – chemických parametrov medovicového medu použitého na ochucovanie jogurtov

Druh medu	Obsah vody [%]	Obsah voľných kyselín [mekv. kg ⁻¹]	Elektrická vodivosť [mS.cm ⁻¹]
Medovicový med	16,2	27,0	1,33

Fyzikálno-chemické hodnotenie je jednou zo základných analýz, či už v prípade mliečnych výrobkov alebo medov. V prípade medov sa fyzikálno-chemické hodnotenie vykonáva z dôvodu zistenia kvality medu. Analýzami medu a porovnaním výsledkov s platnou Vyhláškou MPRV SR sa dokáže odhaliť prípadné falšovanie medu. Podľa Vyhlášky MPRV SR č. 41 medovicový med nesmie obsahovať viac ako 20 % vody, obsah voľných kyselín je do 50 mekv.kg⁻¹ a hodnota elektrickej vodivosti najmenej 0,8 mS.cm⁻¹.²⁵

Na základe priemerných hodnôt z tabuľky 1 vieme konštatovať, že nami použitý medovicový med na výrobu ochutených jogurtov nebol nijako falšovaný.

Mikrobiologická analýza medu sa realizovala, aby sme predišli skresleným výsledkom v prípade počtu laktobacilov a poukázali aj na to, či včelár, od ktorého sme si zakúpili medovicový med pracoval hygienicky správne. Z tohoto dôvodu sa hodnotila v mede prítomnosť koliformných baktérií, kvasiniek a vláknitých mikroskopických húb.

V tabuľke 2 sú uvedené hodnoty z mikrobiologickej analýzy medovicového medu.

¹⁹ International Honey commission IHC, Harmonised Methods of The International Honey ommission, 2009, dostupné online: <<http://www.ihc-platform.net/ihcmethods2009.pdf>> [20. 2. 2021].

²⁰ BOGDANOV, Stefan, Harmonised Methods of the International Honey Commision. International Honey Commission, 2009, dostupné online: <<https://www.ihc-platform.net/ihcmethods2009.pdf>> [10. 2. 2021].

²¹ International Honey commission IHC, Harmonised Methods of The International Honey commission, 2009, dostupné online: <<http://www.ihc-platform.net/ihcmethods2009.pdf>> [20. 2. 2021].

²² STN ISO 21527-1, Mikrobiológia potravín a krmív. Horizontálna metóda na stanovenie počtu kvasiniek a plesní: metóda počítania kolónií vo výrobkoch s aktivitou vody väčšou ako 0,95, 2010.

²³ STN ISO 15214, Mikrobiológia potravín a krmív. Horizontálna metóda na stanovenie počtu mezofilných kyslomliečnych baktérií: metóda počítania kolónií kultivovaných pri 30 °C, 2002.

²⁴ Vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky z 26. januára 2012 o mede 41/2012 Z. z. [20. 2. 2021].

²⁵ Vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky z 26. januára 2012 o mede 41/2012 Z. z. [20. 2. 2021].

Tabuľka 2 Hodnoty mikrobiologickej kvality medovicového medu pred samotným použitím na ochucovanie jogurtov

Druh medu	Koliformné baktérie [KTJ. g ⁻¹]	Kvasinky [KTJ. g ⁻¹]	Vláknité mikroskopické huby [KTJ. g ⁻¹]	Laktobacily [KTJ. g ⁻¹]
Medovicový med	0	0	0	0

Z tabuľky 2 vyplýva, že v nami použitom medovicovom mede sa nevyskytovali žiadne sledované mikroorganizmy. Zo získaných výsledkov vyplýva, že medovicový med nemohol ovplyvniť výslednú mikrobiologickú kvalitu vyrobených jogurtov a počas jeho výroby boli dodržané hygienické pravidlá.

Tabuľka 3 Priemerný obsah sušiny, tuku a beztukovej sušiny [g. 100g⁻¹] vo vyrobených jogurtoch

Vzorka	Sušina [g. 100g ⁻¹]	Tuk [g. 100g ⁻¹]		BTS [g. 100g ⁻¹]
K	15,16	1,50		13,66
A	15,50	1,50		14,00
B	16,70	1,50		15,20
C	17,67	1,50		16,17

Obsah tuku sa stanovoval butyrometrickou metódou, pričom pri odčítaní obsahu tuku sa zistili len bezvýznamné rozdiely. Na základe tohoto zistenia sa u všetkých vzoriek jogurtov uviedli rovnaké hodnoty. Vyhláška MPRV SR č. 343 zaraďuje jogurty do rôznych skupín na základe obsahu tuk.²⁶ Z našich výsledkov vyplýva, že sa všetky nami vyrobené experimentálne vzorky jogurtov zaraďujú do skupiny jogurtov so zníženým obsahom tuku. Interval pre túto skupinu jogurtov je podľa vyššie uvedenej vyhlášky viac ako 0,5 hmot. % a menej ako 2,1 hmot. % tuku.

Ďalším hodnoteným parametrom je obsah sušiny. Z tabuľky 3 vieme vyvodiť záver, že s pribúdajúcim množstvom medovicového medu dochádzalo aj k zvyšovaniu sušiny v jogurtoch.

Najvyššia hodnota sušiny sa zaznamenala vo vzorke C (5 hmot. % medovicového medu) o 2,51 % viac oproti vzorke K (0 hmot. % medovicového medu).

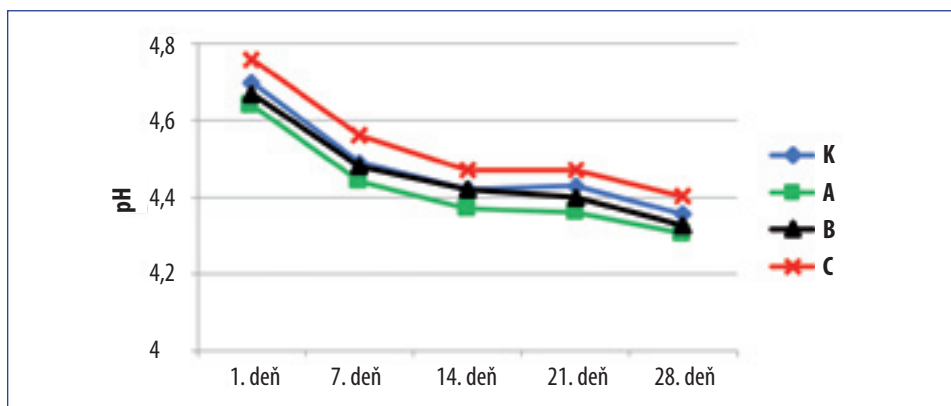
Naše zistenia sú v súlade s výsledkami Rashid a Thakur,²⁷ ktorí taktiež používali na ochucovanie jogurtov med. Autori zistili, že s pribúdajúcim množstvom medu sa zvyšoval aj obsah sušiny v jogurtoch.

Ďalšími parametrami, ktoré sa analyzovali je aktívna kyslosť jogurtov – pH (graf 1) a titračná kyslosť jogurtov (graf 2). Tieto ukazovatele sa hodnotia predovšetkým z dôvodu preukázania správneho fermentačného procesu vo fermentovaných výrobkoch.

Medzi aktívnou a titračnou kyslosťou neexistuje priamy vzťah. Pri zvyšujúcej sa titračnej kyslosti dochádza k poklesu hodnôt aktívnej kyslosti – pH.

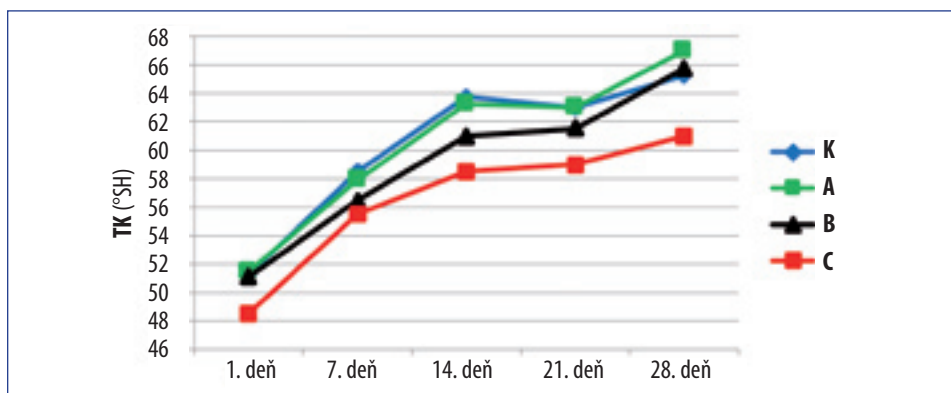
²⁶ Vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky z 8. decembra 2016 o niektorých výrobkoch z mlieka č. 343/2016 Z. z. [20. 2. 2021].

²⁷ RASHID, Allia – THAKUR, Er S. N., Studies on Quality Parameters of Set Yoghurt Prepared By the Addition of Honey, International Journal of Scientific and Research Publications, vol. 2, no. 9, 2012, s. 1–10, dostupné online: <10.13140/2.1.1272.8007> [20. 2. 2021].

Graf 1 Zmeny aktívnej kyslosti – pH počas celej doby skladovania neochutených jogurtov a jogurtov ochutených medovicovým medom

Legenda: K – kontrolná vzorka jogurtu bez prídavku medovicového medu, A – vzorka jogurtu s 1 hmot. % medovicového medu, B – vzorka jogurtu s 3 hmot. % medovicového medu, C – vzorka jogurtu s 5 hmot. % medovicového medu.

Graf 2 Zmeny titračnej kyslosti (°SH) počas celej doby skladovania neochutených jogurtov a jogurtov ochutených medovicovým medom

Legenda: K – kontrolná vzorka jogurtu bez prídavku medovicového medu, A – vzorka jogurtu s 1 hmot. % medovicového medu, B – vzorka jogurtu s 3 hmot. % medovicového medu, C – vzorka jogurtu s 5 hmot. % medovicového medu.

Rozhodujúcim faktorom určenia priebehu fermentácie ochutených jogurtov je zmena aktívnej kyslosti. Ako vyplýva z grafu 1 najnižšia hodnota aktívnej kyslosti sa zistila vo vzorke C (s prídavkom 5 % medu) počas celej doby skladovania. Zároveň z grafu 1 je viditeľné, že aktívna kyslosť má počas skladovania klesajúcu tendenciu. Na základe tohoto zistenia môžeme tvrdiť, že fermentácia prebiehala počas celej doby skladovania jogurtov.

Naše tvrdenie potvrdzujú aj priemerné hodnoty titračnej kyslosti jogurtov. Titračná kyslosť vo všetkých vzorkách jogurtov mala stúpajúcu tendenciu počas celej doby skladovania. Zmeny aktívnej a titračnej kyslosti počas celej doby skladovania jogurtov súvisia aj s faktom, že sa pri technologickej výrobe neaplikovali žiadne regulátory kyslosti ako je to v praxi bežné. Aktívnu a titračnú kyslosť hodnotili vo svojej štúdií aj Wedad a Oways.²⁸ Autori vyrábali jogurty z byvolieho mlieka obohatené o včelí med a hodnotili ich počas 9 dní skladovania. Tak ako aj v našom prípade aj z ich výsledkov vyplýva, že hodnoty titračnej kyslosti jogurtov sa zvyšovala s pribúdajúcou dobou skladovania a naopak aktívna kyslosť sa znižovala. Okrem vyššie spomínaných autorov sa výrobe jogurtov z byvolieho mlieka ochutených medom venovali aj Bakr et al.²⁹ Autori publikácie na ochucovanie týchto jogurtov použili feniklový med v koncentráciách (5 %, 10 %, 15 %). Aj v tomto prípade autori pri hodnotení aktívnej a titračnej kyslosti zistili podobné zmeny týchto parametrov ako uvádzame my.

Ďalším skúmaným parametrom je množstvo uvoľnenej srvátky (synerézia). Spotrebiteľ často negatívne hodnotí nahromadenie srvátky na povrchu jogurtu. A to môže viesť ku zlej prijateľnosti výrobku.³⁰

Z grafu 3 je pri porovnaní vzoriek jogurtov v 1. a 28. dni vyplýva, že došlo k výraznejšiemu poklesu uvoľnenej srvátky u všetkých experimentálnych vzoriek. Zároveň je viditeľné, že najnižšie percento uvoľnenej srvátky je vo vzorke C (5 % medovicového medu) počas celej doby skladovania. Tento fakt pripisujeme tomu, že vo vzorkách C bol najvyšší prídavok medovicového medu a dochádzalo k lepšiemu naviazaniu a udržaniu srvátky v textúre jogurtov.

Tabuľka 4 Priemerné hodnoty pevnosti jogurtov neochutených a ochutených medovicovým medom

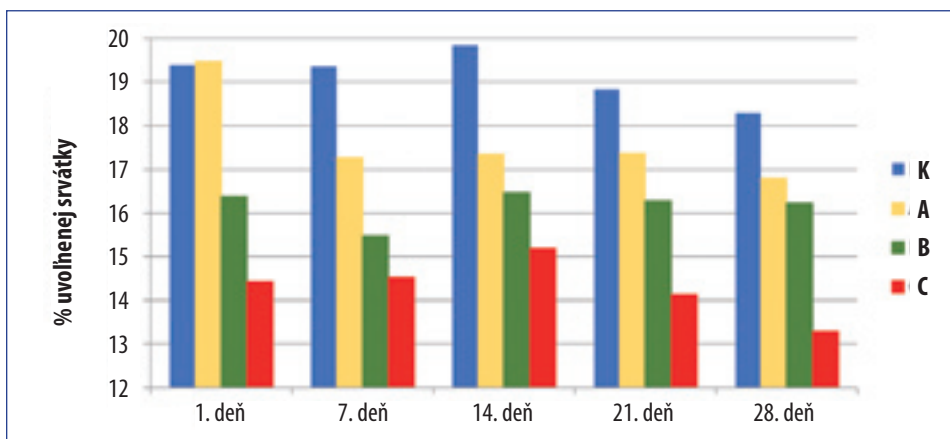
Vzorka	Pevnosť [g]			
	1. deň	14. deň	21. deň	28. deň
K	58,68	70,77	72,21	76,07
A	54,52	65,65	66,61	69,24
B	54,45	58,68	61,88	68,58
C	48,2	56,08	55,15	59,87

Legenda: K – vzorka jogurtu bez prídavku medovicového medu, A – vzorka jogurtu s 1 hmot. % prídavku medovicového medu, B – vzorka jogurtu s 3 hmot. % prídavku medovicového medu, C – vzorka jogurtu s 5 hmot. % medovicového medu.

²⁸ WEDAD, A. M – OWAYSS, A. A., Influence of Incorporating Honey and Royal Jelly on The Quality of Yoghurt During Storage, Egypt J. Food Science, vol. 37, 2009, s. 115–131, dostupné online: <https://pdfs.semanticscholar.org/e5d4/8c99954e724f443da56f3eafa93ac92282eb.pdf?_ga=2.96510236.286766788.1588768046-1666270936.1588768046> [20. 2. 2021].

²⁹ BAKR, A. I. – MOHAMED, H. T. – TAMMAM, A. A. – EL-GAZZAR, E. F., Characteristics of Bioyoghurt Fortified With Fennel Honey, International Journal of Current Microbiology and Applied Science, vol. 4, no. 3, 2015, s. 959–970, dostupné online: <http://www.aun.edu.eg/uploaded_full_txt/16172_full_txt.pdf> [10. 2. 2021].

³⁰ GHASEMPOUR, Zahra – ALIZADEH, Mohammad – BARI, R. Mahmoud, Optimisation of probiotic yoghurt production containing Zedo gum, International – Journal of Dairy Technology, vol. 65, no. 1, 2012, s. 118–125, dostupné online: <[10.1111/j.1471-0307.2011.00740.x](https://doi.org/10.1111/j.1471-0307.2011.00740.x)> [20. 2. 2021].

Graf 3 Grafické znázornenie zmien synerézie počas celej doby skladovania neochutených jogurtov a jogurtov ochutených medovicovým medom

Legenda: K – kontrolná vzorka jogurtu bez prídavku medovicového medu, A – vzorka jogurtu s 1 hmot. % medovicového medu, B – vzorka jogurtu s 3 hmot. % medovicového medu, C – vzorka jogurtu s 5 hmot. % medovicového medu.

Tabuľka 5 Priemerné hodnoty súdržnosti jogurtov neochutených a ochutených medovicovým medom

Vzorka	Súdržnosť [g]			
	1. deň	14. deň	21. deň	28. deň
K	-59,54	-74,55	-77,48	-85,4
A	-55,62	-67,83	-69,67	-72,38
B	-54,99	-57,28	-62,49	-71,5
C	-44,4	-52,88	-51,14	-58,69

Legenda: K – vzorka jogurtu bez prídavku medovicového medu, A – vzorka jogurtu s 1 hmot. % prídavku medovicového medu, B – vzorka jogurtu s 3 hmot. % prídavku medovicového medu, C – vzorka jogurtu s 5 hmot. % medovicového medu.

V tabuľke 4 a 5 sú vyhodnotené priemerné hodnoty pevnosti a súdržnosti jogurtov zistených texturometrom. Pre súdržnosť je charakteristický výsledok odpočtu na vrchole zápornej oblasti grafu. Platí, že čím je hodnota zápornejšia, tým je vzorka jogurtov súdržnejšia.

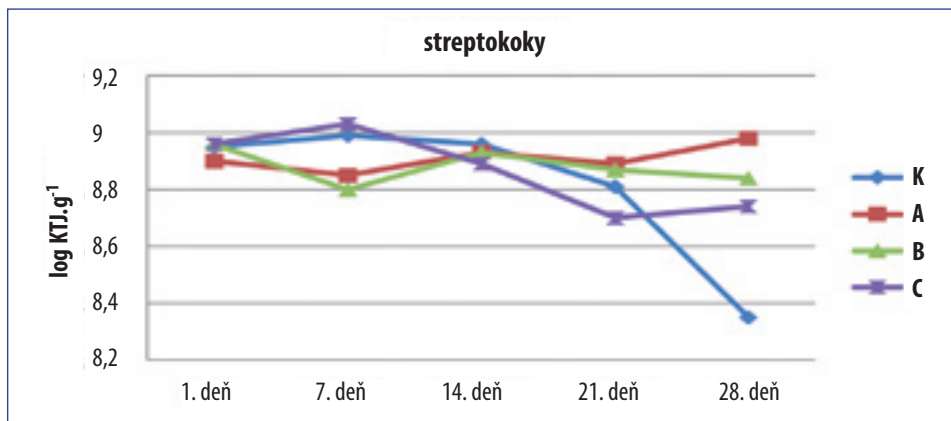
Z tabuľky 4 a 5 vyplýva, že najvyššia tuhosť a súdržnosť je počas celej doby skladovania u vzoriek K bez prídavku medu. Naopak najnižšia tuhosť a súdržnosť je vo vzorke C počas celej doby skladovania. Tento fakt zrejme súvisí s lepším viazaním srvátky vo vzorkách jogurtov. Z grafu 3 je vidieť, že vzorky C dokážu lepšie viazať srvátku počas celej doby skladovania a to spôsobovalo aj slabšiu pevnosť a súdržnosť jogurtov.

Zároveň s pribúdajúcimi dňami skladovania dochádzalo k zvýšeniu tuhosti jogurtov.

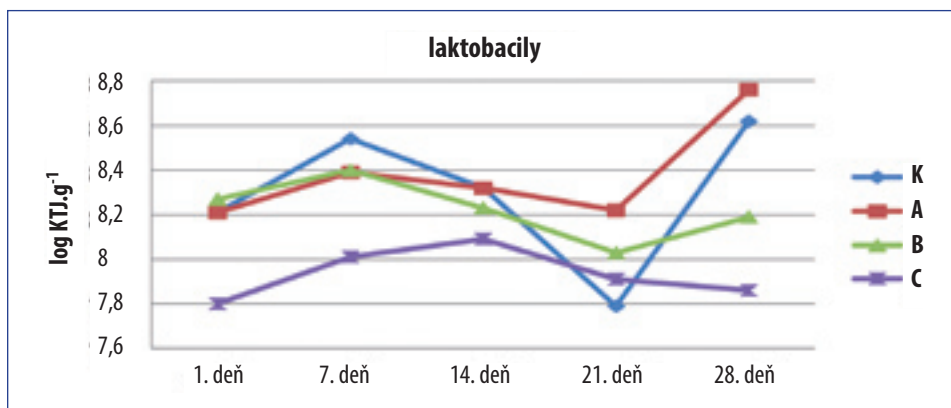
Mnohí autori tvrdia, že pevnosť jogurtov ovplyvňuje kyslosť daných jogurtov. Autori Nguyen et al. zistili, že počas skladovania jogurtov dochádzalo k zvyšovaniu ich kyslosti a zároveň sa tým aj zvyšovala pevnosť jogurtov.³¹

Poslednou najdôležitejšiou analýzou je mikrobiologická analýza jogurtov. Vo vyrobených neochutených a ochutených jogurtoch sa nezistila prítomnosť koliformných baktérií, kvasiniek a vláknitých mikroskopických húb. Na základe týchto zistení, môžeme vyvodiť záver, že bola dodržaná správna hygiena výroby, ale aj skladovania.

Podľa výsledkov znázornených v grafe 4 vidíme, že počty streptokokov v jogurtoch sa výrazne nemenili počas celej doby skladovania. Najnižšie počty streptokokov sa

Graf 4 Zmeny počtu streptokokov [$\log \text{KTJ} \cdot \text{g}^{-1}$] v jogurtoch počas skladovania

Graf 5 Zmeny počtu laktobacilov [$\log \text{KTJ} \cdot \text{g}^{-1}$] v jogurtoch počas skladovania

³¹ NGUYEN, T. H. Hanh – ONG, Lydia – KENTISH, E. Sandra – GRAS, L. Sally, Homogenisation improves the microstructure, syneresis and rheological properties yoghurt, International Dairy Journal, vol. 46, 2015, s. 78–87, dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.idairyj.2014.08.003>> [20. 2. 2021].

zaznamenali vo vzorke K (bez prídavku medu) na 28. deň. Aj keď počty streptokokov boli viditeľne nižšie v týchto vzorkách oproti počtom v ostatných vzorkách počet streptokokov je na úrovni $\log 8$ KTJ v 1 grame jogurtu.

Vyhláška MPRV SR č. 343 (2016) zároveň definuje, že v jogurtoch sa musia vyskytovať živé mikroorganizmy v nadbytku. Legislatívou schválené minimálne hodnoty sú 10^7 KTJ.g⁻¹ použitých živých kultúr.³²

Z výsledkov v grafoch 4 a 5 dokážeme konštatovať, že v experimentálnych jogurtoch sa počas celej doby skladovania zistila prevaha počtu streptokokov nad počtom laktobacilov.

Na základe použitia ochucujúcej zložky môžeme tvrdiť, že aj keď nastalo počas skladovania zníženie počtu laktobacilov a streptokokov nepreukázal sa inhibičný vplyv medovicového medu na počty použitých čistých mliekarenských kultúr. Naše zistenia potvrdzujú aj mnohí autori. Čanigová et al. vo svojej štúdií vyrábali a následne mikrobiologicky hodnotili jogurty s prídavkom agátového medu (1 %, 3 %, 5 %). Autori zistili, že počty mikroorganizmov *Lactobacillus delbrueckii* spp. *bulgaricus* a *Streptococcus thermophilus* sa počas skladovania znížil, ale spĺňali požiadavky na počty stanovené príslušnou Vyhláškou MPRV č. 343 (2016).³³

Hodnotitelia v rámci senzorickej analýzy vyrobených jogurtov hodnotili niekoľko deskriptorov. Pri hodnotení jogurtovej (kyslej) chuti najvyšší počet bodov priradili vzorke jogurtu bez prídavku medovicového medu. Za medovú (sladkú) chuť jogurtov najvyššie hodnotenie dosiahli vzorky C (s 5-% prídavkom medovicového medu). Zároveň so znižujúcim sa množstvom medu pridaného do jogurtu hodnotitelia aj priradili nižšie bodové ohodnotenie. Dôležitým deskriptorom hodnotenia je tuhosť vyrobených jogurtov. S rastúcim prídavkom medovicového medu sa tuhosť vyrobených jogurtov znižovala. Avšak počas skladovania dochádzalo k zvýšenej tuhosti jogurtov. Na základe získaných výsledkov zo senzorickeho hodnotenia od laických hodnotiteľov môžeme tvrdiť, že tieto hodnotenia sú plne v súlade s meraniami uskutočnenými na prístroji texturometer.

Poslednou analýzou pri senzorickej hodnotení vyrobených jogurtov je celkové hodnotenie vyrobených jogurtov. Najlepšie hodnotenie od hodnotiteľov dosiahli vzorky s najvyšším prídavkom medu (5 %).

Záver

Z našich výsledkov môžeme teda vyvodit' tvrdenie, že jogurty ochutené medovicovým medom sú vhodné na výrobu. Odporúčali by sme používať pri výrobe najvyšší otestovaný prídavok medovicového medu (5 %) a dobu spotreby 28 dní. Prídavok medu v tomto množstve výrazne neovplyvnil počet ušľachtilých jogurtových baktérií a aj po 28. dňoch skladovania boli počty laktobacilov a streptokokov rádovo nad 10^7 KTJ v 1 g jogurtu.

³² Vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky z 8. decembra 2016 o niektorých výrobkoch z mlieka č. 343/2016 Z. z. [20. 2. 2021].

³³ ČANIGOVÁ, Margita – KOVÁČSOVÁ, Alexandra – REMEŇOVÁ, Zuzana – KROČKO, Miroslav, Sledovanie vplyvu rôznych prídavkov agátového medu na vlastnosti jogurtov počas skladovania. Chemické listy, vol. 111, no. 3, 2017, s. 213–216, dostupné online: <<http://www.chemicke-listy.cz/ojs3/index.php/chemicke-listy/article/view/101/101>> [20. 2. 2021].

Zoznam skratiek

g	–	gram
DRBC	–	agar s dichlóranom, bengálskou červenou a chlórámfeniklom
KTJ	–	kolónia tvoriaca jednotku
mekv	–	miliekvivalent
M17	–	agar pre stanovenie streptokokov
MPRV SR	–	Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky
MRS	–	agar podľa de Man, Rogosa, Sharpe, pre stanovenie laktobacilov
mS	–	milisiemens
spp., subsp.	–	poddruh
VRB	–	agar s kryštálovou vioľou, neutrálnou červenou a žľčovými soľami
°SH	–	stupeň Soxhlet – Henkela

Prameny a literatura

- BAKR, A. I. – MOHAMED, H. T. – TAMMAM, A. A. – EL-GAZZAR, E. F., Characteristics of Bio-yoghurt Fortified With Fennel Honey, *International Journal of Current Microbiology and Applied Science*, vol. 4, no. 3, 2015, s. 959–970, dostupné online: <http://www.aun.edu.eg/uploaded_full_txt/16172_full_txt.pdf> [10. 2. 2021].
- BOGDANOV, Stefan, Harmonised Methods of the International Honey Commission. International Honey Commission, 2009, dostupné online: <<https://www.ihc-platform.net/ihcmethods2009.pdf>> [10. 2. 2021].
- CVAK, Zdeněk – PETERKOVÁ, Ludmila – ČERNÁ, Eva, Chemické a fyzikálně-chemické metody v kontrole jakosti mléka a mlékárenských výrobků, Praha: Výzkumný ústav potravinářský 1992.
- ČANIGOVÁ, Margita – KOVÁČSOVÁ, Alexandra – REMEŇOVÁ, Zuzana – KROČKO, Miroslav, Sledovanie vplyvu rôznych prídavkov agátového medu na vlastnosti jogurtov počas skladovania, *Chemické listy*, vol. 111, no. 3, 2017, s. 213–216, dostupné online: <<http://www.chemicke-listy.cz/ojs3/index.php/chemicke-listy/article/view/101/101>> [20. 2. 2021].
- FAO. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2020, dostupné online: <<http://www.fao.org/resources/infographics/infographics-details/en/c/273893/>> [20. 2. 2021].
- GHASEMPOUR, Zahra – ALIZADEH, Mohammad – BARI, R. Mahmoud, Optimisation of probiotic yoghurt production containing Zedo gum, *International – Journal of Dairy Technology*, vol. 65, no. 1, 2012, s. 118–125, dostupné online: <10.1111/j.1471-0307.2011.00740.x> [20. 2. 2021].
- GUMUS, Ekin Cansu – GHARIBZAHEDI, Taghi Mohammadm Seyed, Yogurts supplemented with lipid emulsions rich in omega-3 fatty acids: new insights into the fortification, microencapsulation, quality properties, and health-promoting effects, *Trends in Food Science & Technology*, vol. 110, 2021, s. 267–279, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0924224421001175?token=FC294F6470A76B321DA0E5916840FF6A342C392C7DB07B29358AA099E34106E1575AC15081507E9A826FEAF4961BB2FA>> [20. 2. 2021].
- International Honey commission IHC, Harmonised Methods of The International Honey commission, 2009, dostupné online: <<http://www.ihc-platform.net/ihcmethods2009.pdf>> [20. 2. 2021].
- JARIYASOPIT, N. – KHAMSAENG, S. – PANYA, A. – VINAISURATERN, P. – METEM, P. – ASAWALERTPANICH, W. – VIESSANGUAN, W. – SIRIVATANAUKSORN, V. – KHOORUNG, S., Quantitative analysis of nutrient metabolite compositions of retail cow's milk and milk alternatives in Thailand using GC-MS, *Journal of Food Composition and Analysis*, vol. 97, 2021, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0889157520314903?token=7FB59917004698479E8BBC34FC9B550D6EEE9CD64E8731D9668D49432E998331B8996F96E8F420FDBCD00F59AE331E86>> [20. 2. 2021].

- JIANG, Weijian – YING, Meirong – ZHANG, Jinjie – CUI, Zongyan – CHEN, Qi – CHEN, Yong – WANG, Jiajun – FANG, Fang – SHEN, Lirong, Quantification of major royal jelly proteins using ultra performance liquid chromatography tandem triple quadrupole mass spectrometry and application in honey authenticity, *Journal of Food Composition and Analysis*, vol. 97, 2021, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0889157521000016?token=D99BC60602DAC74C20CA007688E8359D28EA777A30F9B9776BD238E419A337E5E3276F4742421AEA10F9AEB5C47BA25D>> [20. 2. 2021].
- KEOGH, K. M. – O’KENNEDY, T. B., Rheology of stirred Yogurt as Affected by Added Milk Fat, Protein and Hydrocolloids, *Journal of Food Science*, vol. 63, no. 1, 1998, s. 108–112, dostupné online: <<https://doi.org/10.1111/j.1365-2621.1998.tb15687.x>> [20. 2. 2021].
- NGUYEN, T. H. Hanh – ONG, Lydia – KENTISH, E. Sandra – GRAS, L. Sally, Homogenisation improves the microstructure, syneresis and rheological properties yoghurt, *International Dairy Journal*, vol. 46, 2015, s. 78–87, dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.idairyj.2014.08.003>> [20. 2. 2021].
- NGUYEN, T. H. Hanh – GATHERCOLE, L. Jessica – DAY, Li – DALZIEL, E. Julie, Differences in peptide generation following in vitro gastrointestinal digestion of yogurt and milk from cow, sheep and goat, *Food Chemistry*, vol. 317, 2020, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S030881462030279X?token=24E3F7AA1DDBB74EA06C8286D82643ED987AC558BFBDA0C18D38097C6192DBA08827A6DC1C0F32455B64B560F33427AF>> [20. 2. 2021].
- RASHID, Allia – THAKUR, Er S. N., Studies on Quality Parameters of Set Yoghurt Prepared By the Addition of Honey, *International Journal of Scientific and Research Publications*, vol. 2, no. 9, 2012, s. 1–10, dostupné online: <10.13140/2.1.1272.8007> [20. 2. 2021].
- ROY, Debashree – YE, Aiqian – MOUGHAN, J. Paul – SINGH, Harjinder, Structural changes in cow, goat, and sheep shim milk during dynamic in vitro gastric digestion, *Journal of Dairy Science*, vol. 104, no. 2, 2021, s. 1394–1411, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0022030220310122?token=E1539C2D136190A58DF75AD1FB6948CC2D425A4C13114458C2085E067BD2D897E6B27C9882C298D9FCB152ABA76BF56F>> [20. 2. 2021].
- SMITH, Christopher – COKCETIN, Nural – TRUONG, Thuyen – HARRY, Elizabeth – HUTVAGNER, Gyorgy – BAJAN, Sarah, Cataloguing the small RNA content of honey using next generation sequencing, *Food Chemistry: Molecular Sciences*, 2021, dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.fochms.2021.100014>> [20. 2. 2021].
- STN 570530/Z2, Metódy skúšania mlieka a tekutých mliečnych výrobkov, 2001.
- STN ISO 15214, Mikrobiológia potravín a krmív. Horizontálna metóda na stanovenie počtu mezofilných kyslomliečnych baktérií: metóda počítania kolónií kultivovaných pri 30 °C, 2002.
- STN ISO 21527-1, Mikrobiológia potravín a krmív. Horizontálna metóda na stanovenie počtu kvasiniek a plesní: metóda počítania kolónií vo výrobkoch s aktivitou vody väčšou ako 0,95, 2010.
- STN ISO 4832 (560085), Mikrobiológia, Všeobecné pokyny na stanovenie počtu koliformných baktérií: metóda počítania kolónií, 2009.
- SWEARS, M. Rosemary – MANLEY-HARRIS, Marilyn, Composition and potential as a prebiotic functional food of a Giant Willow Aphid (*Tuberolachnus salignus*) honeydew honey produced in New Zealand, *Food Chemistry*, vol. 345, 2021, dostupné online: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0308814620325243?token=3ECE741FDE18095FFF1234E2F7D6008676ABB529A99BC3FED4E0D582E6672136C35BEC4040C6A14DB11E004C88D01246>> [20. 2. 2021].
- VASIĆ, Vesna – GAŠIĆ, Uroš – STANKOVIĆ, Dalibor – LUŠIĆ, Dražen – LUŠIĆ-VUKIĆ, Darija – OPSENICA-MILOJKOVIĆ, Dušana – TEŠIĆ, Živoslav – TRIFKOVIĆ, Jelena, Towards better quality criteria of European honeydew honey: Phenolic profile and antioxidant capacity, *Food Chemistry*, vol. 274, 2019, s. 629–641, dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2018.09.045>> [20. 2. 2021].
- Vyhlasčka Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky z 8. decembra 2016 o niektorých výrobkoch z mlieka č. 343/2016 Z. z. [20. 2. 2021].

Vyhľadška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky z 26. januára 2012 o mede 41/2012 Z. z. [20. 2. 2021].

WEDAD, A. M – OWAYSS, A. A., Influence of Incorporating Honey and Royal Jelly on The Quality of Yoghurt During Storage, Egypt J. Food Science, vol. 37, 2009, s. 115–131, dostupné online: <https://pdfs.semanticscholar.org/e5d4/8c99954e724f443da56f3eafa93ac92282eb.pdf?_ga=2.96510236.286766788.1588768046-1666270936.1588768046> [20. 2. 2021].

YAMAUCHI, R. – MAGUIN, E. – HORIUCHU, H. – HOSOKAWA, M. – SASAKI, Y., The critical role of urease in yogurt fermentation with various combinations of *Streptococcus thermophilus* and *Lactobacillus delbrueckii* ssp. *bulgaricus*, Journal of Dairy Science, vol. 102, no. 2, 2019, s. 1033–1043, dostupné online: <<https://doi.org/10.3168/jds.2018-15192>> [20. 2. 2021].

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

PRVNÍ DESETILETÍ CHEMICKÉ POKUSNÉ STANICE V LOVOSICÍCH

THE FIRST DECADE OF THE EXPERIMENTAL CHEMICAL STATION IN LOVOSICE

Michal Jirman

Abstrakt: Předkládaná studie se zabývá malým výsekem oboru aplikované agrochemie v Čechách v 60. a 70. letech 19. století. Objektem, na kterém autor ukazuje směry a zájmy agrochemického výzkumu, je Chemická pokusnická stanice v Lovosicích. Zmíněná stanice patřila pod konglomerát firem knížete Schwarzenberga a byla první ryze soukromou institucí tohoto typu v Čechách. Článek dokumentuje především první desetiletí fungování stanice. Hlavním zájmem je ukázat praktické fungování a zajištění tohoto objektu, stejně jako výzkumné oblasti. To vše s nezbytným popisem širšího kontextu a zasazení tématu v čase a místě.

Abstract: This study deals with a short segment in the history of applied agricultural chemistry in the Czech Lands in the 1860s and 1870s. The particular subject used to demonstrate the directions and chief topics of agrochemical research is the Experimental Chemical Station in Lovosice, which belonged to the conglomerate of companies owned by Prince Schwarzenberg and was thus the first private institution of this type in the Czech Lands. This contribution documents mainly the first decade of its existence. Its main aim is to demonstrate the actual operation and management of this station and the main subjects of research conducted there. All this is set into the requisite wider context and settings in place and time.

Klíčová slova: agrochemie; chemie; pokusnictví; zemědělství; Schwarzenberg; Hanamann; Breitenlohner; Lovosice; úředníci; byrokracie.

Keywords: Agricultural chemistry; chemistry; experimental science; agriculture; Schwarzenberg; Hanamann; Breitenlohner; Lovosice; clerks; bureaucracy.

Tento článek vznikl za podpory SGS Via ad excelentiam na FF UJEP.

Úvod

Osvícenství přišlo s novými myšlenkami a převratnými názory na složení přírody. Taktéž nastavilo nový systém uvažování o přírodě a jejích zákonech. Pozorování a pokus byly hlavními metodami, na nichž stála věda, která začala dosahovat nevšedních výsledků. Co se týče agrochemie, můžeme zmínit první názory, jež výrazně utvářely obor. Základy teorie o výživě rostlin se pokoušeli pokládat velikáni, jako byl Albrecht Daniel Thaer.¹ Tento nestor hospodářství přišel s mnoha vylepšeními do agronomické praxe. Domníval se, že výživa rostlin je závislá na biologické složce obsažené v humusu. Další z významných osobností agronomie Justus von Liebig² tuto teorii vyvrátil

---

¹ THAER, Albrecht, Einleitung zur Kenntniß der englischen Landwirthschaft, 3 Bd., Hannover 1798–1804. TÝŽ, Grundsätze der rationellen Landwirthschaft, 4 Bde, Berlin 1809–1812.

² LIEBIG, Justus von, Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie, Braunschweig 1840. TÝŽ, Ueber Theorie und Praxis in der Landwirthschaft, Braunschweig 1856.

a ve 40. letech postuloval novou.³ Spočívala v tom, že za výživu rostlin jsou zodpovědné jednotlivé prvky, čímž prosadil důležitost anorganické chemie pro agronomii. Tato teorie byla podpořena pokusy mnoha dalších badatelů a praktiků, hlavně díky hydroponické⁴ metodě pěstování rostlin. V ní vynikali Julius von Sachs⁵ a Wilhelm Knop⁶. Anorganika a důležitost prvků se ukázala jako správný směr, a vedla tak k mnoha dalším zlepšením. Hlavním úspěchem bylo, že se dalo dobře porozumět funkci hnojiva a vyzkoušet jeho nasazení a určení. Díky tomu se agronomie začala velice prudce rozvíjet a za přispění umělých hnojiv bylo možné mnohonásobně zlepšit plodnost polí a zahrad. K rozvoji anorganické chemie pak výrazně přispěl Dimitrij Mendělejev, když přišel se svou periodickou tabulkou prvků a zavedl pravidla periodicity a vlastností skupin prvků, z nichž mnohé ještě nebyly objeveny, tím méně pojmenovány. Tuto teorii precizoval od konce 60. let 19. století. Objevů v anorganice čekalo ještě mnoho, ale již od počátku probíhaly i snahy o propojení s organickou chemií.

Do tohoto historického rámce zapadá i první soukromá chemická pokusnická stanice v Lovosicích. Ta vznikla roku 1864 na schwarzenberském velkostatku Lovosice a svoji funkci ukončila za první světové války. Cílem předkládané práce je sledovat to, jak se stanice rozvíjela a jaké měla praktické zájmy. V centru pozornosti též stojí způsob, kterým zapadala do propracované a stále se měnící struktury schwarzenberských majetků. Naopak stranou zájmu zůstává účetnictví, jež patří k nejrozsáhlejší archivní základně o tomto tématu.

Účetní knihy a inventáře zabírají nejpodstatnější část fondu o lovosické stanici. Narativně zajímavější i více vypovídající je však spisový materiál řazený víceméně chronologicky. Výroční zprávy a oběžníky stručně představují hlavní a nejpalcivější agendu stanice. Proto se lze na tyto prameny spolehnout. Pro ověření by bylo možné komparativní metodou dohledávat v účtech položky zmíněné ve zprávách a oběžnících. Vzhledem k povaze interních nařízení však není na místě těmto pramenům nevěřit.⁷ Druhým důvodem k vypuštění komparace z jiných míst archivu je také neúměrná časová náročnost. Práce se proto metodologicky omezuje na sondu, která je tradičně nejefektivnější při zpracovávání nového tématu, a hermeneutickou metodu práce s pramenným textem.

Literatura k tématu je značně rozsáhlá. V rámci úspory prostoru k tématu Schwarzenbergové můžeme uvést sborník Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii,⁸ kde je možno dohledat mnoho další literatury. Agrochemie je v české historické vědě poněkud pozapomenutý podobor agraristiky. V jednom článku zamě-

³ KRZYMOWSKI, Richard, *Geschichte der deutschen Landwirtschaft*, Berlin 1961, s. 276–278.

⁴ Toto pěstování rostlin probíhá tím způsobem, že rostlinka nevyrůstá v hliněném substrátu, ale jen ve vodním roztoku. Do roztoku je tak možné přidávat přesně odměřené dávky jednotlivých složek a sledovat jejich účinky.

⁵ SACHS, Julius von, *Handbuch der Experimentalphysiologie der Pflanzen*, Leipzig 1865; TÝŽ, *Lehrbuch der Botanik*, Leipzig 1874.

⁶ KNOP, Wilhelm, *Über das Verhalten einiger Wasserpflanzen zu Gasen*, Leipzig 1853; TÝŽ, *Handbuch der chemischen Methoden*, Leipzig 1859.

⁷ Archivní spis bohužel není foliovaný, a proto musí autor vždy uvádět jako nejpřesnější citaci jen číslo spisu, který však zabírá dobrých 25 archivních cm.

⁸ GAŽI, Martin (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.

řeném zvláště na období první republiky se tématu věnuje Jaroslav Pátek,⁹ jinak jsou počátky zemědělské chemizace v českých zemích součástí větších syntéz sledujících celý obor zemědělství, popř. hospodářství.¹⁰ Pro poznání oboru agrochemie je možné sáhnout po učebnicích a příručkách, které hojně vycházely česky i německy od 80. let 19. století, a lze je brát též jako pramen. Tato studie si však klade za cíl popsat instituci pokusné stanice, nikoli obor agrochemie.

Hlavním záměrem této práce je strukturální analýza méně známé instituce a její zařazení do propracovaného systému schwarzenberského majetku, stejně jako do oboru agrochemie nejen v Čechách, ale i širším středoevropském prostoru. Pokusná stanice v Lovosicích je odborné veřejnosti známá, avšak autorovi naopak není znám žádný článek, který by se stanicí zabýval více než stručnou zmínkou, že existovala.

Vzorové statky schwarzenberského majetku

Prozatím nejlepší prací o organizaci schwarzenberských majetků v 19. století je stále *Modernisierung des Großgrundbesitzes* od Raimunda Paleczka.¹¹ Pro dvě předchozí staletí nově přidal rozsáhlou sondu Jaroslav Čechura v *Krizovém managementu barokní ekonomiky*.¹² Mimo tyto dvě moderní práce existuje samozřejmě mnoho více či méně využitelné literatury z minulého i předminulého století.¹³

Zde nám však nejde o vysvětlení komplikované a v čase se měnící struktury schwarzenberské správy. Zaměříme se na jeden aspekt, a to na původní vzorové statky. V barokní době můžeme o vzorovém statku uvažovat s těžší, musíme si též uvědomit, že statky Schwarzenbergů měly různé umístění od hor po úrodné nížiny. Statky tedy rozvíjely činnosti, které byly na daném místě nejvýhodnější. Přesto osvícenství vtělené do knížete Jana Nepomuka přineslo na statky institut pokusného pole. Na těchto vyčleněných kouscích půdy se testovaly nové plodiny i postupy. Velké panství mělo výhodu, že nemuselo intenzivně využívat všechnu půdu a její část mohlo věnovat pokroku. Takový postup si malý ani střední rolník nemohl dovolit, jelikož by neměl výnos tak jistý, jako když aplikoval ověřené postupy.

Prvním statkem, který se měl stát naprosto jasným příkladným hospodářstvím nejen pro veškerý majetek Schwarzenbergů, ale i pro celé Čechy, byl statek Libějovice v jižních Čechách. Libějovice koupili Schwarzenbergové od Buqoyů roku 1801, jako

---

⁹ PÁTEK, Jaroslav, K problematice vývoje chemizace zemědělské výroby v Českých zemích, in: BAL-CAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Úvahy a stati o agrární modernizaci v českých zemích. In memoriam hospodářského historika Jaroslava Pátka, Praha 2015, s. 80–119.

¹⁰ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, a kol., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 184–186; BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 286.

¹¹ PALECZEK, Raimund, *Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg*, München – Freiburg 2009.

¹² ČECHURA, Jaroslav, *Krizový management barokní ekonomiky. Panství Třeboň a Hluboká na Vltavou za prvních Schwarzenbergů (1660–1720)*, Praha 2020.

¹³ LÁZNIČKA, Jan – HORŠKÝ, František, *Zemědělský vynálezce a organizátor*, Prameny a studie, 2011, č. 46; HLOZEK, Adolf, *Der Bezirk Lobositz in feinen physikalischen, topographischen und historischen Verhältnissen. Für Schule und Haus*, Prag 1876; MEDINGER, Wilhelm, *Wirtschaftsgeschichte der Domäne Lobositz*, Wien 1903; VESELY, Jan, *Geschichte der fürstlich Schwarzenbergschen Besitzungen Citolib ... Vrsovic ... Touzetin Kornhaus ... Jionic ... endlich der Häuser in Prag*, Prag 1895.

silně zadlužené a nefungující panství.¹⁴ Kníže Jan Adolf II. se rozhodl toto panství masivními peněžními i personálními investicemi pozvednout a učinit z něj vzor. Libějovice dostal na starost František Horský.¹⁵

Mimo toto vzorové panství existovala na většině majetků část půdy (popř. i průmysl), která se věnovala inovacím. Na Třeboňsku se prováděly pokusy s modernizacemi v chovu ryb, ty definitivně proslavil Josef Šusta. Ale také zde probíhaly pokusy s vysoušením rybníků a zúrodnováním takto získané půdy. Na Českém Krumlově se prováděly pokusy s výkrmem a křížením hovězího i skopového dobytka, stejně jako s výrobou sýrů. V horských panstvích na Šumavě se zdlouhavě zjišťovaly nejlepší postupy při péči o les a jeho výtěžnost. Největší modernizací zde byl plavební kanál a postupné budování drážních vleček. Mimo jiné se tu zkoušela i těžba rašeliny. Na severočeských panstvích se pokrok klonil k využívání nových plodin, napřed vojtěšky, poté i kukuřice, řepky olejky, cukrové řepy, a nečetných druhů obilnin. Důraz byl kladen též na chmelové hospodaření. Tento výčet slouží jen jako ilustrace velikého záběru, který velkostatky obsáhly.

Štáetu po vzorových Libějovicích začaly v 60. letech přebírat Lovosice v severních Čechách. Přírodní podmínky pro velkostatek Lovosice však byly mnohem příznivější, nachází se totiž u řeky Labe v podhůří Českého středohoří. Velkostatek byl známý díky své tradici v pěstování chmele i vinné révy a také personálně byl dobře zajištěn. Původně za inspektora Františka Kutschery byla severočeská doména řízena z Postoloprta, s novým inspektorem Edmundem Osumborem však v 70. letech přesídlilo vedení právě do Lovosic. Technologickou výhodou velkostatku bylo, že ležel na hlavní dráží tepně vedoucí z Prahy do Drážďan.

Výhod velkostatku si byl vědom i kníže Jan Adolf II. a začal jej systematicky podporovat a rozvíjet od 60. let. Právě zásadním krokem k povýšení významu Lovosic bylo zařízení chemické pokusné stanice, což nás již vede k hlavnímu tématu tohoto článku. Jak byla stanice zavedena a jakými činnostmi se zabývala? Jaké měla personální zabezpečení? Jaké bylo její postavení v rámci komplikované struktury schwarzenberského majetku? Jaké měla úspěchy a kde naopak selhávala? To jsou některé z badatelských otázek, na něž se pokusí předkládaný text nalézt odpovědi.

Mezinárodní zkušenost – chemické (agrotechnické) pokusnictví

Zhodnotit na pár řádcích celkový vývoj tohoto oboru je nemožné. Na druhou stranu by bylo dobré uvědomit si, že Chemická pokusnická stanice v Lovosicích nevznikla jako první a že je projevem většího proudu, který byl hospodáři pečlivě sledován.

Za nejmodernější zemi této doby byla považována samozřejmě Velká Británie, i když její piedestal se začal pomalu otrásat pod tlakem Pruska a později i USA. Minimálně co do zemědělského pokusnictví napjalo Prusko své síly natolik, že Británii

---

¹⁴ HADAČ, Václav, a kol., Státní archiv v Třeboni – Průvodce po archivních fondech, svazek 3, Praha 1959, dostupné online: <<https://digi.ceskearchivy.cz/1578/48/1154/752/56/0>> [13. 3. 2021].

¹⁵ Jeden z nejslavnějších agraristů a reformátorů poloviny 19. století. Horský však na vysoké pozici opustil službu u Schwarzenbergů již roku 1857. Byť docílil ohromujících výsledků, byl spíše praktikem a pokusníkem než odborným vědcem. Po jeho odchodu se Libějovice držely na špičce zemědělského pokroku.

dohnalo, a dokonce předhonilo. Neúrodné písčité půdy Braniborska byly systematicky zúrodnovány již od doby Friedricha II.¹⁶ Aby byla pruská progresivita zajištěna i nadále, začaly se právě v 50. a hlavně 60. letech 19. století zakládat laboratoře podobné té v Lovosicích.

Jako vůbec první instituce tohoto typu je známa stanice Möckern u Lipska založená roku 1851. Již dva roky poté vznikla laboratoř v Chemnitz a také v Praze¹⁷. V rychlém sledu následující dekády vznikaly stanice v místech jako Bonn, Jütteborg, Ida-Marienhütte, Weende bei Göttingen, Heidau, Insterburg, Carlsruhe, Kuschen, Dresden, Braunschweig, Jena, Regenwalde, Halle, Salzmünde, Libverda, München, Hohenheim, Memmingen a další.¹⁸ Většina z těchto stanic fungovala na půdorysu státem podporované organizace, v jejich čele pak stáli významní vědci svého oboru.

Odborní pracovníci si vytyčovali svou práci často sami, aby pokryli co nejlépe místní poptávku po modernizacích. Druhým způsobem zadání byly státní příkazy. Třetí možností pak bylo opakování pokusů kolegů z jiných stanic a nezávislé potvrzení, resp. vyvrácení výsledků. V 60. letech se již díky Mendelovým pokusům s hrachem objevily základy genetiky, a tak probíhalo mnoho pokusů s křížením nejrůznějších plodin, hlavně obilnin. Další oblastí zájmu byla anorganická chemie. Ta přinášela ve třech krocích zlepšení úrody. Prvním krokem bylo určit přesné složení ornice, ve druhém kroku vyzkoumat, jaké látky jsou pro kterou plodinu důležité, a v kroku třetím bylo nutné zjistit, která hnojiva by byla schopna dodat ornici potřebné látky.¹⁹ Další oblastí zájmu pokusných stanic byl výkrm dobytka a pozornost též budila možnost nasazovat do střídavého polního systému nejrůznější technické plodiny, jejichž vlastnosti, výhody a možnosti využití také podléhaly vědeckému drobnohledu. Vedoucí takové stanice musel zvládat mnoho podoborů a udržovat neustálý přehled, neboť novinky se hrnuly velice rychle a bylo nutné oddělovat využitelná data od náplavy nepotřebných informací. To bylo několik důvodů k zakládání chemických pokusných stanic.

Zůstávat v kontaktu s nejnovějšími poznatky v zahraničí bylo, jak uvidíme níže, jedno z hlavních poslání stanice a jejich zaměstnanců. Kníže Schwarzenberg se pak snažil podporovat výjezdy svých nejlepších úředníků a hospodářů po Evropě, aby čerpali informace a přiváželi nejmodernější know-how. Toto téma transferu poznatků je však hodnoceno v jiných pracích.²⁰

Chemická pokusnická stanice v Lovosicích

Jak již bylo popsáno výše, nutnost přesného, a hlavně vědeckého poznání se stala nanejvýš nutnou, chtěl-li si podnikatel/velkostatkář udržet čelné místo v pokroku.

---

¹⁶ WAGNER-BRAUN, Margarete, Institutionelle Reformen in der Landwirtschaft, in: SÖSEMANN, Bernd – VOGT-SPIRA, Gregor (edd.), Friedrich der Große in Europa. Geschichte einer wechselvollen Beziehung, Stuttgart 2012, s. 378–394.

¹⁷ Tato laboratoř byla financována a zařizována za významné pomoci VHS na Polytechnické univerzitě.

¹⁸ Die Landwirtschaftlichen Versuchsstationen, 9, 1867, s. 96, dostupné online: <<http://digital.slub-dresden.de/id429211511-18670000>> [13. 3. 2021].

¹⁹ VOLF, Miloslav, Organisaace a působení vlasteneckohospodářské společnosti, Praha 1961, s. 41–49.

²⁰ JIRMAN, Michal, Leopold M. I. Zeithammer, Prameny a studie, 2021, č. 69. ŠEBKOVÁ, Johana, Vědecko-poznávací cesta Josefa Šusty do Německa roku 1863. Bakalářská práce. Praha: Ústav hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2021.

V rámci tehdejšího poznání již bylo prokazatelných mnoho faktorů, které mohly ovlivňovat efektivitu pěstování plodin. Pomalu se rozvíjela organická chemie, a aby byl zajištěn kontakt s nejmodernějšími poznatky, bylo nutné zařídit vlastní odborné pracoviště, neboť ze strany státu ani dalších organizací v čele s VHS²¹ nebylo toto odvětví dostatečně vědecky zajištěno.

Z knížecího rozhodnutí byl založením a vedením schwarzenberské chemické laboratoře²² pověřen Dr. Josef Hanamann. Bohužel při současném stavu výzkumu není jasné, jaké byly motivy knížete k založení stanice ani proč vybral zrovna Dr. Hanamanna. Z autorovi známých dokumentů se tuto informaci nepodařilo zjistit. Avšak z rozsáhlých aktivit knížete na poli hospodářském a politickém²³ vysvítá, že Jan Adolf II. měl prst na tepu doby a do budoucnosti neváhal investovat. Knížeti osobně na tomto ústavu záleželo. V dopise vedení lovosického velkostatku jasně určuje, jak a co udělat.

Lovosickému hospodářskému ředitelství!

Pověřuji Dr. Hanamanna zařízením chemické laboratoře. Laboratoř bude umístěna v prostorách bývalé likérky v Lovosicích. Stavební ředitel Trostmann odhadl úpravu objektu na 1 600 zl. Zodpovědnost za stavební dokumentaci ponese správcovství²⁴ v Lovosicích. Pořízením vybavení do laboratoře je pověřen přímo Dr. Hanamann. Tomu se uděluje povolení utratit za nejnnutnější vybavení v prvním roce fungování stanice 1864/65 zhruba 4 800 zl. a v následujícím rozpočtovém roce 1865/66 dalších 3 100 zl. Veškeré nákupy musí být řádně vedeny v účetnictví. Inventář celé laboratoře pak bude veden podvojně na hospodářském ředitelství velkostatku. Jeden inventář bude podléhat každoroční revizi a druhý zůstane k dispozici Dr. Hanamannovi k zapisování přírůstků. Pokud bude potřebovat Dr. Hanamann při zařizování stanice pomoc, je ředitelství velkostatku povinno mu tuto poskytnout.

V Třeboni 5. října 1864

Jan Adolf kníže Schwarzenberg v. r.

*Opis tohoto dopisu bude poskytnut Dr. Hanamannovi
Hospodářské ředitelství Lovosice 30. října 1864²⁵*

První náznak činnosti byl stanoven knížetem již v zakládacím dopise. Plná důvěra v něm byla vyjádřena Dr. Hanamannovi. Roku 1868 se právě Hanamann s druhým

²¹ Vlastenecko-hospodářská společnost v Království českém. Více viz VOLF, M., Organisaace, c. d.

²² Tento název Chemische Laboratorium je použit v prvním osobním dopise knížete pro vedení lovosického velkostatku. Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^V 1b spisy, kart. 1801–1866.

²³ KUBÍKOVÁ, Anna, Členství Schwarzenbergů v hospodářských a kulturních spolcích 19. a počátku 20. století, in: GAŽI, Martin (ed.), Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008, s. 513–528.

²⁴ Meierei čili nejnižší správní jednotka velkostatku.

²⁵ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^V 1b spisy, kart. 1801–1866.

chemikem Dr. Breitenlohnerem²⁶ a hospodářským radou F. Kutscherou sešli s cílem vytvořit statuta pro Chemickou pokusnickou stanici v Lovosicích.

Statuta rozdělená do paragrafů stanovovala fungování, zařazení a odborné určení stanice. Od začátku se jedná o soukromé vědecké pracoviště, které má na základě vědeckých metod pozorování a pokusu vyvracet panující pověry a domněnky, ale na druhou stranu také zůstat v kontaktu s dalšími evropskými pracovišti a potvrzovat nebo vyvracet pokusy ostatních kolegů. Statuta určila, co vše je stanici k dispozici v rámci lovosického velkostatku. V jednom křídle zámku byla vytvořena přestavbou menší laboratoř, která se stala srdcem činnosti, v nedalekých stájích se měly dělat pokusy s výkrmem. Pro pokusné pěstování bylo vyčleněno blízké pole, pro pokusy se zeleninou a ovocem sloužila zámecká zahrada. Při pracovišti měla být zřízena meteorologická stanice. Chemici měli přístup do veškeré průmyslové výroby, aby měli možnost zavádět novinky a ověřovat a nasazovat poznatky v praxi.

Dr. Hanamann byl vedoucím stanice a druhým chemikem byl Dr. Breitenlohner. Jejich působení bylo též rozděleno. Hanamann měl sledovat a ověřovat zahraniční trendy, zatímco Breitenlohner měl zaopatřit praktický chod pro účely celého schwarzenberského majetku. Úkol to byl však příliš veliký, a musel proto být rychle najat pomocník. Hanamann jako ředitel stanice byl na úrovni ředitelů velkostatků, ze svojí pozice tak měl právo zasedat na každoroční konferenci ředitelů a přednášet svou agendu. Každý z vedoucích pracovníků na celém majetku měl právo vznést dotaz a pověřit stanici řešením problému. Na druhou stranu ředitel stanice měl právo některé otázky odsouvat a určovat priority.

Administrativně nebyla stanice příliš zatížena. Veškeré povinnosti stran nájmu, odvodů, vedení účtů, vedení inventářů a daní převzala administrace velkostatku Lovosice. Vedení stanice muselo jen každoročně vydávat zprávu a tu předkládat knížeti. Knižte poté zprávu shrnul a pod vlastním jménem vydal výroční zprávu.²⁷ Oba vědci měli zakázáno publikovat bez vědomí knížete jakékoli články, které pojednávají o interních záležitostech a výzkumech stanice. Platy celého osazenstva stanice byly podle prvních statut určeny na 3 500 zl., přičemž nesměly tuto částku bez vědomí knížete přesáhnout. Oba chemici mohli střídavě vyjíždět jednou ročně na cesty do zahraničí, pokud cesta splňovala obecně formulované nároky a cíle stanice.

Tato statuta dali dohromady výše zmínění Kutschera, Hanamann a Breitenlohner dne 20. srpna 1868. Tou dobou byl na návštěvě v severních Čechách i kníže Schwarzenberg, a tak statuta podepsal již 30. srpna v Teplicích.

---

²⁶ Breitenlohner jako Hanamannův spolupracovník patřil k chemické stanici od samého začátku, jak dokazují účty. SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. VIA R 27, Hlavní knihy, hlavní kniha 1865.

²⁷ Právě tyto výroční zprávy jsou nejpřehlednějším pramenem v pokrocích stanice. Jejich řada není bohužel úplná pro každý rok, ale přesto jsou velice přínosné. Formálně jsou všechny stejné. Jedná se o kancelářský čistopis většinou s vlastnoručním podpisem knížete. Tento byl zaslán zpět do Lovosic, a tak posléze uložen do zkoumaného fondu. Jedná se vždy o několik málo stránek (1–3 strany) plynule psaného textu bez rubrik, kde se systematicky opakuje na začátku výčet úspěchů, poté cíle kladené na stanici a nakonec hodnocení knížete. Knižte většinou nabádá k šetření, ale schvaluje nový rozpočet a stanici obvykle chválí.

První rozpočet, který se však dlouhodobě nedařilo dodržovat, byl navržen takto:

<i>Návrh</i>		
<i>Ročních potřeb chemické stanice²⁸</i>		
<i>Náklady na</i>	<i>Laboratoř</i>	500 zl.
„	<i>Reagenty (chem. látky)</i>	200 zl.
„	<i>Pokusnou zahradu</i>	300 zl.
„	<i>Otop a osvětlení</i>	300 zl.
„	<i>Kancelářské potřeby</i>	200 zl.
„	<i>Různé výdaje a malé opravy</i>	400 zl.
„	<i>Knihy a inventární přírůstky</i>	800 zl.
„	<i>Laboranti</i>	300 zl.
„	<i>Cestování</i>	500 zl.
	<i>Suma nákladů</i>	3 500 zl.
<i>K tomu: Náklady na personál a pomocnou sílu</i>		3 000 zl.
<i>Suma celkem</i>		6 500 zl.

Rozpočty se dlouhodobě nedařilo dodržovat, v naprosté většině výročních zpráv si kníže stěžuje, že rozpočet byl překročen, a nabádá k větší šetrnosti. Na druhou stranu ale stanovuje, že všechna vydání, která jsou ředitelem Hanamannem odůvodněna, mají být proplacena. Pokud se pořizovalo nové vybavení, jako mikroskopy, nebo se obohacoval fond odborné knihovny, byl kníže během roku informován a uděloval povolení k navyšování. Tato fakta pak shrnul ve výroční zprávě.²⁹

Zde si dopřejme malou odbočku a řekněme si něco více o Dr. Josefu Hanamannovi, který byl po většinu doby existence CHPS jejím mozkiem i duší. Narodil se 5. září 1837 v Josefovské pevnosti a pokřtěn byl jako Josephus Antonius Victorinus, ale prostřední jména nepoužíval. Jak jméno napovídá, jednalo se o německou rodinu, jeho otec taktéž Josef byl tou dobou městským úředníkem v Josefově, ale pocházel z Kadaně, matka byla původem z Litoměřic z rodiny měšťana a justiciára. Josefovo bylo otcovo dočasné působiště a již za studií Josefa v Praze se rodina přestěhovala do Litoměřic,³⁰ přičemž Josef vystudoval na polytechnice v Praze aplikovanou a analytickou chemii.³¹ Josef Hanamann byl od počátků součástí plánů knížete Schwarzenberga na založení pokusné stanice. Jak a kde se setkali, nebo odkud byl Hanamann knížeti znám, není jasné. Od počátku v Lovosicích působil na pozici ředitele institutu až do svého penzionování. Hanamann byl v Čechách průkopníkem, co se týče rozborů půdy, a vrhl tak nové světlo na plodnost zemědělských ploch.³²

²⁸ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^V 1b spisy, kart. 1801–1866.

²⁹ Menší zmatení působí, že někdy jsou částky očividně uváděny bez platu personálu a jindy jsou naopak platy do nich zahrnuté.

³⁰ SOA Zámorsk, fond Sběrka matrik východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Josefov, okr. Náchod, sign. 71-2, matrika N, 1823–1841, pag. 233.

³¹ Archiv Českého vysokého učení technického, fond Polytechnický ústav, Katalogy posluchačů 1855/56, 1856/57, 1857/58.

³² Wiener Landwirthschaftliche Zeitung, 1901, 51, 93, s. 2–3, dostupné online: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wlz&datum=19011120&seite=3&zoom=100>> [13. 3. 2022].

Dokumentovat přesně jeho život není úplně jednoduché, neboť se nezachoval jeho osobní fond, a můžeme tudíž zjišťovat jen střípky. Roku 1879 přednášel při exkurzi českých hospodářů na velkostatek Lovosice. Při exkurzi měl výklad o hnojivech, rozbořech půd a pokusech na vegetaci. Druhý den přednesl ještě krátký příspěvek na téma zušlechťování a výnosnost cukrové řepy.³³ V některých článcích byl srovnáván s Dr. Juliem Stoklasou.³⁴ Jak praví přísloví o tesařském mistru, ani Dr. Hanamannovi se nevyhnula profesní chyba, 24. září 1890 okolo poledního ve své laboratoři neopatrně sáhl po větší lahvi kyseliny sírové, ta explodovala a kyselina i střepy mu zasáhly obličej a oči. Byli zavoláni tři doktoři a posléze i expert z Prahy. Zranění přežil a po rekonvalescenci se mu vrátil zrak.³⁵ Dne 1. října 1900 provdal v Lovosicích svou dceru Marii za Rudolfa rytíře Kralíka, majitele sklárny ve Vimperku.³⁶ Tomuto velice vzdělanému řediteli pokusné chemické stanice v Lovosicích ještě roku 1902 děkuje Wilhelm Meidinger ve své obsáhlé studii o lovosickém velkostatku.³⁷ V roce 1909 získal za zásluhy rytířský řád Františka Josefa.³⁸ Stalo se tak na konci jeho kariéry. Ještě téhož roku byl penzionován a odešel na odpočinek.³⁹ Zemřel 5. listopadu 1920 v Českém Krumlově na Latráně.⁴⁰ Zanechal za sebou rozsáhlé odborné literární dílo, které vycházelo většinou v malých nákladech.⁴¹

Je jasné, kdo stál ve vedení stanice i čím se měla stanice zabývat. V zakládacím dopise i statutech byly načrtnuty cíle a prostředky. Stejně tak bylo již mnoho analogií činnosti ze zahraničí i domova, jak takovou stanici vést. Jaké ale byly první kroky přímo v Lovosicích? Hanamann měl štěstí, že jeho podporovatelem, spolupracovníkem a nad-

---

³³ Wiener Landwirthschaftliche Zeitung, 1879, 29, 24, s. 6, dostupné online: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wlz&datum=18790614&query=%22hanamann%22&ref=anno-search&seite=6>> [25. 1. 2021].

³⁴ Julius Stoklasa, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Julius_Stoklasa> [25. 1. 2021], Wiener Landwirthschaftliche Zeitung, 1902, 52, 32, s. 2, dostupné online: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wlz&datum=19020419&query=%22hanamann%22&ref=anno-search&seite=2>> [25. 1. 2021].

³⁵ Leitmeritzer Wochenblatt, 1890, 20, 26, s. 7, dostupné online: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=lmz&datum=18900927&query=%22Hanamann%22&ref=anno-search&seite=7> [25. 1. 2021].

³⁶ Leitmeritzer Wochenblatt, 1900, 30, 77, s. 8, dostupné online: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=lmz&datum=19001003&query=%22Hanamann%22&ref=anno-search&seite=8>> [25. 1. 2021].

³⁷ MEIDINGER, W., Wirtschaftsgeschichte, c. d., s. 12.

³⁸ Wiener Landwirthschaftliche Zeitung, 1909, 59, 18, s. 5, dostupné online: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wlz&datum=19090303&query=%22hanamann%22&ref=anno-search&seite=5>> [25. 1. 2021]; Leitmeritzer Wochenblatt, 1909, 39, 18, s. 16, dostupné online: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=lmz&datum=19090303&query=%22Hanamann%22&ref=anno-search&seite=16>> [26. 1. 2021].

³⁹ Leitmeritzer Wochenblatt, 1909, 39, 72, s. 5, dostupné online: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=lmz&datum=19090915&query=%22Hanamann%22&ref=anno-search&seite=5>> [26. 1. 2021].

⁴⁰ Matriční záznam, dostupné online: <<https://digi.ceskearchivy.cz/2923/159/824/2478/150/0>> [9. 12. 2020].

⁴¹ Např. HANAMANN, Josef, Der Einfluß landwirthschaftlicher Versuchsthätigkeit auf die Agricultur, Wien 1892; TÝŽ, Über die Bodenbeschaffenheit und das Nährstoffcapital böhmischer Ackererden, Praha 1902; TÝŽ, Über die Beschaffenheit böhmischer Weine, Stuttgart b. r.; TÝŽ, Über die chemische Zusammensetzung verschiedener Ackererden und Gesteine Böhmens und über ihren agronomischen Werth, Praha 1890; TÝŽ, Beiträge zur Boden- und Dünger-Lehre, Praha 1868; TÝŽ, Die Fortschritte im Brauwesen auf den hochfürstl. Schwarzenberg'schen Gütern in Böhmen, Leitmeritz 1873; TÝŽ, Sechsjährige Vegetations- und Düngungsversuche in Verbindung mit meteorologischen Beobachtungen und Bodenanalysen angestellt an der Fürst zu Schwarzenberg'schen chemischen Versuchsstation in Lobositz, Praha 1873; TÝŽ, Beiträge zur Geschichte des Bieres, Praha 1892; TÝŽ, Die chemische Beschaffenheit der fließenden Gewässer Böhmens, Praha 1898.

řízeným se stal již zmiňovaný Franz Kutschera.⁴² V několika oběžnících doporučoval Kutschera jednotlivým velkostatkům, aby přešly na jiná osiva, nebo zohlednily nové způsoby polních prací odzkoušených v Lovosicích. Zároveň ale využíval své vysoké pozice a CHPS úkoloval, jak svědčí jím sepsaný program pro CHPS na rok 1868–69.⁴³

Tato instrukce je velice důležitá, neboť přesně rozvádí, jaké byly v prvních letech zájmy stanice i vedení velkostatku. Předně se mělo pokračovat v pokusech s výkrmem ovcí. Pokusné stádo se mělo zvětšit na 40 kusů a rozdělit do dvou skupin po 20, aby se daly výsledky okamžitě srovnávat. Oblastí s vysokým zájmem byla cukrová řepa. Pozornost se měla věnovat hlavně používání hnojiv, ale také možnostem šlechtění této zásadní plodiny. V této době vycházelo mnoho studií a návodů, jak cukrovou řepu pěstovat a zpracovávat. Právě stanice měla rozhodnout a ověřit, které způsoby jsou nejlepší. Zajímavé je, že byly povoleny i pokusy s pěstováním tabáku. Ty se měly rozběhnout nejen v Lovosicích na pokusné zahradě, ale také v údolí Ohře.⁴⁴ Nebyla opomenuta ani další významná plodina, a to chmel. Stanice se měla zaměřit na analýzu jeho výtěžnosti na horních panstvích,⁴⁵ předně na Třeboni a v Libějovicích.⁴⁶ Analýzy půdy měly též vysokou prioritu, v centru půdních rozborů stála obzvláště Třeboň, jejíž podmáčené a nevhodné půdy byly předmětem neustálé snahy hospodářů o zlepšení. Mělo být objasněno, zdali je vhodné místní rybníční bahno⁴⁷ k zúrodnování půd. Cílem bylo také zjistit, jaké složky půdě chybí a kterým hnojivem by bylo možné je doplnit. I pivovarnictví, jež bylo historicky významným zdrojem příjmů, mělo být znovu a znovu podrobováno modernímu výzkumu při snaze o racionalizaci. Zpráva hovoří o malém pivovarnickém zařízení v rámci stanice, kde se měly postupy a inovace zkoušet. V posledním bodě instrukce byla stanice pověřena zjišťováním, zda by se nedal namíchat portlandský beton⁴⁸ z místních surovin, dodávaných vápenkami v Jinonicích a Lovosicích, popř. jaké by bylo nutné dokoupit přísady.⁴⁹ Toto nařízení dokládají i výroční zprávy – viz výše.

---

⁴² Tento člověk procházel, jako potomek významného schwarzenberského úředníka, služební strukturou hladce. V době zakládání stanice byl inspektorem severočeských (nebo též dolních) majetků se sídlem v Postoloprtech. Více viz PALECZEK, R., *Modernisierung, c. d.*, s. 291.

⁴³ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^V 1b spisy, kart. 1867–1916.

⁴⁴ Pěstování tabáku bylo v této době veliké téma. V Evropě byl zaznamenán dílčí úspěch v jeho pěstování, zvláště na Rýnu a Neckaru v Bádensku a Württembersku. Okouzlení touto plodinou zprostředkoval po své cestě po Evropě roku 1869 jiný schwarzenberský úředník Leopold Zeithammer. Bohužel propojit jeho inspiraci s těmito pokusy není při současném stavu výzkumu možné. JIRMAN, M., Leopold M. I. Zeithammer, c. d., s. 43–57.

⁴⁵ Mělo by být použito slovo velkostaticích, ale „horní panství“ je terminus technicus, který je využíván jak prameny, tak badateli pro souhrnné označení schwarzenberských pozemků na jihu Čech.

⁴⁶ Chmel byl také velice významnou komoditou. Schwarzenberská správa se snažila zajistit pro všechny své pivovary blízký zdroj chmele. Pivovary v Lounech a Cítolibech se nacházely tradičně ve chmelářské oblasti, ale velké pivovary v Třeboni a Protivíně měly s touto surovinou problém. Chmel se musel dovážet, ale velké pivovary v Třeboni a Protivíně měly s touto surovinou problém. Chmel se musel dovážet. Bylo tedy logické pokusit se o zavedení pěstování chmele blíže k místu spotřeby. Nakonec se ale ukázalo, že vhodnost přírodních podmínek je naprosto zásadní, a na horní panství se spíše vyplatilo chmel dovážet než jej v místě pěstovat. Od záměru pěstovat na jihu Čech chmel mohlo být upuštěno i díky tomu, že se výrazně zlepšila dopravní infrastruktura a zlevnila přeprava. Jak Protivín, tak Třeboň se podařilo posadit na páteřní železniční síť.

⁴⁷ To se používalo k hnojení při tzv. letnění rybníků, které prosazoval zvláště František Horský v Libějovicích.

⁴⁸ Dodnes nejběžnější forma betonu. Patent na tento druh betonu bylo podán roku 1824 ve Velké Británii.

⁴⁹ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^V 1b spisy, kart. 1867–1916.

Několik málo dní po stanovení programu pro Pokusnickou stanici vydal Franz Kutschera i oběžník pro všechny pokusné zahrady, kde určil, že budou podřízeny centrálně právě CHPS v Lovosicích. Veškerá činnost měla zůstat zachována, ale data se měla shromažďovat centrálně v CHPS a stejně tak mohla CHPS úkolovat ostatní pokusné zahrady, které se tak de facto staly detašovanými pracovišti CHPS.⁵⁰

Ve výroční zprávě z roku 1869 se dozvídáme o velikém nezdaru s pěstováním tabáku. Hanamann zde dokazuje, že místní podnebné podmínky jednoduše neumožňují pěstování této rostliny. Pokusy dopadly negativně, a nasazení do praxe proto nebylo doporučeno. Navíc by bylo nutné vybudovat sušárny tabáku, což by si vyžádalo další velké investice.⁵¹ Přesto slíbil, že příští rok bude pro potvrzení pokus zopakován.⁵² Naopak veliký úspěch – již potvrzený opakovaním – mohl knížeti Hanamann sdělit v oblasti hnojení; když se správně namíchala mrva, fosfát a ornice, vznikl velice plodný podklad.

O činnosti CHPS je poměrně dobrý přehled, i když ne vždy chronologicky úplný. Oblasti zájmu jsou však dobře doložitelné. Roku 1870 se Hanamann s Breitenlohnerem věnovali kultivování kvasnic, pak vymýšlení umělé kostní moučky, možnostem vaření piva z kukuřice, využití odstředivky v pivovarech. Kníže je pochválil: „*Je vidět, jak stanice naplňuje své vědecké poslání a přináší do praxe nejnovější poznatky.*“⁵³ Stanice se také zasloužila o zlepšení procesu při odstředování cukrového sirupu v cukrovaru v Sulevicích. Díky lepšímu oddělení tekutin potřebovali méně času při sušení cukru.

Na přelomu let 1869/70 se proměnilo i nejvyšší vedení na dolních panstvích Schwarzenbergů. Dosavadní inspektor veškerého majetku Franz Kutschera odešel 1. 10. 1869 do Vídně do centrální kanceláře. Na jeho místo nastoupil Edmund Osumbor. Na rozdíl od Kutschery byl ale inspektorem jen dolních panství a přímo ředitelem velkostatku Lovosice.⁵⁴ Na samotnou činnost stanice neměla změna vedení přímý dopad.

První velká zpráva nového nadřízeného věnující se CHPS pochází z dubna 1870, zabýval se v ní dalším zlepšením, s nimiž CHPS přišla. V tomto roce to bylo ukončení testů nového způsobu meliorací, které byly doporučeny k masovému nasazení. Ve třech cukrovarech na dolních panstvích byly nasazeny menší a výkonnější řezačky. Nový druh velké krmné řepy byl nasazen na zkoušku v Lovosicích a Třeboni. Též v Třeboni se začalo pokusničit s přidáváním popela z rašeliny do kompostu.⁵⁵ V ob-

⁵⁰ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^V 1b spisy, kart. 1867–1916.

⁵¹ Zajímavé je, že Hanamann ani neuvažoval o možnosti využít sušárny chmele i pro tento účel. RADOVÁ, Lucie, a kol., Piva džbán bude dán, až bude chmel očesan, Ústí nad Labem 2019, s. 58–59.

⁵² Tabáku se dařilo jen v Uhrách, kde byly dostatečné teploty k řádnému dozrání rostliny. O celkové nemožnosti efektivně pěstovat tabák v Čechách je přesvědčen i jiný autor ECKERT, Adolf, Pěstování rostlin hospodářských. Oddělení III. Pěstování rostlin průmyslových, Chrudim 1890, s. 52. Tento autor o Hanamannových pokusech věděl a z textu je patrné, že CHPS byla první, kdo se o pěstování tabáku v Čechách pokusil.

⁵³ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^V 1b spisy, kart. 1867–1916.

⁵⁴ PALECZEK, R., Modernisierung, c. d., s. 332–334.

⁵⁵ Skutečnost, že se pokus konal tak daleko od samotné stanice, byla předmětem dalšího Osumborova vysvětlení. Sděлил, že stanice je v čilém kontaktu se správou na Třeboni a na pokus takto dohlíží a sbírá data. Rašelina byla velice důležitou surovinou právě v Třeboni a na šumavských velkostatech.

ci Třtěno (Krendorf), kde je zemina bohatá na hořčík, začala CHPS s pokusy jímat přírodní hořčík. Kromě toho bylo také povoleno, aby se pozemky využívané stanicí mohly rozšířit ještě na více volných polí mimo samotnou zahradu, a umožnilo se tak více pokusů.

V dalším roce se v obvyklé zprávě rozhodl kníže povolit rozšíření pokusů s výkrmem dobytka. Pohnula jej k tomu zpráva z Hanamannovy cesty po Německu.⁵⁶ Roku 1873 se pak dostalo dolním panstvím pocty, když na návštěvu přijel anglický profesor John Wrightson z britské královské zemědělské akademie v Cirencester.⁵⁷ Průvodce mu dělal Osumbor a profesorovi vysvětloval, jakým způsobem se hospodaří, k čemu slouží jednotlivé budovy a mnoho dalšího.⁵⁸ Jiná významná návštěva přišla do Lovosic v následujícím roce. Lovosický velkostatek, jako vzor tehdejšího hospodářství, navštívil v létě 1874 hrabě Ernst Géza Wenckheim⁵⁹ z Uher. Jako mladík měl knížecím oběžníkem zajištěn přístup k pozorování celého majetku a mohl se také kdekoli na schwarzenberském panství ubytovat, neboť úředníci měli povinnost mu nocleh zajistit.⁶⁰ Podobné návštěvy nebyly neobvyklé a mnohdy se konaly různé exkurze hospodářů z blízka i daleka, aby pozorovali činnosti, techniku a vůbec fungování velkostatku.

Stanice jednala samostatně s knížecí důvěrou, ale Jan Adolf II. se nechával pečlivě zpravovat o nejnovějších poznatcích. Například na podzim roku 1873 se po sklizni řepy na velkostatku Cítoliby obrátil na inspektora Osumbora, aby mu zprostředkoval data z této sklizně. Pamatoval si, že začali na těchto polích zkušebně používat k hnojení amoniak a superfosfát. Výsledky jej zajímaly a pokus pozorovala a dokumentovala právě CHPS.⁶¹ Na takovýchto dokumentech se velice dobře ukazuje, jak prakticky velkostatek Lovosice fungoval. Inspektor Osumbor nastavoval nové postupy na popud stanice a s povolením knížete. Zpětně byly výsledky vědecky posouzeny opět stanicí a inspektor po dohodě s knížetem mohl přistoupit k nařízení tyto ověřené postupy nasadit do praxe. Toto se opakovalo zdánlivě do nekonečna, ale každé nové kolo přineslo nějaké zlepšení, nebo aspoň optimalizaci. Přímé provozní záležitosti nechával kníže na inspektorovi, ale zajímaly jej výsledky, pokud se uvádělo něco nového.

První dekádu ukončil Hanamann sepsáním první větší publikace o činnosti stanice, vydané na náklady Schwarzenberské kanceláře roku 1875 v Litoměřicích. Bohužel se v této knize nevěnoval praktickému chodu stanice, ale omezil se výhradně na vědecké poznatky. Cituje velikány svojí doby jako Alexandra Humbolta nebo Bernharda Cottu.⁶² Jasně se staví k tehdejšímu vědeckému mainstreamu, což je anorganická chemie, kterou se pokoušeli propojit s organismy, tedy jak se říkalo propojení mrtvé a živé přírody. Publikace je z velké části o definování jednotlivých

---

⁵⁶ Je to mimochodem jedna z mála přímo doložených zmínek reflektujících cesty úředníků. Vede k domněnce, že i ostatní cesty (popsané v jiném článku autora) byly čteny i samotným knížetem.

⁵⁷ John Wrightson, dostupné online: <https://en.wikipedia.org/wiki/John_Wrightson> [7. 12. 2021].

⁵⁸ Anglie byla sice napřed, co se týče techniky, ale jinak její výkon v oblasti zemědělství zaostával.

⁵⁹ Géza Wenckheim (1847–1924), dostupné online: <[http://bekeswiki.bmk.hu/index.php/Wenckheim_G%C3%A9za_\(1847%E2%80%931924\)](http://bekeswiki.bmk.hu/index.php/Wenckheim_G%C3%A9za_(1847%E2%80%931924))> [7. 12. 2021].

⁶⁰ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^v 1b spisy, kart. 1867–1916.

⁶¹ SOA Třeboň, pobočka Třeboň, fond Velkostatek Lovosice, sign. I^A 6W^v 1b spisy, kart. 1867–1916.

⁶² Bernhard von Cotta, dostupné online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Bernhard_von_Cotta> [7. 12. 2021].

půd a jejich rozřazení. Teprve díky poznání složení půdy bylo možno uvažovat o nasazení tehdy známých hnojiv. Problém byl v tom, že ne každé hnojivo se hodilo ke každému typu půdy. Rozbory půdy, potažmo činnost stanice, se začaly ukazovat jako stěžejní. V neposlední řadě kladl Hanamann důraz na význam počasí a dlouhodobého podnebí, proto bylo nutné, aby shromažďoval i meteorologická data k úplnosti vlastního výzkumu. Své metody odvozoval na základě metod profesora Knopa. Dále je v knize publikován rozbor půd na třeboňském velkostatku. Právě tento velkostatek byl podroben rozborům jako první. Postupně se sbírka rozborů půd v Lovosicích množila a Hanamann měl ve své době nejlepší přehled o přesném složení půd nejen na pozemcích Schwarzenbergů.⁶³

Závěr

Chemická pokusná stanice v Lovosicích vznikla jako pilotní projekt soukromé iniciativy knížete Schwarzenberga. Snaha šlechty po neustálém zdokonalování vlastního majetku a zvyšování výnosů se v této instituci výborně odráží. Byly známy již leckteré moderní postupy, ale též se objevovalo mnoho alternativních a neověřených informací. Než by kníže čekal na ověření jinde, rozhodl se investovat do vlastního vědeckého pracoviště. Stanice byla od začátku vedena jako výzkumně-vědecký projekt. Vedením byl pověřen Dr. Hanamann ve spolupráci s Dr. Breitenlohnerem.

CHPS zapadala do struktury schwarzenberského velkostatku. Vedoucí stanice byl na úrovni ředitelů velkostatků a na výročních konferencích přednášel svou agendu. Zároveň mu byly dávány podněty k ověření. Vedoucí CHPS pak rozhodoval o prioritách výzkumu. Podněty přicházely i ze zahraničí a oba vědečtí pracovníci mohli každoročně střídavě vyrážet do ciziny. Příchozí novinky pak ověřovali na domácí půdě a publikovali svá stanoviska. Strukturálně spadala stanice pod velkostatek Lovosice, který nesl veškerou administrativní i finanční zátěž, osazenstvo samotné stanice tak bylo minimální. V prvním desetiletí to byli jen zmínění dva doktoři a jedna pomocná síla. Pokud bylo třeba vykonat cokoli navíc, lovosická administrativa zařídila pomoc.

V prvních letech se CHPS hlavně zařizovala v prostorách bývalé likérky v Lovosicích. Vedení mělo dlouhodobě problém dodržet předepsaný rozpočet, a to zejména z důvodu pořizování vybavení laboratoře a nákupu odborné literatury. Velice záhy se program CHPS začal zaměřovat na půdní analýzy, nejdříve na Třeboňsku a posléze na celém území velkostatku i mimo něj. Mezi další odvětví patřila průmyslová zlepšení a alternativy, průzkum technických plodin, technologie výkrmu hospodářských zvířat a mnoho dalšího. V některých otázkách byla CHPS průkopníkem s velikým úspěchem, v jiných poukázala na slepou uličku. Stanice také zvětšovala své zázemí a postupem času zastřešila i veškeré pokusničení na schwarzenberském majetku. Své poznatky oba vědci publikovali v odborné literatuře vždy po konzultaci s vedením tak, aby neunikalo důležité know-how, ale zároveň aby nebyl brzděn

---

⁶³ HANAMANN, J. – KOUŘIMSKÝ, L., Mittheilungen der Fürst Schwarzenbergischen landwirth.-chem. Versuchsstation Lobositz, Litoměřice 1875.

vědecký pokrok. Role knížete Jana Adolfa II. ze Schwarzenberga se zde ukazuje jako zásadní. Byť sám do činnosti CHPS nezasahoval, nechával se detailně informovat a rozhodoval na doporučení svých ředitelů o praktickém nasazení poznatků.

Perspektiva dalšího průzkumu je v tomto tématu velice nadějná. Činnost CHPS lze nadále ověřovat a doplňovat v dalších zdrojích třeboňského archivu. Nejpřímější rozvinutí tohoto tématu je chronologické pokračování. Tedy sledovat činnost stanice až do jejího zániku v období první světové války. Tento článek by měl sloužit jako opora pro další badatele, kteří na téma narazí. Historická agrochemie jako obor je v našem prostoru prozatím méně objevená disciplína, i když některé články, např. o Juliu Stoklasovi,⁶⁴ napovídají, že nezůstává badatelům lhostejná.

Prameny a literatura

Prameny

Státní oblastní archiv Třeboň:

- fond Velkostatek Lovosice.

Státní oblastní archiv Zámorsk:

- fond Sbirka matrik východočeského kraje.

Archiv Českého vysokého učení technického:

- fond Polytechnický ústav.

Literatura

BALCAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Úvahy a stati o agrární modernizaci v českých zemích. In memoriam hospodářského historika Jaroslava Pátka, Praha: Národní zemědělské muzeum 2015.

BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha: Libri 2010.

ČECHURA, Jaroslav, Krizový management barokní ekonomiky. Panství Třeboň a Hluboká na Vltavou za prvních Schwarzenbergů (1660–1720), Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum 2020.

HADAČ, Václav, a kol., Státní archiv v Třeboni – Průvodce po archivních fondech, svazek 3, Praha 1959.

HANAMANN, Josef, Beiträge zur Boden- und Dünger-Lehre, Praha 1868.

HANAMANN, Josef, Beiträge zur Geschichte des Bieres, Praha 1892.

HANAMANN, Josef, Der Einfluß landwirthschaftlicher Versuchsthätigkeit auf die Agricultur, Wien 1892.

HANAMANN, Josef, Die Fortschritte im Brauwesen auf den hochfürstl. Schwarzenbergschen Gütern in Böhmen, Leitmeritz: J. Hanamann 1873.

HANAMANN, Josef, Die chemische Beschaffenheit der fließenden Gewässer Böhmens, Praha: Kommissions-Verlag von Fr. Řivnác 1898.

HANAMANN, J. – KOUŘIMSKÝ, L., Mittheilungen der Fürst Schwarzenbergischen landwirth.-chem. Versuchsstation Lobositz, Litoměřice 1875.

---

⁶⁴ STRNADOVÁ, Dana, Julius Stoklasa a jeho přínos k československému zemědělství, *Prameny a studie*, 2015, č. 55, s. 52–66.

- HANAMANN, Josef, Sechsjährige Vegetations- und Düngungsversuche in Verbindung mit meteorologischen Beobachtungen und Bodenanalysen angestellt an der Fürst zu Schwarzenberg'schen chemischen Versuchsstation in Lobositz, Praha: In Commission der K. Andréschen Buch-, Kunst- und Landkarten-Handlung Carl Reichenecker 1873.
- HANAMANN, Josef, Über die Beschaffenheit böhmischer Weine, Stuttgart b. r.
- HANAMANN, Josef, Über die Bodenbeschaffenheit und das Nährstoffcapital böhmischer Ackererden, Praha 1902.
- HANAMANN, Josef, Über die chemische Zusammensetzung verschiedener Ackererden und Gesteine Böhmens und über ihren agronomischen Werth, Praha 1890.
- HLOZEK, Adolf, Der Bezirk Lobositz in feinen pfisikalischen, topographischen und historischen Verhältnissen. Für Schule und Haus, Prag 1876.
- JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, a kol., Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie, Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2015.
- JIRMAN, Michal, Leopold M. I. Zeithammer, Prameny a studie, 2021, č. 69, s. 43–57.
- KNOP, Wilhelm, Handbuch der chemischen Methoden, Leipzig 1859.
- KNOP, Wilhelm, Über das Verhalten einiger Wasserpflanzen zu Gasen, Leipzig 1853.
- KRZYMOWSKI, Richard, Geschichte der deutschen Landwirtschaft, Berlin: Duncker & Humblot 1961.
- LÁZNIČKA, Jan – HORSKÝ, František, Zemědělský vynálezce a organizátor, Prameny a studie, 2011, č. 46.
- LIEBIG, Justus von, Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie, Braunschweig 1840.
- LIEBIG, Justus von, Ueber Theorie und Praxis in der Landwirtschaft, Braunschweig 1856.
- MEDINGER, Wilhelm, Wirtschaftsgeschichte der Domäne Lobositz, Wien 1903.
- PALECZEK, Raimund, Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg, München – Freiburg 2009.
- RADOVÁ, Lucie, a kol., Piva džbán bude dán, až bude chmel očesán, Ústí nad Labem 2019.
- SACHS, Julius von, Lehrbuch der Botanik, Leipzig 1874.
- SACHS, Julius von, Handbuch der Experimentalphysiologie der Pflanzen, Leipzig 1865.
- STRNADOVÁ, Dana, Julius Stoklasa a jeho přínos k československému zemědělství, Prameny a studie, 2015, č. 55, s. 53–66.
- THAER, Albrecht, Grundsätze der rationellen Landwirthschaft, 4 Bde, Berlin 1809–1812.
- THAER, Albrecht, Einleitung zur Kenntniß der englischen Landwirthschaft, 3 Bd., Hannover 1798–1804.
- VESELY, Jan, Geschichte der fürstlich Schwarzenbergschen Besitzungen Citolib ... Vrsovic ... Touzetin Kornhaus ... Jinonic ... endlich der Häuser in Prag, Prag 1895.
- VOLF, Miloslav, Organisaace a působení vlasteneckohospodářské společnosti, Praha 1961.
- WAGNER-BRAUN, Margarete, Institutionelle Reformen in der Landwirtschaft, in: Friedrich der Große in Europa. Geschichte einer wechselvollen Beziehung, Stuttgart 2012.

Periodika

Leitemeritzer Wochenblatt
Wiener Landwirthschaftliche Zeitung

Internetové zdroje

anno.onb.ac.at
bekeswiki.bmk.hu
cs.wikipedia.org

de.wikipedia.org
digi.ceskearchivy.cz
digital.slub-dresden.de
en.wikipedia.org

FOTOGRAFICKÁ SOUTĚŽ NAŠEHO VENKOVA A LESNICKÁ FOTOSOUTĚŽ

PHOTOGRAPHY COMPETITION FOR IMAGES OF OUR COUNTRYSIDE
AND A FORESTRY PHOTO COMPETITION

Michaela Zeinerová Brachtlová

Abstrakt: Článek se věnuje fotografickým soutěžím pořádaným v roce 1947. Především je to soutěž dokumentace poválečného venkova vyhlášená a velkoryse dotovaná ministerstvem zemědělství a dalšími institucemi. Provedením této soutěže bylo pověřeno Československé zemědělské muzeum. Již koncem 30. let 20. století se mezi fotografy objevoval zájem o témata spojená s krajinou, a to i zemědělskou, o zajímavá místa a památky a také o lidovou kulturu jako součást národní identity. Estetika předválečné fotografie, která klade důraz na formální kvality, na světelnou atmosféru i technickou úroveň snímku, ovlivňovala práci fotografů i v letech následujících po 2. světové válce. Řada institucí si po válce uvědomila potřebu dokumentace země a různých oblastí soudobého života, který právě začal směřovat k významné přeměně. Fotografické soutěže byly příležitostí k cílenému shromáždění potřebného materiálu. Oceněné fotografie ze soutěží, které proběhly v roce 1947, tvoří důležitou a badatelsky využívanou část Fotoarchivu současného Národního zemědělského muzea. Autory fotografií jsou převážně fotoamatéři, z nichž se ne jeden zapsal do historie české fotografie.

Abstract: This contribution focuses on photography competitions organised in 1947, chiefly a competition for the best documentation of post-war countryside, which was announced and generously sponsored by the Czechoslovak Ministry of Agriculture and other institutions. Organisation of the competition was entrusted to the Czechoslovak Museum of Agriculture. Already in late 1930s, photographers started showing interest in subjects linked to the landscape, including agricultural one, interesting places, and historical monuments, but also vernacular architecture as a part of national identity. The aesthetics of pre-war photography, which emphasised formal qualities, atmosphere created by light, and technical excellence of the pictures, influenced the work of photographers also in the aftermath of the Second World War. Once the war was over, many institutions realised the need for documenting the state of the country and various parts of life, which at that time started heading towards a fundamental transformation. Photography competitions offered an opportunity for targeted collection of such material. Award-winning photographs from competitions that took place in 1947 form an important part of the Photo Archive of the current National Museum of Agriculture, a part often used by researchers. Authors of these photographs were mostly amateurs, many of whom came to occupy an important place in the history of Czech photography.

Klíčová slova: fotografie; fotografická soutěž; ministerstvo zemědělství; Národní zemědělské muzeum.

Keywords: Photography; photography competition; Ministry of Agriculture; National Museum of Agriculture.

*Článek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Motto:

„Úkolem moderní fotografie je dokument. Úkolem dokumentu je přesný záznam o nás. Cestou k dobré fotografii jest dobré fotografické vidění. Cesta k dobrému vidění jde přes soustavné zvyšování osobní kultury.“

Josef Ehm, 1940

Úvod

Ve 40. letech 20. století se fotografové ve shodě se společenskou atmosférou hojně zaměřovali na krásy naší země a trochu sentimentální zachycení venkovského života, o němž bylo zřejmé, že brzy nenávratně zmizí. Toto nadšení pro fotografování národopisných a krajinářských motivů bylo podporováno i řadou statí v odborném fotografickém tisku. Propagováním a osvětou v národopisné fotografii se ve 40. letech 20. století intenzivně zabýval například Ludvík Baran¹, teoretické základy fotografování krajiny poskytoval třeba Jaromír Funke² a Josef Ehm³. Folkloru, národopisu a dalším venkovským či zemědělským tématům byl ve fotografickém tisku věnován nemalý prostor. V roce 1940 připravil Svaz českých fotografů amatérů ročenku s názvem Země česká domov můj s výběrem snímků měst a památek, krajin a vodních toků spolu se snímky venkovského obyvatelstva, často oděného v krojích. V červenci téhož roku vyšlo číslo časopisu Fotografie s tématem „Polní práce“ a v říjnu následovalo „Léto na venkově“. V roce 1942 zvolil časopis Fotografický obzor⁴ pro své zářijové číslo téma „Život na venkově“, a otiskl v něm řadu snímků se zemědělskou tematikou – zvířecí potahy, sklizeň atd.

Vedle amatérských časopisů existovaly společenské obrazové časopisy, které přinášely snímky předních profesionálních fotografů. V období protektorátu ovšem podléhaly cenzuře, která posunula obsah k nekonfliktním tématům v souladu s propagandistickými cíli odvedení pozornosti od válečné reality a vytvoření zdání bezstarostného života v protektorátu. Mimo jiné plnila tuto funkci v průběhu 1. poloviny 40. let zemědělská tematika zachycená objektivem osvědčených autorů – za všechny jmenujme Karla Hájka⁵. Příkladem je časopis Pestrý týden⁶, v němž se průběžně objevují pozitivně laděné snímky žní, žen pracujících v zemědělství atd. Do tohoto konceptu zapadá také krajinářská fotografie nebo zobrazování venkovského života a národních tradic (například reportáže Ferdinanda Bučiny⁷ v časopisu Ozvěny domova i světa⁸).

¹ Prof. PhDr. Ludvík Baran, DrSc., dr. h. c. (1920–2011), etnograf, fotograf, kameraman, režisér a pedagog.

² Jaromír Funke (1896–1945), osobnost české i evropské meziválečné avantgardní fotografie.

³ Josef Ehm (1909–1989), český fotograf, pedagog a publicista.

⁴ Fotografický obzor, 1942, L, 9.

⁵ Karel Hájek (1900–1978), fotoreportér, člen Českého klubu fotografů amatérů v Nekázance, publikoval v řadě časopisů, pracoval pro Pestrý týden, resp. od r. 1945 pro Svět v obrazech.

⁶ Vydávaly Grafické umělecké závody V. Neubert a synové, Praha 1926–1945.

⁷ Ferdinand Bučina (1909–1994), fotograf, filmař. Reportáže v časopise Ozvěny domova i světa, např. Zima na slovácké vesnici v č. 1, 1941; Melodie naší země v č. 40, 1941; Lidé z Javorníka v č. 50, 1941.

⁸ Vydávala Politika, Praha 1934–1945.

Země a lidé nese název fotografická publikace Jana Lukase⁹ vydaná v roce 1946. Vlastenecky laděný soubor s všedními venkovskými výjevy, ať už to jsou pracovní scény nebo naopak chvíle odpočinku po práci, i velkolepě pojatými snímky zemědělské krajiny byl s úspěchem vystaven již v roce 1940 v Síni dobré fotografie (klubové místnosti ČKFA v Praze).

V poválečném období dvouletky (1947–1948) byl zájem o zemědělství podpořen snahou o zachycení úsilí ke splnění tohoto plánu. Fotografická soutěž našeho venkova¹⁰ z roku 1947, o které bude řeč, určitě počítala s tímto dlouhodobým naladěním autorů, ale zároveň si kladla specifické podmínky s ohledem na další využití vybraných snímků. Soutěže se zúčastnili pravděpodobně především členové amatérských fotografických klubů, jejichž bohatou činnost včetně odborných vzdělávacích aktivit dokládá časopis svazu amatérských fotoklubů Československá fotografie. Kluby sice měly své archivy, ale mnoho děl jejich členů se nezachovalo. Cílem článku je upozornit na autorský aspekt fotografií vzešlých z této soutěže, dobový estetický kánon a zároveň na fakt, že tento konvolut téměř 500 negativů ze Sbírký NZM je poměrně unikátním dochovaným souborem originálních děl amatérských fotografů.

Fotografové amatéři

České fotografické amatérské hnutí má dlouhou historii, která se začíná psát již koncem 19. století¹¹. V roce 1947 sdružoval Svaz československých klubů fotografů amatérů¹² přes 100 klubů v Čechách a přes 20 na Slovensku a vydával svůj časopis Československá fotografie¹³. Kromě Československé fotografie vycházel ve vydavatelství Práce „časopis pro odbornou práci ve fotografii“ s názvem Fotografie¹⁴. Časopisy fungovaly jako komunikační platforma, kde se členové dozvídali aktuální zprávy o činnosti klubů, různé informace z domova i ze zahraničí, a vycházely zde odborné články jak z oblasti fotografické techniky, tak z teorie fotografie. Výsledky svých prací mohli autoři porovnávat na soutěžích a výstavách. Obesílali časopisy se svými snímky k vyhlášeným tématům a v každém čísle bylo několik otištěných fotografií podrobeno rozboru především z hlediska obrazové kvality. Práce fotografů amatérů si díky těmto aktivitám držely úroveň i ve srovnání se zahraniční produkcí. Fotografům bylo ústy klubových činovníků zdůrazňováno, že jejich dokumentační práce má velký význam pro budoucnost. To v sobě zahrnuje i potřebu uspořádaného archivu a také případnou spolupráci například s muzei a dalšími institucemi, které jsou schopny snímky uchovávat i zpracovávat a využívat. Ačkoliv nám časopisy a další publikace poskytují o amatérské tvorbě dobrou představu, originálních prací se mnoho nezachovalo.

---

⁹ Jan Lukas (1915–2006), dokumentární fotograf, fotoreportér, člen Českého klubu fotografů amatérů v Nekázance, po emigraci se prosadil i v zahraničí.

¹⁰ Nemá speciální název.

¹¹ První Klub fotografů amatérů vznikl v roce 1889. Posléze se zformovaly další české a českoněmecké kluby fotografů amatérů, například v Teplicích (1892), v Liberci (1893), ve Vítkovcích a Plzni (1894), v Jablonci (1896), v Českých Budějovicích (1899) a v řadě dalších měst.

¹² Založen roku 1919.

¹³ Časopis Československá fotografie, vydával Československý svaz fotografů amatérů v Praze v letech 1946–1950.

¹⁴ Fotografie, časopis pro odbornou práci ve fotografii, vycházel v letech 1945–1948 ve vydavatelství Práce.

Fotografické soutěže se zemědělskou tematikou v roce 1947

V letech 1947–1948 probíhal dvouletý plán na poválečnou obnovu hospodářství. V Československé fotografii č. 5/1946 vyzývá Josef Lebduška fotoamatéry, aby se zapojili a dokumentovali průběh a výsledky dvouletky. Podle jeho představy by fotografové měli zobrazovat stav v jednotlivých obcích a následnou změnu k lepšímu. „*Fotografie, které zachytí všechny tyto části před změnami, budou mít také cenu archivální a kdoví zda obce vůbec takovou fotografii mají ve svých sbírkách.*“ Po dvou letech by výsledky měly být prezentovány na výstavách a samozřejmým bonusem by bylo získání početného „*archiválního, dokumentárního a propagačního materiálu*“. Jan Beran¹⁵ zase píše kolegům fotoamatérům: „[...] zkoumejte, jak jste svými snímky prospěl sobě, svému klubu, městu, kraji, svému státu!“ a „*Vlastivědné a regionální fotografii zůstáváme stále hodně dlužni.*“¹⁶

Časopis Fotografie uspořádal v roce 1947 soutěž, která měla zaznamenávat úspěchy a plnění dvouletého plánu. S výsledky nebyla redakce zcela spokojena, protože převažovala témata z prostředí venkova. Přesto ocenila několik autorů, jejichž jména se ve fotografických kruzích pravidelně objevovala – Josefa Kyselu, Bedřicha Gensera a Jana Berana.

Lesnická fotosoutěž

Potřebu fotografické dokumentace přelomového období si uvědomovaly i veřejné instituce. Ve stejném roce uspořádalo ministerstvo zemědělství dvě fotografické soutěže. Nejprve to byla Lesnická fotosoutěž 1947, kterou vyhlásil VI. odbor lesnický ministerstva zemědělství již v předchozím roce¹⁷ s uzávěrkou 15. 4. 1947. Na této soutěži spolupracovalo lesnické oddělení Zemědělského muzea, na jehož adresu v Praze na Letné měly být soutěžní snímky zaslány. Cílem soutěže byly „*nejlepší fotografie z lesa a o životě v lese*“. Soutěž s dotací 56 cen v celkové hodnotě 23 000 Kčs měla formulována čtyři témata: Les tvoří ráz krajiny, Školní mládež zakládá lesy – připravuje si dříví pro své stáří, Les dává lidu práci a chléb, Les dává lidu zdraví a krásno. „*Zvláštní pozornost se doporučuje věnovati lesním pracím v rámci dvouletého budování státu. Pojetí snímku musí vyhovovati odborným lesnickým požadavkům. Série snímků jsou obzvláště vítány.*“¹⁸

Výstava ohodnocených prací se pravděpodobně konala v muzeu v rámci „Týdne lesů“ v roce 1947.¹⁹ Bohužel o ní zatím v archivu NZM nebyly nalezeny žádné doklady. Ve Fotoarchivu NZM jsou uloženy soutěžní fotografie 11 autorů: Antonie Fasurové, Bedřicha Gensera, A. Hanuse (obr. 1),²⁰ Marie Hartmanové (obr. 2), Františka Chvalíka, Jana Kosíka, Josefa Nováka, Dr. Richarda Peluchy, Jana Pěnkavy, Ing. Václava Wein-

¹⁵ Jan Beran (1913–2003), fotograf, filmař, publicista, činný v amatérském fotografickém hnutí (Klub fotoamatérů v Brně).

¹⁶ BERAN, Jan, Program a řád v práci fotografa amatéra, Československá fotografie, 1947, 2, 2, s. 18.

¹⁷ Československá fotografie, 1946, 1, 6, s. 94.

¹⁸ Ze zadání soutěže.

¹⁹ Týden lesů – celostátní propagační a osvětová kampaň zaměřená na význam a využití lesů. Historie této akce spadá do 20. let 20. století.

²⁰ Další snímky ze stejné série, později zakoupené, byly publikovány v článku Kůra jsou devisy, Svět v obzorech, 1947, 3, 22, s. 8.

1 Loupání smrkové tříslové kůry, Lukavec u Pacova, 1940, negativ 4,5 × 6 cm, autor: A. Hanus. Zdroj: Sběrka NZM.

2 Pohled z Kulatého vrchu u Lázní Bělohrad, nedatováno, negativ 6 × 6 cm, autor: Marie Hartmanová. Zdroj: Sběrka NZM.

3 Obnova, doplnění rysek na tažení pryskyřice na borovici obecné, Plasy, nedatováno, negativ 24 × 36 mm, autor: Václav Weingartl. Zdroj: Sběrka NZM.

gartla (obr. 3), Ing. Vl. Zakopala. Ze soutěže je do fotoarchivu zařazen nejrozsáhlejší soubor Richarda Peluchy (27 fotografií) a Josefa Nováka (15 snímků). Nicméně další záběry byly od některých z těchto autorů získány později, a to i v poměrně objemném počtu. Například je to 653 fotografií z let 1940–1951 s lesnickou a mysliveckou tematikou od A. Hanuse nebo 696 snímků Václava Weingartla²¹ z oboru lesnictví týkajících se pěstování lesních porostů, práce v lese a podobně, které obdrželo muzeum darem od Státního výzkumného ústavu pro lesnickou politiku a správovědu. Marie Hartmanová²² zase fotografovala efektní krajinářské motivy, kromě jedné soutěžní fotografie je dalších 128 darem Ústředny pro lesní a dřevařské hospodářství.

Fotografická soutěž našeho venkova

Z podnětu Československého zemědělského muzea vyhlásilo ministerstvo zemědělství ve spolupráci s dalšími ministerstvy a institucemi v roce 1947 ještě fotografickou

---

²¹ Docent Dr. Ing. Václav Weingartl (1901–1982), vědecký pracovník v oboru lesnictví, dřevařský odborník, publicista, od roku 1934 docent na Vysoké škole zemědělského a lesního inženýrství při ČVUT v Praze.

²² Marie Hartmanová (1903–1979) vydala fotografickou publikaci s názvem Marie Hartmanová fotografovala Brandýs nad Labem, lyrické vyznání z let 1942–1945 s úvodem Františka Kubáce, 1946.

soutěž našeho venkova. Soutěž byla veřejná a anonymní, s uzávěrkou 10. 10. 1947.²³ Podmínky byly uveřejněny v odborném tisku – v časopisu Fotografie č. 4, 1947, a v Československé fotografii č. 5, 1947. Cílem soutěže bylo „získání prvotřídních fotografických snímků venkovských a přírodních památek k potřebám reprezentačním (publikačním a výstavním) i dokumentárním (studijním)“.²⁴

Mezi spolupracující instituce patřila ministerstva školství a osvěty, ministerstvo informací,²⁵ Jednotný svaz českých zemědělců, Národní pozemkový fond, Státní památkové úřady v Praze a v Brně, Svaz okrašlovací a ochranný, Klub českých turistů, Svaz českých fotografů amatérů a Jednota společenstev fotografů. Každá ze spolupracujících institucí se zajímala o určitý typ snímků, např. Národní pozemkový fond měl zájem o náměty z osvobozeného a osídleného pohraničí.

Dle propozic činila celková plánovaná hodnota cen 80 000 Kčs a speciální odměna 5 000 Kčs. Soutěž vybízela k účasti fotografy s novými snímky, ale ani archivy s dobrými fotografiemi požadovaných námětů neměly zůstat ladem. Specifickým požadavkem bylo přesné určení a popis fotografovaného objektu. Hlavní snímek mohl být doplněn třeba o vysvětlující detail. Tyto požadavky jsou pochopitelně zásadní pro budoucí využití fotografií především pro výstavní a vědecké účely. Pravidla soutěže určovala podobu soutěžní práce jako kontaktní snímek celého negativu a zvětšeninu minimálního rozměru 18 × 24 cm na lesklém papíru. Fotografie měla být doplněna popisem námětu snímku, technickými údaji od použitého objektivu po druh vývojkvy.²⁶

Náměty byly rozděleny do 5 skupin: Vesnické stavby, drobné církevní stavby, moderní zemědělské usedlosti; Vesnické celky jako ukázky starého osídlení; Interiéry starých obytných stavení; Přírodní památky – památné stromy, přírodní rezervace; Krajina – pohledy do otevřené krajiny, panoramata apod., které ukazují krásy naší vlasti. Soutěžní snímky měly být odeslány na adresu Československého zemědělského muzea v Praze. Podle pokynů autorům se jedná o snímky popisné, musí být dobře vidět zvolený objekt, fotografie musí být ostrá a hlavní předmět obrazu nemá vyplňovat celý formát. Snímky oceněné v soutěži (negativ i pozitiv) včetně těch, které získaly odměnu 300 Kčs, se staly majetkem ministerstva zemědělství, které je uložilo ve fotografickém archivu Československého zemědělského muzea, v němž byly a jsou k dispozici různým institucím a badatelům. Jméno autora musí být vždy uváděno.²⁷

O tom, že existoval velký zájem na bohatém počtu a kvalitě zasílaných prací, svědčí fakt, že kromě uveřejněných podmínek publikoval František Šach²⁸ v průběhu soutěže

---

²³ Soutěž byla vyhlášena v polovině dubna roku 1947. Posléze byla uzávěrka prodloužena z 10. října na 30. listopadu 1947. Jako důvod byl uveden nedostatek zvětšovací papírů původně požadovaného formátu 18 × 24 cm. Pořadatel proto změnil podmínky a akceptován byl i formát 13 × 18 cm.

²⁴ Zadání soutěže bylo otiskáno v časopise Fotografie č. 4, 1947, a v Československé fotografii č. 5, 1947.

²⁵ Ministerstvo informací vyhlásilo v časopisu Svět v obrazech také vlastní soutěž Zachyťme historii dvouletky. Viz Svět v obrazech, 1947, 3, 36, s. 20–21.

²⁶ Řada požadovaných údajů ovšem v rozporu se zadáním chybí. Pozitivy byly v minulosti odděleny od negativů a zařazeny do fondu Archiválie (dříve Sbirka písemných dokumentů) a zatím se je nepodařilo dohledat. Je možné, že podrobnosti o snímcích byly uvedeny na pozitivích nebo k nim byly přiloženy.

²⁷ Podmínky soutěže, NZM, Fond Archiválie, fond Zemědělské muzeum.

²⁸ Ing. František Šach (1897–1979) byl dlouholetým zaměstnancem muzea (1925–1960, v letech 1952–1959 ředitelem muzea). Fotoarchív obsahuje aktuálně 1 404 jeho snímků v digitální databázi.

článek *Fotografujeme památky a krásy našeho venkova*²⁹, v němž se snaží ještě více motivovat fotografy k účasti. Zdůrazňuje smysl jejich činnosti pro kulturní veřejnost a také skutečnost, že v tomto případě soutěž vznikla na základě potřeb a poptávky mnoha institucí. Upozorňuje, že porota bude věnovat pozornost nejen fotografické kvalitě snímků, ale ocení i volbu námětu a jeho zpracování z hlediska informační hodnoty. V článku pobízí fotografy: „*Fotografujte v naší krásné vlasti věci, které fotografovány býti musí[,] a vyzkoušejte na nich své umění.*“ František Šach se jako odborný pracovník muzea fotografování v rámci vlastní výzkumné práce v muzeu intenzivně věnoval. Kupříkladu na souboru venkovských stavení z Broumova z roku 1935 je však na první pohled zřejmé, že jeho motivací nebyl krásný snímek za ideálních světelných podmínek, ale informativní zachycení stavu věcí.

Soutěž byla anonymní a zúčastnilo se jí 90 autorů (96 přidělených čísel – někteří autoři jich měli víc). Zachoval se i seznam přezdivek spolu s následným seznamem autorů a jejich adresami. Obrazová příloha ukazuje autora č. 17 – jeho průvodní dopis, seznam přezdivek a autorů. Jak je vidět z dopisu, autor s číslem 17 poslal své soutěžní snímky ve dvou zásilkách, proto má také číslo 70, u něž jsou uvedeny autorovy údaje (obr. 4, 5, 6).

Výsledky soutěže našeho venkova uveřejnil časopis *Československá fotografie* č. 3/1948 (zasedání poroty proběhlo 1. 3. 1948). Porota udělila 1. cenu Jaroslavu Pacovskému,³⁰ 2. cenu Janu Beranovi³¹ a 3. cenu Jiřímu Jarošovi. První cena byla dotována částkou 2 000 Kčs, 2. cena 1 000 Kčs a 3. cena částkou 600 Kčs. Dále byly uděleny odměny ve výši 300 Kčs a některé instituce stanovily i speciální prémie. V Československém zemědělském muzeu měla být ve dnech všesokolského sletu³² uspořádána výstava 259 oceněných a odměněných prací. Stejně jako o výstavě z lesnické soutěže se však ani o této akci v archivu NZM pravděpodobně nedochovala žádná zmínka. Ve sbírce se nachází 35 soutěžních snímků vítěze Jaroslava Pacovského. Jan Beran je zastoupen 10 snímky ze soutěže a 51 fotografií bylo získáno od autora Jiřího Jaroše. (Jaroš se posléze stal spolupracovníkem, resp. dlouholetým zaměstnancem muzea, a pořizoval potřebnou fotografickou i filmovou dokumentaci.) Kromě tří výše zmíněných oceněných soutěžících byly do sbírky zařazeny fotografie těchto 50 autorů: Jiří Bílý, Aleš Černoch, Josef Červenka, Václav Fabian, Antonie Fasurová, Bedřich Genser, Alex Groh, František Hájek, Václav Hejn, Václav Hendrych, Oldřich Herman, Jaroslav Holásek, Stanislav Holubec, Václav Hrbek, Karel Otto Hrubý, Čeněk Chládek, Vlad. Kohout, Alois Kotek, Karel Krátký, Josef Kysela, Eugen Lazišťan, JUDr. Josef Lucek, Zdeněk Martinovský, Karel Matula, Jaroslav Němec, Ing. Jan Novotný, Rudolf Paďouk,

²⁹ *Československá fotografie*, 1947, 2, 8, s. 124.

³⁰ Jaroslav Pacovský (1906–?), fotograf, publicista, později se stal profesionálním fotoreportérem. Kromě praktické činnosti se věnoval teoretickým aspektům fotografické tvorby, např. v čísle 7 časopisu *Československá fotografie* z roku 1947 publikoval stať *Fotografie folkloru*, ve které poskytuje mimo jiné i rady technického rázu. V roce 1947 vydal instruktážní knihu *Dětské snímky*, v roce 1962 a 1970 fotografické publikace věnované Českému ráji.

³¹ Viz také lesnická fotosoutěž.

³² XI. všesokolský slet se konal v Praze od 19. do 27. června 1948.

17

P. P.

Česko zeměd. muzeum v
Praze.

He proji gávilas 19 přiběmim ze S. 1047 do foton outygi
pod gnaškon, Český Ráj 29608° přispoj ke jeste lita ga-
si lhu qui těmim 19x24 pod tmity gnaškon.
Děkuji za tati gnaškon ovlatu a pom r

Polonali nále

Inscha:

„Český Ráj 29608°“

Doporučení

číslo	Město	číslo	roční	četnost	počet	odkaz	poznámka
55	Wachy	63213	35 p	34	-	-	
56	Křemínsko	73689	13 p	12	-	-	
57	Turnovské dráhy	12131	48 p	45	-	-	
58	Nováček Ruzička	67220	57 p	57	-	-	
59	Střes	31416	20 p	-	-	-	
60	Žatec	91047	28 p	25	-	-	
61	Štábl	4157	15 p	12	-	-	2. d. úprava
62	Lutva	80001-7	7 p	7	-	-	
63	Yamany	27802	7 p	7	-	-	
64	Lubina	29943	33 p	33	-	-	
65	Spřicha	24541	6 p	6	-	-	
66	Žánsko	13492	16 p	15	-	-	na 2. 26
67	Morava	15319	19 p	19	-	-	
68	1. Kladič	26197	1 p	1	-	-	
	2. Pásmo	17907	1 p	1	-	-	
	3. Labe	41127	1 p	1	-	-	
	4. Štábl	10443	1 p	1	-	-	
69	Rijov	10947	13 p	13	-	-	na 67
70	Čukaj Raj	29608	19 p	19	-	-	
71	Milada	18499	100	-	-	-	
72	Most	14746	25 p	24	-	-	
73	Vankov	24978	75 p	55	-	-	
74	Žatec	67890	14 p	14	-	-	
75	Rijov	30303	15 p	15	-	-	
76	Lava	31014	6 p	6	-	-	
77	178 ai 10-VII	-	10 p	-	-	-	
78	Žatec	27333	6 p	6	-	-	na 4. 20. úprava
79	Žatec	80.002	6 p	6	-	-	
80	Pychov	77777	15 p	-	-	-	

5 Seznam přezdívek, viz č. 70, fond: Zemědělské muzeum. Zdroj: Sbirka NZM.

69	Jug Vlad. Tolman	Okra XII Dostálova o. v.
70	Frant. Dolanský	Vranové č. 46 p. Vranové. Malá Štála
71	Frant. Petránek	Velká Lánovská

6 Autor č. 17, resp. č. 70, výřez, fond: Zemědělské muzeum. Zdroj: Sbirka NZM.

7 Sýpka chalupy č. 38 ve Skleňaněch, 1944, negativ 6 × 6 cm, autor: Jaroslav Pacovský. Zdroj: Sběrka NZM.

Bohumil Palla, Ctirad Patejdl, Josef Pelech, Miroslav Pittner, Jindřich Procházka, Zdeněk Procházka, Jan Prokeš, Mj. Jan Rosenbaum, Julie Římská, PhMr. Viktor Sedlář, Josef Skuhrovec, František Stehlík, Bohumil Svoboda, František Šifalda, Arnošt Škop, Miloslav Šourek, Josef Štursa, Leo Švarc, Ing. Vladimír Tolman, Václav Vodák, Vincenc Vrána, Josef Zeman, Václav Zima.

Oceněné a do Fotoarchivu zařazené fotografie jsou většinou vizuálně vděčné a instrukcím odpovídající snímky (obr. 7–19) žní a krajin s panáky, kravské potahy, chaloupky a statky, boží muka a kapličky, pohledy do širé krajiny. To vše obvykle zachyceno v nízkém bočním světle, které tvaruje struktury a vytváří oblíbený obrazový prvek – dlouhé stíny, nebo s využitím dramatických oblaků. Však k takovému výtvarnému vyjádření průběžně nabádali svoje kolegy mistři dobové fotografie. Jaromír Funke, sám významný představitel avantgardní fotografie, píše: „*Jest nutné, aby každá fotografie byla rozvážena účelně a harmonicky kompozičně, aby byla sladěna prostorově i světelně a aby všechny obrazové náležitosti se vzájemně podporovaly a doplňovaly ve své obrazové funkci.*“³³ V článku *Fotografovaná krajina*³⁴ se zabývá problematikou fotografování krajiny a fotografickými obrazotvornými postupy: „*Jest to především terén a jeho členění, osvětlení, které zvyšuje nebo snižuje plastičnost jednotlivosti a tím i celku, prostor, jež nutno řazením určitých partií dobře uplatňovati[,] a atmosféra, která některým krajinářským fotografím dává zhutnělé obrazové působivosti [...]. Jsou to hlavně*

³³ FUNKE, Jaromír, *Fotografujte domov, ročenka Země česká domov můj*, Praha 1941, s. 8.

³⁴ FUNKE, Jaromír, *Fotografovaná krajina, Fotografický obzor*, 1940, XLVIII, 6, s. 61.

8 Mutěnice, nedatováno, negativ 6×6 cm, autor: Jan Beran. Zdroj: Sbíрка NZM.

9 Sečení a panákování, Pojbuky, 1945, negativ 24×36 mm, autor: Jiří Jaroš. Zdroj: Sbíрка NZM.

10 Pluh s párem krav cestou na pole u vesnice Drahlín, 1947, negativ 24×36 mm, autor: Jindřich Procházka. Zdroj: Sbíрка NZM.

vliv světla na prodloužení nebo zkrácení stínů a vliv stafáže na zdůraznění některých typických krajinářských vlastností – na příklad pracující lidé v poli [...].“ Publicisté fotografického tisku ale také celá 40. léta apelovali na nutnost dokumentace dobového světa v celé šíři jako povinnosti současných fotografů pro budoucí generace, avšak právě obrazová působivost, výběr snímků nebo uchopení tématu je nástrojem, jak autor může do práce s „objektivním“ technickým médiem vtělit i něco ze své osobnosti.

11 Krajina o žních, Brankovice, 1947, negativ 6 × 6 cm, autor: Vincenc Vrána. Zdroj: Sběrka NZM.

12 Mák na poli, Drahenice, nedatováno, negativ 6 × 6 cm, autor: Josef Zeman. Zdroj: Sběrka NZM.

13 Posečené obilí na poli, pohled z triangulační věže k severu, Sedlec, 1947, negativ 6×6 cm, autor: Miroslav Pittner. Zdroj: Sběrka NZM.

14 Jimramov, 1943, negativ 6×6 cm, autor: Čeněk Chládek. Zdroj: Sběrka NZM.

15 Statek pana Vančury v Lochách, nedatováno, negativ $6 \times 4,5$ cm, autor: Rudolf Paďouk. Zdroj: Sběrka NZM.

16 Zatopený Starý Bítov, asi 1947, negativ 6×6 cm, autor: Karel Otto Hrubý. Zdroj: Sběrka NZM.

17 Chaloupka v Moravských Křižánkách, nedatováno, negativ 6 × 6 cm, autor: Bedřich Genser. Zdroj: Sběrka NZM.

Závěr

Autoři – účastníci fotografických soutěží z roku 1947 – si zaslouží, abychom jim věnovali pozornost. Pro badatelské účely, jako obrazový doprovod výstav a publikací, je jejich práce žádaným zdrojem dodnes. Můžeme se ptát, proč jsou třeba krajinářské snímky z této doby mezi badateli všeho druhu stále tak oblíbené? Odpověď je nasnadě – fotografie působí harmonicky, pracují se světlem, s klasickou kompozicí obrazu a obrazovým tvaroslovím předválečné moderní fotografie. Náměty korespondují s romantickou představou krajiny i zemědělských prací. Jak to vyjádřil J. Funke: „[...] krajinářská fotografie, která otevřela zcela nové možnosti fotografické práce a sice tím faktem, že hlavním objektem se stává proměnlivá, ale vždy zajímavá krajina, která pro českého fotografa měla a má zvláštní půvab intimity a niterního vztahu k rodné půdě.“³⁵

Výběr média k oslovení potenciálních autorů svědčí o tom, že bylo cíleno hlavně na fotografy amatéry, sdružené v jednotlivých klubech fotografů amatérů, a tedy také čtenáře časopisu Československá fotografie a Fotografie, kteří se v oboru prostřednictvím odborného tisku sami vzdělávali a jejichž práce již byla průběžně podrobována kritickému pohledu kolegů. Ačkoliv snímky těchto autorů nedosahují kvality a přesahů prací profesionálů, jako již citovaného Jaromíra Funkeho nebo Eugena Wiškovského (například s jeho ikonickou fotografií Obilí – obr. 20,³⁶ na níž střecha stavení za obilným polem připomíná loď ve vzdouvajících se mořských vlnách), poskytují cenný a mnohdy ojedinělý pramen informací.

Formou soutěže se již později žádné jiné snímky do Fotoarchivu nedostaly, až na jednu výjimku. Od roku 2017 pořádá Czech Photo, o. p. s., celostátní soutěž nazvanou Czech Nature Photo, věnovanou speciálně fotografiím přírody. V prvních dvou letech 2017–2018 bylo partnerem soutěže i Národní zemědělské muzeum. Soutěžilo se proto také v kategorii České zemědělství a venkov, ze které byla zakoupena jedna malá série o kováři kovajícím koně. Získávání nových přírůstků Fotoarchivu prostřednictvím soutěže sice v současnosti není aktuální, ale možná by do budoucna stálo za úvahu.

³⁵ FUNKE, Jaromír, K obrazům, Fotografický obzor, 1940, XLVIII, 6, s. 66.

³⁶ Fotografie je známá také pod pozdějším názvem Katastrofa, Fotografický obzor, 1940, XLVIII, 7.

18 Kaplička na mostě přes Skalici, Varvažov, 1947, negativ 6×6 cm, autor: Jiří Bílý. Zdroj: Sbíрка NZM.

19 Tkadlec Korytář u stavu, Soláň, 1947, negativ 6×6 cm, autorka: Antonie Fasurová. Zdroj: Sbíрка NZM.

20 Eugen Wiškovský, Obilí, reprodukce: Fotografický obzor, obrazová příloha, 1940, 7. Zdroj: Sběrka NZM.

Prameny a literatura

Prameny

Národní zemědělské muzeum:

- Fond Archiválie
  - fond Zemědělské muzeum,
  - podsběrka Fotoarchiv.

Literatura

BERAN, Jan, Program a řád v práci fotografa amatéra, Československá fotografie, 1947, 2, 2, s. 18.

BLAŽKOVÁ, Eliška, Fenomén amatérské fotografie (se zaměřením na české amatérské hnutí), ne-publikovaná diplomová práce, Zlín: Fakulta multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně 2010.

Československá fotografie, Praha: Československé filmové nakladatelství 1946, 1947, 1948.

Fotografie, Praha: Práce 1947.

EHM, Josef, Fotografie a její účel, Fotografický obzor, 1940, XLVIII, 1, s. 1.

EHM, Josef, Technika krajinářské fotografie, Fotografický obzor, 1940, XLVIII, 6, s. 64–65.

Fotografický obzor, Praha: Český klub fotografů amatérů 1940, 1942.

FUNKE, Jaromír, Fotografovaná krajina, Fotografický obzor, 1940, XLVIII, 6, s. 61–63.

- FUNKE, Jaromír, K obrazům, Fotografický obzor, 1940, roč. XLVIII, 6, s. 66–67.
- FUNKE, Jaromír, Fotografujte domov, ročenka Země česká domov můj, Praha 1941, s. 7–9.
- HRUBÁ, Michaela – ŠTANCL, Tomáš, Sláva amatérské fotografie, Praha: Národní technické muzeum 2019.
- LEBDUŠKA, Josef, Amatér a dvouletý vládní plán, Československá fotografie, 1946, 1, 5, s. 67.
- LUKAS, Jan, Země a lidé, Praha: Melantrich 1946.
- ŠACH, František, Československá fotografie, 1947, 2, 8, s. 124.
- VÁVROVÁ, Michaela, Tendence České fotografie v období protektorátu Čechy a Morava, nepublikovaná diplomová práce, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2006.
- Ozvěny domova i světa, Praha: Politika 1941.
- Svět v obrazech, Praha: Novinář 1947.
- Vědecké práce Zemědělského muzea, Praha 1981, č. 21.
- Vědecké práce Národního zemědělského muzea, Praha 1993, č. 30.
- Země česká domov můj, ročenka 1940, Český svaz fotografů amatérů, Praha 1941.

KRAJINA VILOVÝCH ČTVRTÍ A JEJÍ PROMĚNY

THE LANDSCAPE OF RESIDENTIAL NEIGHBOURHOODS AND ITS TRANSFORMATIONS

Alice Frydrychová

Abstrakt: Článek se věnuje krajinářským, urbanistickým a estetickým charakteristikám vilových čtvrtí. Kromě širšího krajinného kontextu jsou předmětem zájmu veřejná prostranství v rámci vilových čtvrtí a v jejich blízkém okolí. Záměrem je specifikovat okolnosti jejich vzniku, proměny v průběhu historie i jejich současnou podobu a význam. Článek představuje výsledky diplomové práce „Krajina vilových čtvrtí a její proměny. Studie území Baba v Praze“¹ a volně navazuje také na bakalářskou práci věnující se zahradám vilových čtvrtí.²

Abstract: This article focuses on the landscape, urban planning, and aesthetic characteristics of residential neighbourhoods formed by villas. In addition to the broader landscape context, it deals with the public spaces in these residential neighbourhoods and in their vicinity. The aim of the article is to describe the circumstances of their formation, their development in time, and their current form and significance. This paper presents the results of the author's MA thesis 'Landscape of Villa Neighbourhoods and its Transformations. A Study of the Baba Site in Prague' and is loosely related to the bachelor thesis on the gardens of residential neighbourhoods.

Klíčová slova: vilová čtvrtí; vila; veřejné prostranství; krajina.

Keywords: residential neighbourhood; villa; public space; landscape.

Článek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0818.

Úvod

V obecném povědomí jsou v rámci vilových čtvrtí zakotveny především samotné vily jako nositelky vysoké architektonické kvality, inovativních řešení a luxusu. V průběhu historie a napříč společnostmi byly obdivovány i zatracovány. Zároveň však vždy manifestovaly soudobý vkus a kvalitní prostředí pro život.

Vilovým zahradám je dnes věnováno méně pozornosti než samotným vilám. A často zcela přehlížen zůstává potenciál celkového urbanistického řešení vilových čtvrtí utvářející jejich veřejná prostranství. Přitom právě ta představují rámec pro samotné vily i jejich zahrady a mají zásadní podíl na jejich celkové atmosféře a kvalitě bydlení

---

¹ FRYDRYCHOVÁ, Alice, Krajina vilových čtvrtí a její proměny. Studie území Baba v Praze. Diplomová práce, Mendelova univerzita v Brně, Lednice 2021.

² FRYDRYCHOVÁ, Alice, Zahrady vilových čtvrtí. Modelový příklad Tiché údolí v Roztokách. Bakalářská práce, Mendelova univerzita v Brně, Lednice 2019.

v dané lokalitě. Ze své podstaty slouží všem, a propojují tak soukromé ráje vilových zahrad s okolním světem. Nabízejí esenci krásy a noblesy každému, kdo do nich vstoupí. Význam veřejných prostranství tak jednotlivé vily přesahuje.

Existuje řada publikací o konkrétních vilových čtvrtích³, kde lze nalézt stručný popis urbanistických, případně krajinářských charakteristik. Avšak jen velmi málo publikací obecně specifikuje veřejná prostranství vilových čtvrtí a jejich krajinný kontext.⁴ Právě takové vnímání vilových čtvrtí v širších souvislostech je předmětem tohoto článku. Kromě komplexního pohledu na vilovou čtvrt v rámci krajiny je pozornost soustředěna i do jejího nitra. Stále však z pohledu člověka, který se vilovou čtvrtí prochází a nesměřuje do žádné ze soukromých zahrad či vil, tedy vnímá její veřejná prostranství. Všimá si toho, jak jsou uspořádaná, jak na sebe navazují, jaké aktivity i atmosféru nabízejí.

Na základě literárních pramenů i terénního průzkumu v reprezentativních vilových čtvrtích jsou v tomto příspěvku dále specifikovány konkrétní principy, na jejichž základě byly vilové čtvrti utvářeny. Podstata uspořádání existujících vilových čtvrtí i zjištění, jak se měnily v průběhu historie a jak vypadají dnes, mohou pomoci nalézt správný přístup k jejich revitalizaci, případně poskytnout inspiraci pro nově vytvářené obytné soubory.

Definice základních pojmů

VILOVÁ ČTVRTĚ – vilovou čtvrt lze definovat jako „*soubor vilových staveb situovaný v příhodné lokalitě, zejména v dotyku městských aglomerací nebo v jejich širším okruhu*“. Někdy bývá tento termín zaměňován s pojmem „*villegiatura*“, který ve svém původním významu označoval rekreační oblast či letovisko, tedy místo určené pro letní pobyt.⁵ V některých čtvrtích obecně vnímaných jako vilových se mohou nacházet také řadové či bytové domy. Typickým příkladem je Ořechovka v Praze. Převažující formou bydlení však i zde zůstává individuální vila a nezbytná je vysoká kvalita jednotlivých staveb i veřejných prostranství.

VILA – pojem, jehož význam se v průběhu historie vyvíjel, avšak jeho podstata zhmotnění ideálu života mimo ruch města zůstala zachována. Jedná se o kvalitní volně stojící budovu s původní obytnou, rekreační a reprezentativní funkcí, která naplňuje individuální přání stavebníka, často odpovídající nejnovějším architektonickým trendům své doby. Ideálně, avšak ne vždy, vycházejí proporce klasické vily z kubatury krychle. Její proporce i působení by měly být harmonické. Neoddělitelnou součástí vily je také vždy její zahrada, která vilu obklopuje ze všech stran. Vilu obývá zpravidla jedna rodina, v menší míře však ve vilových čtvrtích existují také nájemní vily s více bytovými jednotkami.⁶ Oproti rodinnému domu je vila indivi-

³ Např. URLICH, Petr – BERÁNEK, Bohumil – BRANKOV, Nikolay, et al., *Slavné vily Prahy 6* – Hanspaulka, Praha 2020; CZUMALO, Vladimír – KOUKALOVÁ, Šárka (edd.), *Letní rezidence Pražanů: Dobřichovice a vilová architektura 19. a 20. století*, Praha 2013.

⁴ Tímto příkladem je publikace DIETZE, Kerstin, *Villengärten in Radebeul*. Radebeul 2001.

⁵ LINGEA, s. r. o. [2021]. *Villegiatura*.

⁶ ACKERMAN, James S., *The Villa: Form and Ideology of Country Houses*, London 1985; CZUMALO, V. – KOUKALOVÁ, Š. (edd.), *Letní rezidence Pražanů*, c. d.; DIETZE, K., *Villengärten in Radebeul*, c. d.; Dr. Braun & Barth, *Freie Architekten Dresden, Gestaltungsanleitung Villengebiete Nieder- und Oberlößnitz*, 4/2014.

duální, přesahuje pouze obytnou funkci a neměla by se stát typovým projektem. Vila zdůrazňuje svou vertikálnost, má více než jedno nadzemní podlaží. Jejím návrhu i realizaci bývá obecně věnována větší péče.⁷

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ – ze zákona jej představují „všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru“.⁸ Jedná se o veřejné fyzicky přístupné plochy v zastavitelném i nezastavitelném území.

KRAJINA – existuje mnoho definic krajiny v závislosti na přístupu daného oboru. Pro tuto práci je stěžejní pohled geografický, památkový a percepční. Stručně lze krajinu z geografického hlediska definovat jako část zemského povrchu, památkový přístup ji vnímá jako dílo, ve kterém se projeví stopy geopolitického, hospodářského a kulturního vývoje ovlivněného místními přírodními podmínkami. Z percepčního hlediska lze krajinu definovat jako „část území, tak jak je vnímána lidmi, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů“.⁹

Metodika

Článek shrnuje poznatky z teoretické části diplomové práce „Krajina vilových čtvrtí a její proměny. Studie území Baba v Praze“.¹⁰ V rámci této práce byla provedena rešerše spočívající ve shromáždění relevantních materiálů a zdrojů. Předmětem byly nejen publikace, ale také archivní prameny.¹¹ V rámci rešerší bylo vybráno a podrobně zkoumáno šest vilových čtvrtí se zaměřením na jejich urbanistická a krajinářská specifika. Z toho 5 čtvrtí bylo českých (Tiché údolí v Roztokách, Klánovice, Hanspaulka, osada Baba, Vonoklasy) a jedna zahraniční (Oberlößnitz a Niederlößnitz v Radebeulu u Drážďan).¹² Byly vytvořeny jednotné grafické karty analyzující čtvrti s důrazem na jejich vznik, vývoj i podobu a kvalitu veřejných prostranství. Výsledné karty i autorská metodika tvorby těchto karet je popsána v diplomové práci.¹³

⁷ RAMPICH, Jan, Rodinný dům ze všech stran. Na co jste se báli zeptat svého architekta, Praha 2011, s. 134–141.

⁸ Zákon č.128/2000 Sb., o obcích.

⁹ Evropská úmluva o krajině, 2004.

¹⁰ FRYDRYCHOVÁ, A., Krajina vilových čtvrtí a její proměny, c. d.

¹¹ Středočeské muzeum v Roztokách, Národní technické muzeum, elektronické katalogy archivů apod.

¹² Jedná se o vzorek, který reprezentuje různá časová období vzniku vilových čtvrtí (Tiché údolí v polovině 19. století vs. Vonoklasy na přelomu 20. a 21. století) a především různé krajině rámce (Tiché údolí v zaříznutém údolí Únětického potoka, Klánovice v lesní rovinaté krajině, Hanspaulka v původně viniční krajině se zachováním mnoha viničních usedlostí, osada Baba ve viniční krajině vizuálně propojené s centrem města Prahy a Oberlößnitz a Niederlößnitz na úpatí svahu pod dodnes dochovanými vinicemi). Jedná se o výběr zkoumaný v rámci diplomové práce (FRYDRYCHOVÁ, A., Krajina vilových čtvrtí a její proměny, c. d.). Pro doplnění a zpřesnění výsledků by jistě bylo obohacující rozšířit tento vzorek o další vilové čtvrti, ať již české či zahraniční.

¹³ FRYDRYCHOVÁ, A., Krajina vilových čtvrtí a její proměny, c. d., s. 15–21.

Název vilové čtvrti č. 4:	Osvěta Baba	
Kraj:	Městská část Praha	
Katastrální území:	Dejvice	
Vikarost na místě:	Praha	
Krajinně lemování:	ostroh nad úbočím řeky a potoka, bývalá vesnička kůlny	
Rozloha:	9 ha	
Nadmořská výška:	260–275 m n. m.	
Hlavní doba vzniku:	1932	
Před výstavbou vě:	pole a louky, na zatečích pův. věžice	
Převládající stýč:	funkcionalismus	
Původní využití vě:	celetářská pobyč	
Příčiny vzniku v dané krajině:	shodně povětrnostně podmíněný, výhledy, blízkost centra, oblíbená lokalita a zřizování	
Způsob výstavby:	jednotlivě, regulovaný	
Iniciátor:	Svat Āpřkolovernákného díla (Převř Janík et al.)	
Současný stav:	převážně pán vilové čtvrti nenaplněn zcela, zřizování vě doplněna řadovými a bytovými domy, funkce bydlení, zanechána veřejná prostranství	
Text:	Trzy a přiznady stářejících veřejných prostranství: Hlavní třída (Matějická ulice) ulice (Na Blah, Na Ostruhy) zelená osa (Přehledová, Jarní) promenáda bytřičkové česta kolem Babý, ulice Nad Peřankou) výhledové místo (okolo třičený Babá, osa Přehledová...) parkové prostranství (Nad Letádkem) lesopark (svah Šáreckého údolí) přírodní park (půbní a dřevinné porosty na jihovýchodním cípu ostrovní) plochy pro sport a hru (sportovní areál) sad (pod třičenou, zániký pod Přehledovou) nová dvořina (zarostlý sad nad ulicí Půřánka, svah pod kotelárn, kool stá- ka z ulice Jarní/Nad Peřankou do Podbabý) Specifická hodnoty vilové čtvrti: jedinečný přírodní kontext ostrovní, výhledy na Prahu, obklopení přírod- ním prázencem (okolo stápi, lesy...), terriřická stezka kolem Babý, třičenka Babá, kotel v. Matějka, soubor funkcionálských vě, ovy Přehledová a Jarní Specifické problémy vilové čtvrti: zanechává veřejná prostranství (kompost, mobiliár, vegetace...), neosourod urbanistická řídání pěstování a novéjší zabírání potenciálně konfliktní bydlení a turismus, nedostatek parkovacích stání, zanedbání kulturní krajiny a stábních stěpi náleží, chaotické prostranství „J Matějka“	

1 Příklad grafické karty vilové čtvrti Baba v Praze. Zdroj: autorka.

Výsledky literární rešerše a terénního průzkumu byly shrnuty do kapitol pojednávajících o vývoji vilových čtvrtí a jejich veřejných prostranství. Nejvýznamnější principy uspořádání, příčiny proměn i charakteristiky krajin vilových čtvrtí a jejich typická veřejná prostranství jsou představeny v následujících odstavcích a principiálně se projevují i v návrhové části v modelovém území Baba v Praze, které bude věnován samostatný volně navazující článek.

Tento text se nezabývá podrobněji soukromými vilovými zahradami, zmiňuje pouze jejich vizuální, významový i fyzický přesah do veřejných prostranství a krajiny. Samotné zahrady a jejich podoba jsou námětem bakalářské práce autorky.¹⁴

Konkrétní příklad revitalizace vilové čtvrti s ohledem na principy a poznatky popsané v tomto článku bude součástí navazujícího článku, který představí studii veřejných prostranství a krajiny vilové kolonie Baba v Praze.

Přehled dostupné literatury a historických pramenů

Téma proměny krajiny vilových čtvrtí je do určité míry obsaženo v téměř všech publikacích týkajících se fenoménu vily. Nebyla však nalezena ucelená studie, která by tuto problematiku shrnula či metodicky mapovala. Fenomén vily zažíval v literatuře vzestupy a pády související s aktuální společenskou situací. První písemné prameny pochází z antiky, další rozkvět proběhl v italské renesanci, kdy se některé publikace věnovaly filozofickému významu života ve vile.¹⁵ Návrat „vilové literatury“ pak nastal především na přelomu 19. a 20. století. V našich zemích se zájem obnovil po roce 1989 po útlumu v období socialismu.¹⁶ Konkrétní principy tvorby veřejných prostranství vilové čtvrti jsou uceleně popsány jen v několika málo knihách.¹⁷ S přizpůsobením se konkrétnímu kontextu lze využít metodiky týkající se všeobecně veřejných prostranství obytných souborů.¹⁸ V případě revitalizace stávajících vilových čtvrtí je nutné se kromě publikací opírat také o archivní dokumenty, vyobrazení, fotografie, urbanistické studie, mapy a plány (územní, regulační aj.), které často nejsou publikovány. Jsou-li součástí čtvrti památkově chráněné objekty, je relevantním zdrojem památkový katalog¹⁹ a publikace Národního památkového ústavu.

Výsledky literární rešerše a terénních průzkumů

Příčiny a doba vzniku vilových čtvrtí

Vznik a význam vilových čtvrtí navazuje na vývoj vilové architektury se svými kořeny v antice, kdy byla poprvé popsána idea vily. Podstatu vilových čtvrtí nelze pochopit bez alespoň stručného představení vývoje vil a jejich fyzického i duchovního rozměru.

¹⁴ FRYDRYCHOVÁ, A., Zahrady vilových čtvrtí, c. d.

¹⁵ TAEGIO, Bartolomeo, La Villa, BECK, Thomas E. (ed.), Philadelphia 2011, s. 12–92.

¹⁶ Příkladem je edice nakladatelství Foibos books „Slavné vily...“, která mapuje vilovou architekturu jednotlivých oblastí, měst či vilových čtvrtí. Důraz je kladen na konkrétní stavby, v úvodu jsou však často zmínky o širších souvislostech vilových čtvrtí.

¹⁷ Např. DIETZE, K., Villengärten in Radebeul, c. d.

¹⁸ Např. KRÁTKÁ ADÁMKOVÁ, Barbara – MAGNI, Anna, Metodika navrhování veřejných prostorů nově zakládaných obytných souborů s důrazem na zahradní a krajinářskou architekturu, Brno 2016.

¹⁹ NPÚ Památkový katalog, Praha 2015.

Vila reprezentuje nejen samotný architektonický typ, ale především životní styl a filozofii, které se k tomuto pojmu vážou. Od počátku byla spojována s měšťanskou třídou, která toužila po ideálu klidného života v přírodním prostředí venkova a zároveň si chtěla zachovat komfort městského života. Vila byla považována za místo pro trávení volného času věnovaného intelektuální činnosti a kontemplaci.

Oproti tomu podoba vily jako stavebního typu se v průběhu historie vyvíjela. Například v antice označovala *villa* budovu nebo komplex budov na obhospodařované půdě, zpravidla mimo město. V některých dokumentech z 16. století znamenala *villa* hospodářské zázemí budovy, která samotná byla označována jako *palazzo*. Výraz *villa* tedy může evokovat širokou škálu představ, od zemědělské usedlosti přes luxusní volnočasové sídlo, *locus amoenus* (idealizované líbezné místo), útočiště před městským ruchem po zhmotnění ráje na zemi.²⁰

Vila v antice

Z období antiky pocházejí první zmínky o vilách, tak jak je chápeme dnes.²¹ V závislosti na ekonomickém, politickém a geografickém rozvoji Římské říše se vily stávaly stále více místem intelektuálního a smyslového potěšení spíše než zemědělského zázemí. Po rozpadu říše populace ve městech poklesla. Venkov, považovaný za nebezpečné místo, byl od měst více izolován. Byl lidmi stále obýván, ale intelektuální potřeba vil na určitý čas skončila.²²

Vila v období renesance

Od 13. století se spolu s populačním růstem začal znovu rozvíjet život na venkově. V 15. století se v Itálii začaly stavět nové vily, odlišné od hradů, statků a městských paláců předchozích staletí. Venkov se stal opět bezpečným a žádaným místem pro život a odpočinek. Nový zájem o vily podporovala také literatura a spisy věnující se životu ve vilách a kontemplaci. Jedněmi z prvních autorů nadřazujících kontemplativní život nad aktivní jsou Francesco Petrarca a Giovanni Boccaccio. Prvním autorem od antiky, který věnoval celé dílo myšlence vily, byl v 15. století Leon Battista Alberti. Podle něj vila nabízela to nejskvělejší místo a zároveň i únik od vřavy města.²³

Vznik vilových čtvrtí

Od poloviny 19. století (výjimečně i dříve) se začínají kolem velkých měst objevovat ohniska, ve kterých si nově vznikající relativně početná střední třída průmyslníků staví své soukromé ráje neboli vily obklopené zahradami. Oproti antickým a renesančním jsou tyto vily zpravidla méně nákladné a společenské i ekonomické důvody vedou ke koncentraci většího počtu vil v dané oblasti. Vznikají tak první vilové čtvrti. Výjimkou

²⁰ TAEGIO, B., La Villa, c. d., s. 12–92.

²¹ Například Plinius mladší, žijící na přelomu 1. a 2. století n. l., považoval za hlavní kvality vily její prostorost, blízkost města, dobré dispoziční řešení interiéru s respektem k expozici a výhledům, tedy zasazení do krajinného rámce. TAEGIO, B., La Villa, c. d., s. 12–92.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 12–92.

2 Kresba Tichého údolí v Roztokách před výstavbou většiny vil. Krajina zaříznutého údolí potoka, romantické skalní výchozy a výhledy, řeka, podél níž od roku 1851 vede železnice, i stávající sídlo se zámek představují některé důvody pro vznik vilové čtvrti právě v těchto místech. Zdroj: foto anonym (1851), Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy (2020).

mohou být izolované vily průmyslníků přímo v areálech továren. Koncept antické vily obklopené úrodnou půdou a vinohrady v těchto případech nahrazuje vila obklopená výnosným továrním komplexem.²⁴

Období průmyslové revoluce přineslo, kromě dobré ekonomické situace stavebníků, také zhoršené hygienické podmínky ve městech i zlepšující se dopravní dostupnost venkova, které se staly dalšími příčinami vzniku vilových čtvrtí. Svou roli hrál rovněž v tu dobu se rozvíjející fenomén volného času a rekreace.²⁵ Některé vilové čtvrti měly svého iniciátora a propagátora, který do dané lokality přilákal první stavebníky vil a pečoval o veřejná prostranství i vybavenost, jako byl tehdejší majitel roztockého panství Josef Leder.²⁶

²⁴ CZUMALO, V. – KOUKALOVÁ, Š. (edd.), *Letní rezidence Pražanů*, c. d.

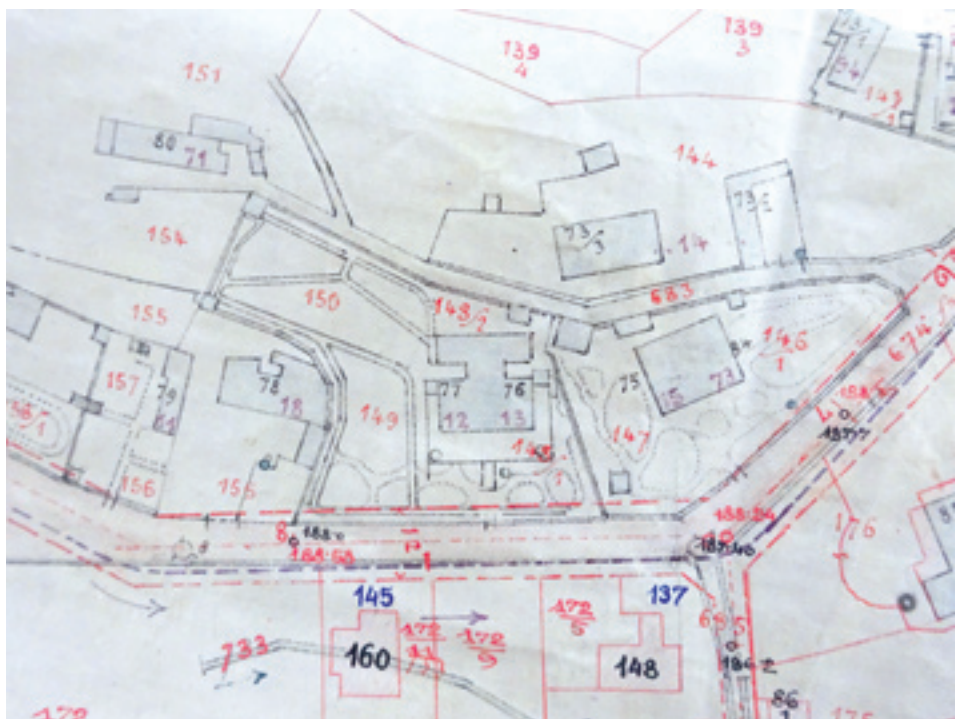
²⁵ MATOUŠEK, Václav, *Nenápadný půvab (české) buržoazie. Počátky masové a individuální rekreace v Čechách v době industrializace pohledem historika*, in: MATOUŠEK, V. (ed.), *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.–21. století*, Praha 2014, s. 11–29.

²⁶ HENDRYCH, Jan (ed.), *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*, Praha 2011.

Historický vývoj vilových čtvrtí a jejich veřejných prostranství

Vývoj vilových čtvrtí je zde představen především v kontextu českých zemí, jelikož je úzce spjat také s místním politickým, hospodářských i sociálním vývojem.

V období přibližně do roku 1918 byly vytvořeny vhodné podmínky pro vznik prvních vilových čtvrtí. Tiché údolí v Roztokách považované za nejstarší vilovou čtvrť u nás je spojeno s dostavbou železnice z Prahy do Drážďan v roce 1851. V této době se vily převážně stavěly v místech existujících sídel (Roztoky, Všerory) s tím, že původní venkovské stavby byly často využívány jako domky pro zahradníka a služebnictvo. Byla tedy převzata a rozvíjena původní urbanistická struktura.²⁷ V tomto období převažoval historizující architektonický sloh (převážně neorenesanční a později eklektický). Projevoval se také tzv. švýcarský styl s typickými vyřezávanými dřevěnými prvky na terasách, střeších či zahradních stavbách.²⁸ Vilové čtvrti se stávaly společenskými centry a cílem jednodenních výletů. V reakci na to vznikaly promenády, vyhlídková místa i zahradní restaurace s hudebními pavilony nebo kuželničky.²⁹ První vily vznikaly většinou bez komplexního územního plánu, spíše jako jednotlivé stavby na místech

3 Výřez z regulačního plánu Tichého údolí v Roztokách. Zdroj: Čejka, 1899. SOKA Dobříchovice, 2019.

²⁷ HERMANOVÁ, Hana, a kol., Zámek Roztoky, Roztoky 2014.

²⁸ CZUMALO, V. – KOUKALOVÁ, Š. (edd.), Letní rezidence Pražanů, c. d.

²⁹ HERMANOVÁ, H., et al., Zámek Roztoky, c. d.

původních usedlostí nebo podél cest. Až ke konci 80. let 19. století se setkáváme s prvními regulačními plány a urbanistickými koncepcemi, které předurčily směr vývoje daných čtvrtí.³⁰

Období nastupující moderny na počátku 20. století, a především pak první republiky (1918–1939) lze považovat za dobu rozkvětu vilových čtvrtí. Zatímco některé vilové čtvrti již nedisponovaly volným prostorem pro výstavbu (např. Tiché údolí v Roztokách v sevřeném údolí potoka), v jiných pokračoval čilý stavební ruch (např. v Klánovicích). V okolí Prahy došlo také k založení zcela nových vilových čtvrtí „na zelené louce“. Mezi ně patří Ořechovka, Hanspaulka či kolonie Baba. Tyto nově vznikající čtvrti byly budovány na základě promyšleného regulačního plánu ovlivněného myšlenkou zahradního města³¹. Ta se projevovala v celkovém uspořádání vilové čtvrti s optimální orientací pozemků, v zelených pásích obklopujících obytnou čtvrt' a poměrně širokých hlavních třídách, často doplněných stromořadími a travnatými pásy.

Uliční síť reagovala na přirozený terén i historické trasy. Široké hlavní ulice tvořící páteřní osy čtvrtí bývaly někdy ukončeny dominantami v podobě veřejných budov, případně nabízely průhledy do okolní krajiny. Jednoznačně podporovaly jasnou orientaci v prostoru. Pozemky na lukrativních plochách poměrně blízko centra Prahy byly oproti příměstským vilovým čtvrtím výrazně menší a celkově se v průběhu historie pozemky vilových zahrad zmenšovaly. Veřejné prostory starších i nově vznikajících vilových čtvrtí byly obohaceny o mnoho objektů pro sport a hry, jako jsou koupaliště, říční lázně, tenisová hřiště či golfové kluby.

Ve slohovém ztvárnění se kromě pokračujících historismů projevila secese, a především po první světové válce kubismus, rondokubismus a purismus. Škola Bauhaus založená v roce 1919 ovlivnila nástup moderny i u nás.³² V nastupujícím funkcionalistickém slohu vznikaly jednotlivé vily v existujících vilových čtvrtích i celé soubory jako osada Baba v Praze. Oba funkcionalistické celky byly postaveny jako výstavní areály ukazující nové možnosti moderního bydlení.³³

Léta 1939–1989 se na vilových čtvrtích podepsala velmi negativně. Mnoho majitelů vil zahynulo během druhé světové války či emigrovalo. V očích následujícího komunistického režimu se staly vily a potažmo celé vilové čtvrti symbolem potlačované buržoazní třídy.³⁴ Vily byly často zestátněny, nevhodně přestavovány či transformovány

³⁰ URLICH, Petr – BERÁNEK, Bohumil – BRANKOV, Nikolay, a kol., *Slavné vily Prahy 6 – Bubeneč*, Praha 2017.

³¹ Fenomén zahradního města se na počátku 20. století stal dalším impulzem výstavby vilových čtvrtí. Na jeho počátku stojí kniha Ebenezer Howarda *Garden Cities of To-Morrow*, poprvé vydaná v roce 1902, v češtině až v roce 1925. Z jeho původního konceptu ideálních měst se do vilových čtvrtí promítla především myšlenka spojení výhod města a venkova, známá již z antických vil. Sociální otázka bydlení dělnické třídy, kterou chtěl Howard těmito městy řešit, se ve vilových čtvrtích většinou neprojevila. Zahradní město se stalo téměř synonymem obytných souborů s domy obklopenými zahradami (ŠVÁCHA, Rostislav /ed./, *Slavné vily Středočeského kraje*, Praha 2010). Pojem „struktura zahradního města“ je používán i v popisu cílového charakteru lokalit v rámci Metropolitního plánu Prahy. Jsou do něj zařazeny struktury izolovaně stojících domů a vil v soukromých zahradách, kde uliční čára je daná oplocením, otevřená stavební čára od ní ustupuje a výškové uspořádání je ustálené (© IPR Praha, 2018).

³² VEVERKA, Přemysl, a kol., *Slavné pražské vily*, Praha 2005.

³³ NOVÝ, Otakar, *Česká architektonická avantgarda*, Praha 1998.

³⁴ CZUMALO, V. – KOUKALOVÁ, Š. (edd.), *Letní rezidence Pražanů*.

4–5 Klánovické lázně za první republiky a jejich fragmenty kolem roku 1980. Zdroj: foto anonym, Praha-Klánovice (2021).

pro veřejné účely, jako školky či domovy pro seniory. Objekty se nechávaly většinou chátrat, zahrady pustnout a veřejné prostory také nedostaly příliš péče. V některých případech byly původní vily zbourány a nahrazeny nekontextuálními stavbami, jako např. budova ministerstva vnitra v Bubenci, jíž musela ustoupit Lippmanova vila i část přilehlé ulice.³⁵ Mnoho věhlasných a historicky cenných veřejných objektů v této době nenávratně zmizelo. Příkladem jsou lázně zvané „Klánovická riviéra“, golfové hřiště v Klánovicích nebo veřejné koupaliště v Rostokách. Paradoxně některé veřejné pro-

³⁵ URLICH, P. – BERÁNEK, B. – BRANKOV, N., a kol., Slavné vily Prahy 6 – Bubeneč, c. d.

story naopak vznikly zrušením či zpřístupněním vilových zahrad. Dokládají to např. Svojsíkovy sady v Roztokách, které bývaly součástí zahrady Menzelovy vily, nebo zahrady vil, jež začaly sloužit veřejným účelům, jako je zázemí roztocké nemocnice u původního hotelu Sakura.³⁶ Nově postavené vily jsou v tomto období spíše výjimkou a převládá u nich styl doznívajícího funkcionalismu.³⁷

Po roce 1989 se idea vily opět dostala do oblasti zájmu architektů i stavebníků. Mnoho předválečných vil, na nichž se podepsala na půl století přerušena kontinuita péče, bylo zrekonstruováno, jiné ale podlely své zchátralosti či v horším případě zá- měrné demolici ve prospěch často nehodících se novostaveb. Lukrativnost novostav- bám zajistilo právě umístění v prostředí historické vilové čtvrti. Nicméně vzniklo také mnoho kvalitních vil, především ve stylu neofuncionalismu, minimalismu, moderní- ho regionalismu či ekologické architektury.³⁸

Problematické může být stírání rozdílů ve vnímání vilových čtvrtí a souborů rodin- ných domů, které se kobercově rozšiřují v úrodné venkovské krajině. Je nutné si přiznat, že i předválečné vilové čtvrti byly svým způsobem tzv. „sídelní kaší“.³⁹ Nelze ale pomi- nout, že historické vilové čtvrti se převážně dokázaly začlenit do okolní krajiny, zatímco u některých novodobých čtvrtí lze o jejich možnostech začlenění pochybovat.⁴⁰

Katalogové domy ve stylu „podnikatelského baroka“ s malými zahradami a chy- bějícími veřejnými prostory či občanskou vybaveností však vilovými čtvrtěmi na- zývat nelze, ač jsou tak v katalozích developerů často prezentovány. Kromě kvalitní architektury vily se zahradou jsou to právě i odpovídající veřejná prostranství a za- sazení do krajiny, které opravňují obytný soubor nazývat se vilovou čtvrtí. Takovým příkladem může být návrh vilové čtvrti ve Vonoklasech⁴¹. Ačkoliv nebyla původní koncepce plně realizována, lze soubor považovat za dobrý příklad novodobé vilové čtvrti. Švácha et al. (2010)⁴² řadí mezi nově vzniklé villegiatury na území Prahy kolonii Pod Kozincem (z let 1999–2003) či obytný soubor Na Krutci (z let 2000–2008). Ani jeden z těchto příkladů však typologicky neodpovídá vilovým čtvrtím. První uvedený je souborem téměř identických domů od jedné autorů, který kromě příjezdových ulic neobsahuje žádná veřejná prostranství,⁴³ druhý je souborem byto- vých a řadových domů, nikoliv vil.⁴⁴

---

³⁶ HERMANOVÁ, H., a kol., Zámek Roztoky, c. d.

³⁷ VEVERKA, P., a kol., Slavné pražské vily, c. d.

³⁸ ŠVÁCHA, R. (ed.), Slavné vily Středočeského kraje, c. d.

³⁹ „Sídelní kaše“ je českým ekvivalentem pro anglický urbanistický pojem „urban sprawl“ označující ne- organizovanou formu suburbanizace, tedy „rozlézání“ velmi řídké zástavby do krajiny na okrajích měst bez promyšlených prostorových vazeb a návazností na stávající zástavbu. Vznikají takzvaná satelitní městečka bez adekvátní občanské vybavenosti s jedinou funkcí bydlení. Sídelní kaše generuje negativní environmentální, ekonomické i sociální důsledky. Více viz např. publikace Sídelní kaše od architekta Pavla Hniličky. HNILIČKA, Pavel, Sídelní kaše: otázky k subúrbánní výstavbě kolonií rodinných domů: urbanismus do kapsy, Brno 2012.

⁴⁰ CÍLEK, Václav – BAŠE, Miroslav, Suburbanizace pražského okolí: dopady na sociální prostředí a kraji- nu, Praha 2005.

⁴¹ Autory urbanistické koncepce jsou Alena Šrámková a Petr Hlaváček.

⁴² ŠVÁCHA, R. (ed.), Slavné vily Středočeského kraje, c. d.

⁴³ Obytný soubor „Pod Kozincem“, 1997–2021, dostupné online: <<https://www.archiweb.cz/b/obytna-kolonie-pod-kozincem>> [13. 2. 2021].

⁴⁴ Obytný soubor „Na Krutci“, 1997–2021, dostupné online: <<https://www.archiweb.cz/b/obytny-soubor-na-krutci>> [13. 2. 2021].

Vilové čtvrti se v dnešní době stávají luxusním místem k bydlení a zároveň často i turisticky navštěvovanými lokalitami. Veřejné prostory tomu ne vždy odpovídají. Nekvalitní povrchy, rozbitý mobiliář či zanedbaná vegetace jsou jen některými příklady, jež charakterizují tristní stav některých vilových čtvrtí (např. současný stav Osady Baba v Praze). Jinde se už některá veřejná prostranství a ulice podařilo zrekonstruovat (např. ulice Krajníkova v Dobřichovicích, třída Slavětínská v Klánovicích či městská vila čp. 125 v Roztokách). K popularizaci vilových čtvrtí přispívají nové publikace,⁴⁵ komentované vycházky⁴⁶ či příspěvky v médiích.

Typologie vilových čtvrtí⁴⁷

Podle umístění vůči městu lze vilové čtvrti rozdělit na městské a příměstské.

Městské vilové čtvrti jsou součástí města většího významu, prostorově navazují na kompaktní zástavbu města, avšak většinou tvoří její okrajové části, tedy krajinné rozhraní mezi souvislou zástavbou a krajinou s rozvolněnou zástavbou v periferních oblastech města. Příkladem je současná podoba vilové čtvrti v Bubenči, na Hanspaulce nebo vilová kolonie Baba v Praze.

Příměstské vilové čtvrti jsou prostorově oddělené od kompaktní zástavby města velkého významu. Mohou být součástí menších sídel, které jsou administrativní součástí města většího významu nebo součástí menších obcí za hranicemi tohoto města. V příměstských vilových čtvrtích byly v minulosti často objekty pro rekreaci, ať již jednodenní nebo formou pronájmu pokoje či bytu. Součástí veřejných prostorů byly promenády, zahradní restaurace, lázně či sportovní areály.⁴⁸ Jako příklad lze uvést Tiché údolí v Roztokách, Dobřichovice nebo Vonoklasy. Některé původně příměstské vilové čtvrti se mohly v průběhu rozvoje měst stát městskými, nacházejí se tedy na pomezí obou typů.

Podle míry využití lze vilové čtvrti dělit na letoviska a vilové čtvrti pro celoroční pobyt.

Letoviska představují vilové čtvrti, v nichž převažují vily určené pouze pro sezónní využití v letních měsících. Po zbytek roku ve vile může žít její správce. Jedná se tedy o formu druhého bydlení, kdy primární bydlení je v rámci města. Takový životní styl byl popsán již v antickém Římě jako *otium*, tedy doba trávená na venkově, zatímco *negotium* označovalo dobu trávenou ve městě.⁴⁹ Tento typ byl charakteristický pro

⁴⁵ Srov. edice Slavné vily, nakladatelství Foibos.

⁴⁶ Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích, dostupné online: <<https://www.prahaneznama.cz/>> [12. 3. 2021].

⁴⁷ Každá vilová čtvrt' je ze své podstaty neopakovatelnou lokalitou, která vychází ze svého jedinečného zasazení do krajiny, jejího urbanistického i architektonického řešení. Typologie představuje autor-skou rámcovou klasifikaci typů vilových čtvrtí podle několika kritérií.

⁴⁸ KUČOVÁ, Věra – KRÍŽOVÁ, Alexandra, Objekty pro rekreaci a druhé bydlení jako specifická součást památkového fondu v ČR, in: BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav (edd.), Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.–21. století, Praha 2014.

⁴⁹ ACKERMAN, J. S., The Villa, c. d.

většinu příměstských vilových čtvrtí v době svého vzniku. Postupem času byla většina vil adaptována pro celoroční pobyt. Přispěl k tomu i rozvoj dopravy, který zkrátil dojezdovou vzdálenost do města. Původně takto fungovalo Tiché údolí v Roztokách nebo vilová čtvrť ve Všenorech. Vilové čtvrti pro celoroční pobyt tedy slouží svým majitelům jako primární bydliště. Typické je každodenní dojíždění do města za prací, službami i kulturou. Lze mezi ně zařadit většinu dnešních vilových čtvrtí.

Podle doby vzniku a převažujícího architektonického slohu lze vilové čtvrti rozdělit do čtyř základních kategorií.

Jedná se o převažující styl vil a časové období, ve kterém vznikl jejich zásadní podíl v daném urbanistickém celku. Většina vilových čtvrtí obsahuje stavby různých stylů, jednotné celky jsou výjimkou.

- **Vilové čtvrti z 2. poloviny 19. století v historizujícím slohu.** Původní příměstská letoviska navázaná na již existující venkovské usedlosti představují první vilové čtvrti na našem území. Příkladem je Tiché údolí v Roztokách nebo Niederlößnitz v Radebeulu u Drážďan.
- **Vilové čtvrti z první třetiny 20. století v kombinovaném slohu** historismu, secese a nastupující moderny. Do tohoto typu lze zařadit Ořechovku nebo Hanspaulku v Praze.
- **Vilové čtvrti z období první republiky ve stylu funkcionalismu.** Pozemky zahrad se zmenšují, je kladen důraz na hygienické a funkční řešení vil i veřejných prostranství. Patří sem např. osada Baba v Praze.

6 Vilová čtvrť Tiché údolí v Roztokách kolem roku 1910, v pozadí řeka Vltava, podél níž vede železnice a třesňová alej s promenádou, na horizontu výletní restaurace Na Háji, postavená majitelem panství J. Lederem. Zdroj: foto anonym, Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy (2021).

- **Novodobé vilové čtvrti v různých stylech.** Soubory postavené po roce 1989. Od běžných obytných souborů se liší promyšleným urbanistickým řešením a zasažením do krajiny, individuálními projekty vil a zahrad regulovanými jednotným regulačním plánem a kvalitním řešením veřejných prostranství s dostatečnou občanskou vybaveností. Příkladem vilové čtvrti naplňující téměř všechna tato kritéria jsou Vonoklasy v převažujícím stylu tzv. neofunkcionalismu.⁵⁰

Urbanismus historických vilových čtvrtí

Krajinný kontext vilových čtvrtí

Charakter krajiny vilových čtvrtí, tedy jejich krajinný ráz, hraje nejdůležitější roli v celkovém působení i úrovni života v dané lokalitě. Citlivé zasažení vil a posléze vilových čtvrtí do stávajících přírodních podmínek bylo vždy jedním z nejzásadnějších prvků návrhu a jeho kvalita se odrazila na jejich atraktivitě i schopnosti se přirozeně včlenit do krajiny, a dokonce její kvality pozvednout.⁵¹

Myšlenka vily představující ideál života na venkově se zachovanou dostupností města a jeho komfortu vedla k jejich budování v blízkosti velkoměst v harmonických venkovských či divokých přírodních krajinných scénériích. Samotné vily a později vilové čtvrti měly být umísťovány do krajin, které jsou „zdravé“, jak již zmiňuje Vitruvius v 1. století př. n. l.⁵² Tomuto nároku byla věnována pozornost například i při výstavbě vilové kolonie Baba v Praze v lokalitě, která byla díky své poloze a geomorfologii místem s nejčistším ovzduším v Praze.⁵³

Důležitým kritériem byla též dostupnost. Vilové čtvrti začaly v 19. století vznikat v blízkosti nově vybudovaných železnic. Železnice z Prahy do Drážďan tak zapříčinila vznik naší údajně nejstarší vilové čtvrti Tiché údolí v Roztokách. Podél Berounky pak novou železnici následovala výstavba vilových čtvrtí ve Všenorech, Dobřichovicích či Řevnicích. Podél Sázavy to byly např. Senohraby. Jediná vilová čtvrť založená v 19. století bez přímé vazby na řeku a původní venkovské sídlo jsou Klánovice.⁵⁴ Od počátku 20. století pak začaly vznikat i vilové čtvrti bez přímé vazby na železnici, jako jsou Jevany v rybníční a lesní krajině nebo novodobá vilová čtvrť ve Vonoklasech.⁵⁵

Lokalita musela naplňovat také estetické požadavky své doby. Společnost devatenáctého století ovlivněného romantismem obdivovala scénérie divoké přírody, zaříznutá údolí, z jejichž svahů a skalních výchozů se nabízely výhledy do širé krajiny. Tomuto ideálu odpovídala také údolí potoků a řek v okolí Prahy, kde vyrůstaly výše zmíněné čtvrti.

---

⁵⁰ ŠVÁCHA, R. (ed.), *Slavné vily Středočeského kraje*, c. d.

⁵¹ Vilové čtvrti mají potenciál pozvednout přírodní hodnoty, podporují biodiverzitu. – Součástí především historických vilových čtvrtí jsou specifické biotopy hostící řadu druhů. Jedná se o rozlehlé zahrady, ale často i veřejná prostranství a přilehlé krajinné oblasti. Vzrostlé stromy jsou v některých případech prohlášeny za památné, představují přechodné zóny pro častá chráněná území v jejich blízkosti). Dále vilovým čtvrtím můžeme přisoudit hodnoty kulturní (ohnisko setkávání, společenské události) i estetické (umocnění výhledů nejen na historické město).

⁵² ŠVÁCHA, R. (ed.), *Slavné vily Středočeského kraje*, c. d.

⁵³ URLICH, Petr – ŠLAPETA, Vladimír – KŘÍŽKOVÁ, Alena, *Slavné vily Prahy 6, osada Baba 1932–1936*, Praha 2013.

⁵⁴ CZUMALO, V. – KOUKALOVÁ, Š. (edd.), *Letní rezidence Pražanů*, c. d.

⁵⁵ ŠVÁCHA, R. (ed.), *Slavné vily Středočeského kraje*, c. d.

7 Příměstská vilová čtvrť Tiché údolí v Roztokách. Zdroj: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, foto Jan Žirovnický (2020).

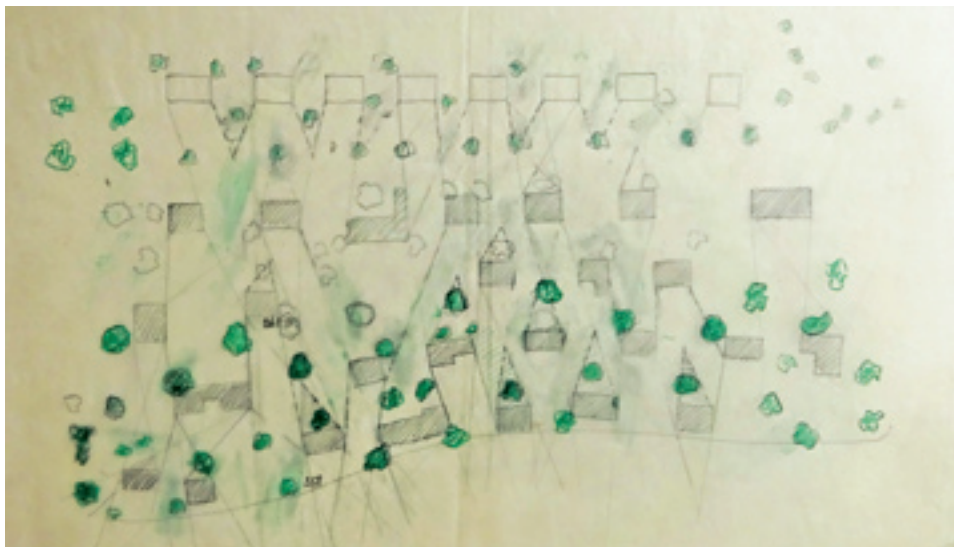
Žádaný *genius loci* krajiny pro zakládání vilových čtvrtí vytvářely také její příběhy a historie, především v okolí českých měst často spojené s dějinami našeho národa. Tak začaly vyrůstat vily v Šáreckém údolí spjatém s pověstmi českého národa nebo v Tichém údolí v blízkosti Levého Hradce. Hanspaulka zase navázala na historii krajiny viničních usedlostí, které se staly součástí nové vilové čtvrti, a tato minulost se otiskla v názvu ulic pojmenovaných po původních vinicích.⁵⁶ Vilová čtvrť se do okolní krajiny typicky začleňuje návazností na stávající stezky, průhledy a výhledy i vyhlídkovými promenádami. Ve většině vilových čtvrtí lze vysledovat návaznost na historické jádro obce, které tvoří i přirozené centrum čtvrti. Rozsáhlé vilové zahrady vytvářejí příznačný parkový charakter splývající s okolím.⁵⁷ Respekt k jedinečné historii místa tedy představuje jednu z nejdůležitějších charakteristik vilové čtvrti.

Uspořádání pozemků vil a zahrad

Veřejná prostranství jsou ve vilových čtvrtích vymezena pozemky zahrad s vilami. Jejich uspořádání je dáno topografií a záměrným či organicky rostlým uspořádáním v době vzniku vilové čtvrti. V některých vilových čtvrtích, jako jsou Tiché údolí v Roztokách nebo Všenory, je urbanistické uspořádání zcela podřízeno krajinným podmínkám. Pozemky lemují hlavní ulici vedoucí úzkým údolím. Otevřenější krajiny nabízely více možností pro uspořádání pozemků. Ve vilové čtvrti Niederlöbnitz a Oberlöbnitz u Drážďan tak základní infrastruktura kombinuje původní viniční stezky s převažujícím ortogonálním systémem ulic. Ty rozdělují čtvrť do bloků s průměr-

⁵⁶ URLICH, P. – BERÁNEK, B. – BRANKOV, N., a kol., Slavné vily Prahy 6 – Hanspaulka, c. d.

⁵⁷ DIETZE, K., Villengärten in Radebeul, c. d.

8 Schematická skica rozmístění vil i stromů s naznačenými výsečemi výhledů, kolem roku 1930. Zdroj: NTM, Archiv Muzea architektury a stavitelství, fond Pavel Janák, ident. 085, dsk. 219.

ně 10–20 parcelami. Vily dodržují stavební čáru asi 5 m od plotu, uprostřed bloku pak vzniká opticky propojená rozsáhlá plocha vegetace. Vily jsou přes ulici uspořádány střídavě tak, aby byl z každé z nich výhled do protější zahrady. Minimální plocha pozemků je v této čtvrti 1 000 m².⁵⁸ Ne zcela naplněné urbanistické řešení pozemků na Babě v Praze od Pavla Janáka situuje vily rovněž rytmicky tak, aby byl ze všech staveb umožněn výhled na Prahu. Pozemky jsou zde menší – průměrně kolem 500–700 m². Stavby obdélníkového půdorysu mají delší stranu orientovanou po vrstevnici, tedy severojižně. Předepsáno bylo také jednotné oplocení, chodníky a osvětlení ulic, stejně jako základní kostra dřevin v zahradách vil.⁵⁹

Veřejná prostranství vilových čtvrtí

Vilové čtvrti jsou tedy seskupením více vil se zahradami do jednoho urbanistického celku. Zákonitě tak musely vzniknout také veřejné prostory, které vily zpřístupňovaly a propojovaly. Kromě provozního aspektu vytvářely rekreační a společenskou platformu nejen pro obyvatele vil, ale také pro jejich návštěvy, nájemníky či turisty, pro něž byly vilové čtvrti od počátku oblíbeným výletním cílem.⁶⁰

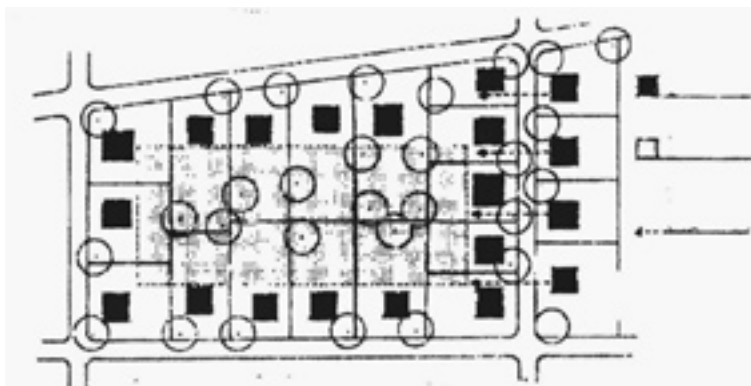
Nejstarší vily na předměstích představovaly většinou jednotlivé objekty se zahradami v rámci původních sídel a podél historických cest.⁶¹ Se vzrůstajícím zájmem o vý-

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ JANÁK, Pavel – SUTNAR, Ladislav, *Výstava bydlení: Stavba osady Baba* (katalog výstavy), Praha 1932.

⁶⁰ ŠVÁCHA, R. (ed.), *Slavné vily Středočeského kraje*, c. d.

⁶¹ CZUMALO, Vladimír – KOUKALOVÁ, Šárka (ed.), *Letní rezidence Prahanů: Dobříchovice a vilová architektura 19. a 20. století*, Praha 2013.

9 Příklad půdorysného řešení zastavěného bloku ve vilové čtvrti v Radebeulu. Zdroj: DIETZE, Kerstin, Villengärten in Radebeul, Radebeul 2001, s. 3 (překlad autorka).

stavbu vil se zvyšovala potřeba výstavbu regulovat, a vytvořit tak kvalitní urbanistické řešení vilové čtvrti. Regulační plány vilových čtvrtí nebo větších celků, jichž byly vilové čtvrti součástí, se v našich zemích začaly ve větší míře objevovat od 90. let 19. století. Kromě prostorového řešení byl v některých případech regulován i charakter samotné zástavby a přilehlých veřejných prostranství.⁶² Další ukázkou takové regulace byly „lokální stavební předpisy“ vznikající již od druhé poloviny 19. století pro vilové čtvrti Niederlößnitz a Oberlößnitz v Radebeulu u Drážďan v Německu. Stanovovaly mimo jiné optimální hustotu zástavby (koeficient zastavění 0,25–0,3), ale také charakter zástavby, kdy veškeré stavby (vily, přístavby, zahradní stavby) musely zachovávat jednotný styl. Zdánlivě svazující předpisy přesto umožnily realizaci rozmanitých staveb se současným zachováním jednotného stylu a identity vilové čtvrti. Z těchto doporučení i analýzy aktuálního stavu byla pro tuto čtvrt' stanovena současná pravidla, která mají zajistit zachování a rozvoj jejích hodnot.⁶³

Typologie veřejných prostranství vilových čtvrtí

Z průzkumů referenčních vilových čtvrtí i literární rešerše byl sestaven následující přehled typů veřejných prostranství vilových čtvrtí. Ne všechny typy se objevují ve všech vilových čtvrtích, zároveň také mnoho z nich (např. ulice) je běžných i pro ostatní urbánní celky. Záměrem je uvést typy, s nimiž se můžeme běžně ve vilových čtvrtích setkat. Některé z nich jsou součástí základní infrastruktury v zástavbě, jiné vytvářejí přechod mezi vilami a okolní krajinou. Podrobnější charakteristika jednotlivých typů včetně uvedených příkladů je součástí již citované diplomové práce.⁶⁴

⁶² Např. před výstavbou vilové kolonie Baba v Praze. URLICH, P. – ŠLAPETA, V. – KRÍŽKOVÁ, A., Slavné vily Prahy 6, osada Baba 1932–1936, c. d.

⁶³ Dr. Braun & Barth – Freie Architekten Dresden, Gestaltungsanleitung Villengebiete Nieder- und Oberlößnitz, 4/2014.

⁶⁴ FRYDRYCHOVÁ, A., Krajina vilových čtvrtí a její proměny, c. d.

Typy veřejných prostranství, které vytvářejí základní kostru vilové čtvrti, jsou *ulice*, specificky pro vilové čtvrti často s *hlavní třídou*, jež obvykle tvoří také páteřní komunikaci a osu čtvrti. V některých vilových čtvrtích se setkáváme s rozšířenými prostory křižovatek vymezenými jakési *náměstíčko* (z německého „Schmuckplatz“), které má pobytovou i estetickou funkci a zároveň podvědomě vede ke zpomalení projíždějících vozidel. Větší prostranství slouží jako *parková prostranství*, *parková náměstí* či *celé parky*. Ty mohou být součástí promyšlené urbanistické koncepce, stejně jako „*zelené pásy*“, které vstupují do plochy zástavby z okolní krajiny a vytvářejí také pohledové osy. Parkový charakter mají i druhotně vzniklá veřejná prostranství *veřejně přístupných vilových zahrad*, jež mají potenciál vnést život do historických vilových čtvrtí a zároveň poukázat na typický charakter čtvrti. V historických i novodobých vilových čtvrtích se setkáváme s rozličnými *plochami pro sport a hry* (tenisová hřiště, kuželníky, později dětská hřiště, dnes i venkovní posilovny apod.).

V doteku s okolní krajinou bývají *promenády pro pěší*. Ty mohou mít např. vyhlídkový charakter jako u promenády obkružující zástavbu na Babě v Praze, nebo naopak vést sevřeným údolím potoka jako v případě Tichého údolí v Roztokách. *Vyhlídková místa* akcentují body na trasách promenád a vytvářejí vizuální přechod z vilové čtvrti do krajiny. Společenský život přinášejí nejrůznější *zahradní restaurace a kavárny*. Přejít do okolní krajiny mohou tvořit v rámci některých vilových čtvrtí *ovocné sady* (historicky na Babě v Praze), *vinice* (Oberlößnitz v německém Radebeulu) či *lesoparky* (ve svahu k Šáreckému údolí na Babě v Praze či Roztoký háj nad Tichým údolím v Roztokách).

Specifickým veřejně přístupným typem veřejného prostranství v mnoha vilových čtvrtích je tzv. „*nová divočina*“, kterou tvoří zpustlé vilové zahrady a místa s minimálními lidskými zásahy a přirozeně se rozvíjející vegetace na základech historických prostorových kompozic. Výjimečně se můžeme setkat také s *přírodními amfiteátry* dotvářejícími svažité terén a umožňujícími vnést do krajiny další kulturní rozměr.

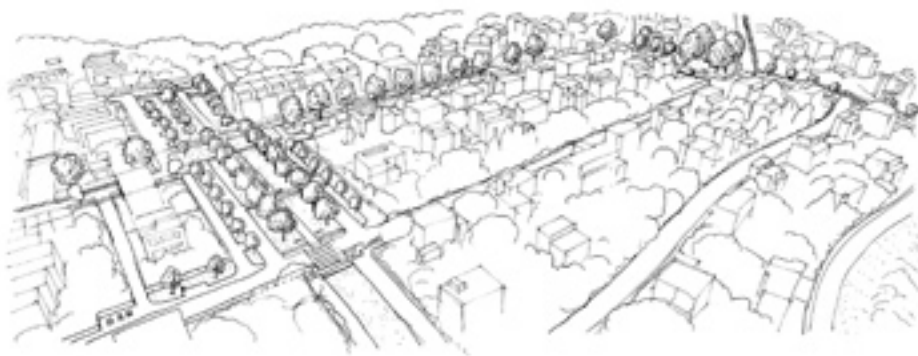
10 Slavětínská ulice v Klánovicích v současnosti. Zdroj: foto autorka (2020).

11 Náměstíčko (Schmuckplatz) ve vilové čtvrti Ober- a Niederlöbnitz v Radebeulu u Drážďan založené v polovině 19. stol. Zdroj: foto anonym (1910).

12 Parkové náměstí v prvorepublikové vilové čtvrti Orechovka v Praze. Zdroj: foto autorka (2019).

13 „Zelený pás“ ve vilové čtvrti Baba v Praze. Ptačí pohled z jihozápadu na příčné osy (zelené pásy) čtvrti Baba. Skica z krajinářské studie území Baba v Praze. Zdroj: kresba autorky.

14 Příklad veřejně přístupné vilové zahrady vily Tugendhat v Brně. Zdroj: foto autorka (2019).

15 Příklad zahradní restaurace: Lesní mléčný bufet v Klánovicích za první republiky. Zdroj: foto anonym, asi 1. pol. 20. stol. HRADECKÝ, Tomáš, Staré foto Klánovic, dostupné online: <<https://www.tomashradecky.cz/Stare-foto-Klanovic.html?fotka=36#foto>> [7. 4. 2021].

16 Vinice s vyhlídkovými stezkami pod původním letohrádkem Spitzhaus Oberlößnitz, Radebeul, Německo. Zdroj: foto autorka (2018).

17 Třešňový sad pod vilovou kolonií Baba v Praze kolem roku 1932. Zdroj: foto anonym. Hlavní město Praha, Praha: Magistrát hlavního města Prahy, Odbor památkové péče 2021.

18 Příklad „nové divočiny“ ve vilové čtvrti: Pozůstatky původního skleníku ve veřejnosti zpřístupněné zahradě Menzelovy vily (dnešní Svojsíkovy sady) v Tichém údolí v Rostkách. Zdroj: foto autorka (2019).

Život ve vilových čtvrtích

Vilové čtvrti poskytují bydlení nejvyšší kvality a vykazují specifickou skladbu obyvatelstva. Jde o jedny z nejbohatších částí města s nejvyšším sociálním statutem, v nichž převažují starší věkové kategorie. Může se v nich projevovat městská anonymita i určitá sousedskost, např. setkávání na soukromých zahradách apod. Obecně se jedná o málo dynamickou strukturu ve srovnání s jinými částmi města (málo se měnící obyvatelé) a projevuje se zde také výraznější národnostní heterogenita.⁶⁵

Přestože jsou vily se zahradami soukromým rájem svých majitelů, přilehlé veřejné prostory slouží ze své podstaty všem. Ve vilových čtvrtích má být zajištěna bezpečnost, prostupnost a přirozená orientace. Skrze návaznost na okolí i vytváření míst pro setkávání a kulturní akce lze zamezit sociální segregaci obyvatel vilových čtvrtí a otevřít ji návštěvníkům. Hodnoty vilové čtvrti by měly být vhodnou formou interpretovány místním obyvatelům i veřejnosti (vyhlídková místa, naučné stezky, informační prvky, komentované vycházky, virtuální aplikace, umělecké objekty). Důležité je zároveň umožnit majitelům vil zachování soukromí.

Zásadní problémy vilových čtvrtí

S urbanistickou strukturou vilových čtvrtí jsou spojovány také některé problémy, vyplývající z jejich podstaty objektů bydlení za městem. Z hlediska ekologického se jedná především o zábor velké plochy pro nízký počet obyvatel vzhledem k rozlehlým pozemkům zahrad.⁶⁶ I vzhledem ke snižování počtu členů jedné domácnosti je hustota obyvatelstva ve vilových čtvrtích velmi nízká. Pro obce jsou tyto urbanistické struktury finančně nákladné a v současnosti je tendence spíše eliminovat veřejná prostranství a „vytěžit“ maximum z prodeje pozemků. Při nízké hustotě obyvatel se také nevyplatí napojit území na hromadnou dopravu. Absence občanské vybavenosti a míst pro setkávání na veřejnosti vytváří sociální i jiné problémy popisované jako důsledky suburbanizace. Vysoké pořizovací náklady i nároky na údržbu činí z vilových čtvrtí často lokality jen pro určitou vrstvu obyvatel. Je ovšem nutné poznamenat, že obytné soubory vytvářející typickou sídelní kaši⁶⁷ nelze považovat za vilové čtvrti.

Typickým kulturně estetickým problémem v historických vilových čtvrtích jsou nevhodné dostavby, přestavby a zahušťování stávající zástavby parcelací vilových zahrad, případně také nedostatečná péče o veřejná prostranství.

Nástroje ochrany charakteru vilových čtvrtí

I. Ochrana historických, kulturních a estetických hodnot

Charakter vilových čtvrtí lze chránit v několika aspektech. Prvním z nich je ochrana stávajících architektonických a urbanistických hodnot nástroji památkové péče.⁶⁸ Status kulturní památky (či národní kulturní památky) má mnoho vil, spíše výjimečně

⁶⁵ OUŘEDNÍČEK, Martin, Dotazy studentky krajinářské architektury – vilové čtvrti, 2020.

⁶⁶ HUDEČEK, Tomáš, a kol., Hustota a ekonomika města. (Certifikovaná metodika), Praha 2018.

⁶⁷ Neboli „urban sprawl“, viz pozn. 43.

⁶⁸ Dle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Dostupné online: <<https://data.ois.cz/files/7985-zakon-c-20-1987-sb-o-statni-pamatkove-peci.pdf>> [7. 4. 2021].

i jejich zahrad. Kromě jednotlivých objektů je vhodným nástrojem ochrany vyhlášení památkové zóny pro celé území, které zahrnuje i veřejné prostory a celkový prostor vilové čtvrti. Status památkové zóny má zatím jen několik vilových čtvrtí, mezi nimi Ořechovka, Baba či Barrandov v Praze, případně Březovka a Lochotín v Plzni. Vilová čtvrť je také součástí památkové zóny Dejvice, Bubeneč, horní Holešovice v Praze a zóny v Liberci. Vilové čtvrti, např. v Brně a Jičíně, jsou součástí městské památkové rezervace.⁶⁹

II. Ochrana přírodních hodnot

Krajinný kontext vilových čtvrtí může být chráněn také nástroji ochrany přírody, ať již se jedná o významné krajinné prvky „*ex lege*“ (lesy, rašelinště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy) nebo registrované pro jejich krajinnou a ekologickou či estetickou hodnotu.⁷⁰ Přírodní ochranu vilových čtvrtí, a především jejich krajinného rámce, mohou dále zajišťovat například maloplošná zvláště chráněná území, územní systém ekologické stability, vyhlášené památné stromy či ochrana ohrožených druhů. Přímou do zástavby vilových čtvrtí také mohou zasahovat ochranná pásma chráněných území. Přírodní, kulturní i historické hodnoty jsou cílem ochrany krajinného rázu, který vilové čtvrti s okolní krajinou spolutvářejí.

III. Interpretace hodnot krajiny vilových čtvrtí veřejnosti

Podstatný vliv na podobu a rozvoj vilových čtvrtí mají sami obyvatelé a návštěvníci. Proto je významnou součástí ochrany také správná interpretace hodnot vilové čtvrti veřejnosti, která nepřímo přispívá k jejímu ocenění a zachování. Vždy je však třeba brát ohled na to, že vilové čtvrti jsou obytným prostorem, kde by měl být zachován klid, měla by tedy být zvolena adekvátní míra, aby nebyli omezováni místní obyvatelé ani návštěvníci. Nepřímou formou lze hodnoty interpretovat skrze publikace, virtuální procházky či mediální prezentace, kdy se informace mohou dostat k nejširší veřejnosti. Na místě pak lze pořádat komentované vycházky, doplnit vilovou čtvrť o informační systém, který by nenarušil její charakter. Místní obyvatelé by měli být zapojeni do diskuzí o plánování a rozvoji čtvrti.

IV. Ochrana hodnot v rámci revitalizace a rozvoje

Vilové čtvrti nelze zcela zakonzervovat. Žijí v nich lidé, kteří vyžadují současný komfort bydlení. Atraktivita daná existujícími hodnotami láká také další investory k výstavbě v rámci těchto čtvrtí. Je však nutné zamezit znehodnocujícím přestavbám i novostavbám narušujícím cenný charakter čtvrti v jejím urbanistickém řešení, architektonickém stylu i měřítku. Toho lze ideálně dosáhnout díky kvalitnímu územnímu, resp. regulačnímu plánu. Konkrétním možností případného rozšíření či zahuštění zástavby by mělo předcházet vytvoření územní studie. V té by kromě prostorů zástavby měla být především řešena kvalitní infrastruktura a podoba i funkce veřejných prostranství. Přínosné je také zapojení místních obyvatel do procesu plánování i případné realizace v rámci veřejných prostranství (např. společné výsadby stromořadí).

⁶⁹ NPÚ (Národní památkový ústav), Památkový katalog, Praha 2015.

⁷⁰ Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114>> [7. 4. 2021].

19 Historická vilová čtvrť Tiché údolí kolem roku 1900. Zdroj: foto anonym, Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy.

20 Příklad novodobé vilové čtvrti – neofunkcionalistické vily ve Vonoklasech. Zdroj: foto autorka (2021).

V novodobých obytných souborech „na zelené louce“, které se snaží dosáhnout kvalit vilových čtvrtí, platí stejné podmínky s tím rozdílem, že nelze navazovat na existující charakter zástavby. I tak je ale nutné zohlednit širší krajinný a urbanistický kontext a je možné hledat inspiraci v hodnotných historických čtvrtích.

Závěr

Článek nabízí komplexní pohled na specifickou část naší krajiny, jejíž součástí jsou vilové čtvrti. Vlastní metodika zkoumající jednotlivé vilové čtvrti pomocí jednotných grafických karet umožňuje přehlednou katalogizaci a porovnání vilových čtvrtí. V rámci diplomové práce⁷¹, která je podkladem k tomuto článku, bylo zkoumáno šest reprezentativních vilových čtvrtí, ovšem ideální by bylo uplatnit stejnou metodu na větším vzorku čtvrtí. Výsledky by mohly přinést nové poznatky, zpřesnit či potvrdit stávající závěry.

Vilové čtvrti představují specifickou urbanistickou strukturu, která je úzce spjata s okolní krajinou. Vzájemně se ovlivňují a akcentují své hodnoty. Vilová čtvrť tedy krajinu nepoškozují, ale naopak ji harmonicky dotváří. Stejně tak krajina hraje významnou roli ve vnímání vilové čtvrti, je s ní spjata fyzicky i vizuálně, její charakter se propisuje do podoby i atmosféry vilové čtvrti. Tyto myšlenky potvrdila jak literární rešerše, tak terénní průzkum vilových čtvrtí. Prakticky byly ověřeny na konkrétním návrhu modelového území Baby v Praze, jenž bude představen v navazujícím článku.

Průzkumy zaměřené na proměny vilových čtvrtí a jejich krajinný kontext vedly k vyhodnocení obecných principů uspořádání vilových čtvrtí. Stěžejními principy a zároveň hodnotami jsou citlivé zasazení do současných atraktivních přírodních podmínek, respekt k jedinečné historii místa, obytné i reprezentativní urbanistické řešení, často regulované. Nastíněna jsou také sociální specifika, popisující vilové čtvrti jako stabilní strukturu města, která však může mít v závislosti na konkrétním území tendenci k sociální segregaci obyvatel.

Pozornost byla věnována veřejným prostranstvím, kdy byl vytvořen přehled jejich typů charakteristických pro vilové čtvrti. Veřejná prostranství by měla zajišťovat snadnou dostupnost území, nabízet různorodé aktivity pro místní i návštěvníky. Konkrétní uspořádání závisí na podmínkách dané čtvrti, avšak lze nalézt některé společné principy opakující se ve většině z nich, jako je existence hlavní osy zakončené dominantou či vytvářející průhled do okolní krajiny. Vizuálně se ve veřejných prostranstvích významně uplatňuje vegetace vilových zahrad. V dnešní době se vilové čtvrti stávají cílem či součástí výletů i procházek, jako tomu bylo v období první republiky, které lze považovat za dobu největšího rozkvětu vilových čtvrtí v naší historii. Tomu také odpovídala široká škála aktivit, jež se odehrávaly ve veřejném (či poloveřejném) prostoru.

Je nutné zmínit rozporuplné vnímání vilových čtvrtí jako původců dnešní masivní suburbanizace, tzv. „sídelní kaše“⁷². Urbanistická struktura vilových čtvrtí je obecně mnoha autory považována za neudržitelnou⁷³ vzhledem k neúměrně nízké hustotě obyvatel v poměru k zabrané ploše půdy, z čehož plynou vysoké nároky na

⁷¹ FRYDRYCHOVÁ, A., Krajina vilových čtvrtí a její proměny, c. d.

⁷² Neboli „urban sprawl“, viz pozn. 43.

⁷³ HUDEČEK, T., a kol., Hustota a ekonomika města, c. d.; CÍLEK, V. – BAŠE, M., Suburbanizace pražského okolí, c. d.

dopravní a technickou infrastrukturu. Odporuje také myšlenke kompaktního města, prosazované např. v Metropolitním plánu Prahy.⁷⁴ Co se týká historických vilových čtvrtí, lze jejich legitimitu obhájit na základě jejich nesporných kulturně-historických, architektonických, estetických či rekreačních hodnot. Velký podíl ploch vegetace do území navíc vnáší i hodnoty ekologické. Rozlehlé vilové zahrady dodnes často fungují jako rozmanité přírodě blízké biotopy. V minulosti také jednu vilu obývalo obvykle více lidí. Stavěly se i nájemní vily, kde bylo v letních měsících až 50 osob.⁷⁵ Hustota obyvatel totožné urbanistické struktury tak mohla být vyšší, než je tomu dnes.

Nová výstavba sice vždy ovlivní původní prostředí, avšak má potenciál minimalizovat přírodní ztráty a vytvořit hodnoty nové – především estetické a kulturní, ale i sociální (kvalitní prostor pro život) či ekonomické. Stěžejní je právě promyšlená urbanistická koncepce a uspořádání veřejných prostranství. I ta nejkrásnější vila, je-li „utopená v sídelní kaši“, nemůže dosáhnout takových kvalit pro bydlení jako stavba, jež je vsazena do urbanisticky a krajinářsky hodnotné čtvrti. Spíše než o vilových čtvrtích by se mělo v rámci nové výstavby uvažovat o obytných souborech kombinujících izolované, řadové a bytové domy společně s potřebnou občanskou vybaveností. Co se však týká zasazení do krajinného rámce, principů uspořádání, rozsahu i kvality veřejných prostranství, lze ve vilových čtvrtích nalézt tu nejlepší inspiraci.

V případě historických vilových čtvrtí je nezbytná kontinuální péče nejen o soukromé objekty, ale především o veřejná prostranství. Historické i architektonické hodnoty by měly být chráněny před nevhodnými zásahy, veřejnost by měla mít možnost vilovou čtvrtí volně procházet a měla by tak vnímat její hodnoty, čímž by se podpořila obecná vůle zachovat a citlivě rozvíjet tato jedinečná místa vypovídající o naší kultuře a historii.

Závěry výzkumu poukazují na nesporné ekologické, historické, kulturní i ekonomické přínosy vilových čtvrtí. Jejich hodnoty v sobě zároveň skrývají potenciál pro osvětu a inspiraci při tvorbě nových urbanistických celků. Průzkum poukazuje také na problémy a nedostatky vilových čtvrtí a jejich současného stavu. Již samotné pojmenování problému může být důležitým impulzem k jeho řešení.

Prameny a literatura

Prameny

Národní technické muzeum – Muzeum architektury a stavitelství, Archiv architektury:

- fond 85 – Janák, pol. 219: Výstava bydlení Svazu československého díla – osada Baba (1931–1932), ident. 085 / dsk. 219: Výstava bydlení, situace, sady – stavebník Svaz československého díla,
- Půdorysné schéma domů v zahradách se stromy a naznačení výhledů. Bez měřítko. Nedatováno.

Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy:

- Anonym, Historická pohlednice Tichého údolí [kolorovaná fotografie, kolem r. 1910].
- Anonym, Roztoky, po roce 1851 [černobílá kresba, polovina 19. stol.].
- Anonym, Roztoky – Tiché údolí: Riegrova [kolorovaná fotografie, kolem roku 1900].

⁷⁴ Metropolitní plán, Praha 2018. Návrh k projednání dle § 50 stavebního zákona.

⁷⁵ HERMANOVÁ, H., a kol., Zámek Roztoky, c. d.

- ŽIROVNICKÝ, Jan, Letecké fotografie Tichého údolí v Roztokách [barevná fotografie, 2019–2020].

Státní okresní archiv Dobřichovice:

- ČEJKA, Regulační plán – Roztoky, 1899, karton 444.

Literatura

- ACKERMAN, James S., *The Villa: Form and Ideology of Country Houses*, London: Thames & Hudson Ltd. 1985.
- CZUMALO, Vladimír – KOUKALOVÁ, Šárka (edd.), *Letní rezidence Pražanů: Dobřichovice a vilová architektura 19. a 20. století*, Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze 2013.
- DIETZE, Kerstin, *Villengärten in Radebeul*, Radebeul: Verein für Denkmalpflege und neues Bauen Radebeul e. v. 2001.
- HENDRYCH, Jan (ed.), *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*, Praha: Foibos books 2011.
- HERMANOVÁ, Hana, a kol., *Zámek Roztoky, Roztoky: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy 2014*.
- HNILÍČKA, Pavel, *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů: urbanismus do kapsy*, Brno: Host 2012.
- HRŮZA, Jiří, Doslov, in: JACOBS, Jane, *Smrt a život amerických velkoměst*, Dolní Kounice: Mox Nox 2013, s. 462.
- JANÁK, Pavel – SUTNAR, Ladislav, *Výstava bydlení. Stavba osady Baba. (Katalog výstavy)*, Praha: Prometheus 1932.
- KUČOVÁ, Věra – KŘÍŽOVÁ, Alexandra, *Objekty pro rekreaci a druhé bydlení jako specifická součást památkového fondu v ČR*, in: BLAŽKOVÁ, Tereza – FIALOVÁ, Dana – MATOUŠEK, Václav (edd.), *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.–21. století*, Praha: Togga 2014.
- MATOUŠEK, Václav, *Nenápadný půvab (české) buržoazie. Počátky masové a individuální rekreace v Čechách v době industrializace pohledem historika*, in: MATOUŠEK, Václav (ed.), *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.–21. století*, Praha: Togga 2014, s. 11–29.
- NOVÝ, Otakar, *Česká architektonická avantgarda*, Praha: Prostor 1998.
- RAMPICH, Jan, *Rodinný dům ze všech stran. Na co jste se báli zeptat svého architekta*, Praha: Grada Publishing 2011.
- ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Slavné vily Středočeského kraje*, Praha: Foibos books 2010.
- URLICH, Petr – ŠLAPETA, Vladimír – KŘÍŽKOVÁ, Alena, *Slavné vily Prahy 6, osada Baba 1932–1936*, Praha: Foibos books 2013.
- URLICH, Petr – BERÁNEK, Bohumil – BRANKOV, Nikolay, a kol., *Slavné vily Prahy 6 – Bubeneč*, Praha: Foibos books 2017.
- URLICH, Petr – BERÁNEK, Bohumil – BRANKOV, Nikolay, a kol., *Slavné vily Prahy 6 – Hanspaulka*, Praha: Foibos books 2020.
- VEVERKA, Přemysl, a kol., *Slavné pražské vily*, Praha: Foibos books – Národní technické muzeum v Praze 1999–2005.
- ZÁMEČNÍK, Roman – ŠIMEK, Pavel, *Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky*, Brno: Mendelova univerzita v Brně 2017.

Zohledněné a citované zákony a úmluvy

Evropská úmluva o krajině, 2004.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Elektronické zdroje

- Anonym, 1910 [černobílá fotografie], in: TÁUBERT, Gudrun – ANDERT, Frank, Schmuckplätze in Radebeul, gestern und heute, Verein für Denkmalpflege und neues Bauen Radebeul (Hrsg.), Beiträge zur Stadtkultur der Stadt Radebeul, Radebeul 2010, s. 15, dostupné online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Fontainenplatz#/media/Datei:Radebeul_Fontainenplatz_1910_Panorama.jpg> [6. 4. 2021].
- Anonym [b. d., kolem roku 1930], Klánovice [1930], PETR, Ivo, Fotohistorie.cz, dostupné online: <http://www.fotohistorie.cz/Praha/Praha_-_ostatni/Klanovice/Default.aspx?photoID=41375#detailnext> [7. 4. 2021].
- Archiv leteckých snímků, Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy 2021, dostupné online: <<https://app.iprpraha.cz/apl/app/ortofoto-archiv/>> [10. 4. 2021].
- Archiweb, s. r. o., Obytný soubor „Pod Kozincem“, 1997–2021, dostupné online: <<https://www.archiweb.cz/b/obytna-kolonie-pod-kozincem/>> [13. 2. 2021].
- Archiweb, s. r. o., Obytný soubor „Na Krutci“, 1997–2021, dostupné online: <<https://www.archiweb.cz/b/obytny-soubor-na-krutci/>> [13. 2. 2021].
- CÍLEK, Václav – BAŠE, Miroslav, Suburbanizace pražského okolí: dopady na sociální prostředí a krajinu, Praha 2005, dostupné online: <<https://docplayer.cz/2864066-Suburbanizace-prazskeho-okoli-dopady-na-socialni-prostredi-a-krajinu-vaclav-cilek-a-miroslav-base.html>> [2. 4. 2021].
- FRYDRYCHOVÁ, Alice, Zahrady vilových čtvrtí, modelový příklad Tiché údolí v Roztokách. Bakalářská práce, Mendelova univerzita v Brně, Lednice 2019, dostupné online: <<https://theses.cz/id/2oq5sj/>> [12. 3. 2021].
- FRYDRYCHOVÁ, Alice, Krajina vilových čtvrtí a její proměny, Studie území Baba v Praze. Nepublikovaná diplomová práce, Mendelova univerzita v Brně, Lednice 2021, dostupné online: <<https://theses.cz/id/99tfd/?lang=sk>> [28. 4. 2022].
- Dr. Braun & Barth – Freie Architekten Dresden, Gestaltungsanleitung Villengebiete Nieder- und Oberlöbnitz, Große Kreisstadt Radebeul: Geschäftsbereich Stadtentwicklung und Bau 4/2014, dostupné online: <<https://docplayer.org/18205011-Gestaltungsanleitung-villengebiete-nieder-und-oberloessnitz.html>> [18. 3. 2021].
- Hlavní město Praha, Praha: Magistrát hlavního města Prahy, Odbor památkové péče 2021, Baba 1932: Funkcionalistická osada v Praze. Osada Baba [černobílá fotografie], dostupné online: <<https://www.baba1932.com/osada-baba/>> [7. 4. 2021].
- HRADECKÝ, Tomáš, Staré foto Klánovic [černobílá fotografie, b. d., 1870–1939], dostupné online: <<https://www.tomashradecky.cz/Stare-foto-Klanovic.html?fotka=36#foto>> [7. 4. 2021].
- HUDEČEK, Tomáš, a kol., Hustota a ekonomika města. (Certifikovaná metodika), Praha: ČVUT v Praze, Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Pavel Hnilička Architekti, s. r. o., 2018, dostupné online: <https://www.iprpraha.cz/uploads/assets/dokumenty/obecne/metodika_hustota_a_ekonomika_mest.pdf> [22. 4. 2022].
- Metropolitní plán, návrh k projednání dle § 50 stavebního zákona, Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, kancelář metropolitního plánování, vedoucí Ing. arch. Roman Koucký, stav 2021, dostupné online: <<http://plan.iprpraha.cz/cs/metropolitni-plan-ke-stazeni/>> [3. 4. 2021].
- KAREŠOVÁ, Petra, Historie lesního divadla, město Řevnice. Oficiální stránky města Řevnice, 7. 6. 2019, dostupné online: <<https://www.revnice.cz/cs/mesto/kultura/lesni-divadlo/historie-lesního-divadla.html>> [14. 3. 2021].
- KRÁTKÁ ADÁMKOVÁ, Barbara – MAGNI, Anna, Metodika navrhování veřejných prostorů nově zakládaných obytných souborů s důrazem na zahradní a krajinářskou architekturu, Brno: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav zahradní a krajinářské architektury 2016, dostupné online: <http://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.1.2_METODIKA_navrhovani-verejnych-prostoru/Certifikovana-Methodika-navrhovani-verejnych-prostoru_komplet.pdf> [10. 4. 2021].

- Lingea, s. r. o., Villegiatura, dostupné online: <https://slovniky.lingea.cz/?set=_itcz&w=villegiatura> [1. 4. 2021].
- NPÚ (Národní památkový ústav), Památkový katalog, Praha 2015, dostupné online: <<https://pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?kraj=Hlavn%C3%AD+m%C4%9Bsto+Praha&h=baba&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext>> [16. 3. 2021].
- POKORNÝ, Michael, Centrální park Hanspaulka – Kotlářka: Oznámení, 3. 10. 2014, dostupné online: <<http://www.prohanspaulku.cz/parky-na-hanspaulce/centralni-park-hanspaulka-kotlarka-oznameni>> [14. 3. 2021].
- Praha Klánovice. Založení lázní v Klánovicích, 2021 [článek a černobílé fotografie], dostupné online: <<https://www.praha-klanovice.cz/mestska-cast/informace-o-mc/historie-klanovic/zalozeni-lazni-v-klanovicich>> [3. 4. 2021].
- Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích, dostupné online: <<https://www.prahaneznama.cz/>> [12. 3. 2021].
- TAEGIO, Bartolomeo, La Villa, BECK, Thomas E. (ed.), Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2011, dostupné online: <<https://search.proquest.com/docview/2131975007/4C439D20938D46F9PQ/2>> [14. 3. 2021].

Ostatní zdroje

- OUŘEDNÍČEK, Martin, Dotazy studentky krajinářské architektury – vilové čtvrti [online rozhovor], platforma Google Meet, 30. září 2020. Osobní komunikace.

STRUČNÉ DĚJINY TVORBY VOLUPTOÁRU A KRAJINA PRO CHOV A VÝCVIK CEREMONIÁLNÍCH KOČÁROVÝCH KONÍ V KLADRUBECH NAD LABEM

A BRIEF HISTORY OF VOLUPTUARY GARDENS AND THE LANDSCAPE FOR BREEDING AND TRAINING OF CEREMONIAL CARRIAGE HORSES IN KLADRUBY NAD LABEM

Zdeněk Novák, Roman Zámečník

Abstrakt: Voluptoár je od 15. století umělecky upravovaná část krajiny okolo šlechtického sídla, která má majiteli, jeho rodině a jeho hostům zajistit zážitky pro plnohodnotný život, tj. potěšení z krásy, potěšení z poznání, osvěžení nebo napětí z lovu. V krajině pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní bylo vybavení původního voluptoáru z doby Pernštejnů a nejstarších Habsburků postupně odstraňováno tak, jak se krajina specializovala na chov a výcvik kočárových koní. Mixáží vybraných prvků z instrumentária francouzské, anglické a malířsko-krajinářské zahrady, použitých v krajině, vznikl světově jedinečný okrasný statek.

Abstract: Since the 15th century, voluptoire has been an artistically arranged part of the landscape around a noble residence, which is intended to provide the owner, his family and his guests with experiences for a full life, i. e. pleasure from beauty, pleasure from knowledge, refreshment or excitement from hunting. In the landscape for the breeding and training of ceremonial carriage horses, the equipment of the original voluptoire from the time of the Pernsteins and the oldest Habsburgs was gradually removed as the landscape specialized in the breeding and training of carriage horses. A world-unique ornamental farm (ferme ornée) was created by mixing selected elements from the instrumentation of the French, English and painting-landscape gardens, used in the landscape.

Klíčová slova: voluptoár; anglická zahrada; zahradní krajinářství; krajinářské zahradnictví; přírodně krajinářská zahrada; malířsko-krajinářská zahrada; Ernst Silva Tarouca; Anton Umlauf.

Keywords: voluptoire; English garden; garden landscaping; landscape gardening; natural landscaped gardening; painterly landscape garden; Ernst Silva Tarouca; Anton Umlauf.

Článek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury s názvem Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem (identifikační kód DG20P02OVV012).

Voluptoár (z francouzského slova volupté, tj., rozkoš; latinsky voluptas – radost, potěšení) je část zemského povrchu vybavená tak, aby přinášela majiteli potěšení. Dnes se skrývá pod názvy rekreační areál, zábavní park apod.

Až do reformy prováděných za vlády císaře Františka Josefa I. po tzv. Březnové revoluci v roce 1848 byla základem správy území panství, ve středověku propůjčovaná jako léna, od novověku zpravidla ve vlastnictví světské nebo církevní osoby. Přestože lenní právo zaniklo s koncem Svaté říše římské (1806), patrimoniální správa zanikla až výše uvede-

nými reformami, během nichž vznikla veřejná správa vykonávaná jménem státu a organizovaná prostřednictvím správních jednotek nazývaných okresy (politické a soudní).

S krajinou se proto nakládalo zpravidla v rámci jednotlivých panství. Pouze tam, kde panství stejného majitele sousedila, mohly se úpravy krajiny projevit ve větším měřítku,¹ což bylo důležité třeba u vodohospodářských staveb.² Jinak bylo zapotřebí složitých jednání, která někdy dosud neskončila. Například o kanálu Dunaj–Odra jednal Moravský zemský sněm už v 17. století.³ Idea projektu tak stále žije a s přestávkami se o ní diskutuje už po čtyři staletí.

V rámci panství byl také vytvářen voluptoár, tj. soubor níže vyjmenovaných zařízení sloužících k potěšení: zahrada k potěšení z krásy a pobytu na čerstvém vzduchu, sbírka rostlin a menażerie k potěšení z rozmanitosti přírody, obora k potěšení z lovu, míčovna k potěšení ze sportu atd.

Vlastníkům panství byl důvěrně známý text Bible a vědomě nebo podvědomě se propisoval do jejich života. Sv. Pavel napsal v 1. epistoletě Korintským: „*Všecko slušně a podle řádu at se děje.*“⁴ Řád byl vnášen do chaosu světa nejruznějším způsobem tak, aby byl patrný. Co bylo uspořádáno podle řádu, bylo považováno za krásné. Zajímavá je v tomto kontextu realizace představy ráje architektury a malíři.

Architektura uchopila popis ráje tak, že z něj vytvořila jádro⁵ klášterní struktury – rajský dvůr, jak je patrné nejen ze vzorového schématu klášterní stavby z počátku 9. století (klášter sv. Havla ve švýcarském městě St. Gallen), ale i z půdorysů většiny klášterů. Rajský dvůr je geometricky centrálně zorganizovanou zahradou zpravidla se studnou nebo keřem ve svém středu a 4 cestami do kříže („*A řeka vycházela z Eden, k svažování ráje, a odtud dělila se, a byla ve čtyři hlavní řeky.*“).⁶ Rozvíjení imperativu řádu vedlo zahradní umění k formám italských a francouzských zahrad, které jej dovedly k dokonalosti. I když jsme zvyklí na popisy francouzských zahrad směrem od zámku nebo paláce, představme si francouzskou zahradu jako strom, v němž se cévní svazky od kmene až po listy větví podle stále stejného vzorce. Kmen francouzské zahrady leží v krajině a listem je broderie před zámkem. Mezi nimi leží obory, bažantnice, divadla, sbírky rostlin, bazény, kanály, parter, fontány, grotty, lázně a vše, co voluptoár sídla *à la française*⁷ tvoří.

Malířství však zobrazuje úplně jiný obraz ráje (např. Lucas Cranach st., 1450; Jacob de Bacher, 1580; Jan Brueghel st., 1612). Ráj v jeho podání vypadá jako obora, kde jsou v trávníku malebně rozmístěny skupiny stromů a květiny, vodní tok nebo plocha leží zpravidla v popředí obrazu plného ptáků a zvířat včetně hada a pochopitelně Adama a Evy.

¹ Lednicko-valtický areál se rozkládá na území někdejších panství Lednice, Valtice a Břeclav.

² Proto byly vodohospodářské soustavy budovány na dominiích Pernštejnů, Rožmberků, Lichtenštejnů nebo olomouckých biskupů.

³ Blíže: Počátky plavby na Moravě a Moravská brána, dostupné online: <<https://www.d-o-l.cz/index.php/de/startseite/geschichte?showall=1>> [11. 6. 2022].

⁴ Biblií svatá aneb všechna písmena Starého i Nového zákona, podle posledního vydání kralického z roku 1613, nákladem Britické i zahraniční společnosti biblické, Praha 1930, 1. epistoletě Korintským, 14, 40, s. 180.

⁵ Z plánu je patrné, že centrem kláštera je skutečně rajský dvůr, nikoli chrám, jak učí příručky o architektuře.

⁶ Biblií svatá aneb všechna písmena Starého i Nového zákona, podle posledního vydání kralického z roku 1613, nákladem Britické i zahraniční společnosti biblické, Praha 1930, Genesis 2, 10, s. 6.

⁷ Tj. podle francouzských vzorů.

1 Při oslavách 400. výročí narození Andrého le Nôtre bylo jeho dílo reflektováno mj. i výstavou současných soch v zahradě zámku Versailles. Součástí jedné z nich bylo dílo *Tra scorza e scorza* (Giuseppe Penone, 2003).⁸ Při zhlédnutí tohoto díla napadlo autora článku srovnání logiky stavby francouzského krajinného a zahradního voluptuáru a logiky stavby stromu. Zdroj: foto Zdeněk Novák (2013).

2 Jan Brueghel st., *Rajská zahrada a pád člověka*, 1612. Pravá strana obrazu je dokonalým příkladem použití malířské perspektivy a využití světelné plochy k dosažení hloubky obrazu, příkladem, který na obrazech nizozemského malíře Davida Winckelboonse (1576–1629)⁹ studoval Ernst hrabě Silva-Tarouca a inspiroval se jím při tvorbě svých malířsko-krajinářských scénérií. Zdroj: <https://it.wikipedia.org/wiki/File:Jan_Brueghel_I_-_The_Garden_of_Eden_with_the_Fall_of_Man.jpg>.

⁸ Jeho popis a vysvětlení dostupné online: <<https://zoomoncontemporaryart.com/2018/04/24/tra-scorza-e-scorza-giuseppe-penone-2003/>> [11. 6. 2022].

⁹ Srov. SILVA-TAROUCÁ, Arnošt Emanuel, Používání stromů a keřů v zahradách i parcích, Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.).

Tato vyobrazení jsou předchůdci anglických zahrad a jejich odvozenin, v jejichž půdorysech se nenachází žádné přímky, všechna rozhraní jsou vedena po křivkách. Tyto zahrady také nejsou tvořeny lineárně v tom smyslu, že směrem z krajiny k zámku narůstá komplikovanost jejich kompozice a zmenšuje se měřítko. Jejich kompozice je tvořena podle jiných zásad, jak ještě uvidíme. Obdobně jsou budovány i voluptoary *à la anglais*.¹⁰ Lze snad shrnout, že anglické zahrady a jejich odvozeniny vycházejí z představ vyvolaných příběhy starozákonní části Bible (kniha Genesis), zatímco italské zahrady a jejich odvozeniny vycházejí z imperativu Nového zákona.

Ve francouzských, anglických a krajinářských zahradách zasahuje kompozice daleko do krajiny, krajina je předmětem tvorby zahradních scénérií. Specifický soubor pak tvoří okrasné statky (*ferme ornée*), z jejichž názvu plyne, že jde o uchopení celého hospodářství krásnými formami. Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem je jedinečným okrasným statkem, který je uspořádán podle principů používaných v minulosti pro tvorbu zahrad italských, francouzských, anglických a malířsko-krajinářských.¹¹

Pomineme-li dlouhý úsek dějin od prvních neolitických zemědělců, kteří začali s vytvářením bezlesí, jsou nejvýraznějším, v krajině stále patrným dědictvím právě vodohospodářské stavby, totiž rybníky a jejich soustavy, zakládané od středověku. Na rozdíl od bezlesí, jež při absenci dodatkové energie v našich podmínkách opět rychle

3 Zelený kabinet (pastvina) poblíž dvora Josefov v krajině Národního hřebčína Kladruhy nad Labem ozdobený po vzoru anglických zahrad malebnou skupinou dubů (clump). Zdroj: foto Roman Zámečník (2020).

¹⁰ Tj. podle anglických vzorů.

¹¹ Blíže: NOVÁK, Zdeněk – MACHEK, Jiří – ZÁMEČNÍK, Roman, Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem, Praha 2021.

zarůstá lesem – jak prokázala Šumava po odsunu německého obyvatelstva nebo pole, na nichž se přestalo v důsledku změn vlastnictví v 90. letech 20. století po změně společenského systému hospodařit – rybníky, pokud nejsou vypuštěny, vykazují mnohem větší stabilitu.

Ve 14. století zpřístupnil Pietro de Crescenzi (1230/35–1320) antické hospodářské znalosti, dosud předávané hlavně v klášterech, široké veřejnosti v knize *Liber ruralium commodorum* (Kniha venkovských užitek), kterou sepsal v letech 1304–1309. Do roku 1471, kdy v Augsburgu vyšla poprvé tiskem, byla mnohokrát opsána a přitom často vyzdobena krásnými iluminacemi,¹² i když opis uchovávaný v naší Národní knihovně zrovna ilustrovaný není. Šířila se pod různými názvy, např. *Ruralia commoda* nebo *Trattato dell'agricoltura*. V roce 1373 byla přeložena do francouzštiny, v roce 1471 byla vydána první knižní latinská verze, potom vyšla tiskem celkem 57krát latinsky, italsky, francouzsky, anglicky, německy a polsky. Jak dokládá příklad knížecí lichtenštejnské knihovny, kde se nacházely tištěné verze latinská (1548), tři verze italské (1553, 1564, 1605) a jedna verze francouzská (15??),¹³ šlo o oblíbený zdroj informací pro hospodářství.

Kniha vyšla česky až v 60. letech 20. století, spíše jako kuriozita než jako zdroj poučení o správném hospodaření pro soudobé družstevníky, i když byla přeložena Václavem Černým již v roce 1500 z výtisku publikovaného v roce 1486 „*v městě, jež slove Argentina*“.¹⁴ Překlad ležel v knihovně Národního muzea téměř půl tisíciletí, než díky péči tehdejšího Československého zemědělského muzea byl vydán tiskem.¹⁵

Crescenzi čerpal z antických a středověkých autorů,¹⁶ někdy i poněkud nekriticky,¹⁷ jejich díla doplnil o výsledky vlastních pozorování. *Liber ruralium commodorum* je první knihou z bohaté řady tzv. *Hausvaterliteratur* v němčině či *Husbandry* v angličtině (hospodářská literatura¹⁸), která předkládá návody k hospodaření v krajině, od zakládání sídel přes polaření, lukaření, zakládání rybníků a lov, výčet ovocných dřevin, zeleniny a léčivých rostlin až po chov včel a domácích zvířat včetně koní. Nechybí stat o zakládání okrasných zahrad.

Jeho kniha začíná v uvedeném překladu slovy: „*Počínají se knihy o puožiticích vpolních, vydané od Petra z Krescenciis, měštěniná bononienského. Ke cti Boha všemohúciho...*“¹⁹ Zajímavé je členění textu na jednotlivé knihy, jež působí poněkud nahodile:

¹² Blíže: Crescentius's *Ruralia Commoda*: Agriculture, Animal Husbandry, and Horticulture, dostupné online: <<https://www.historyofinformation.com/detail.php?entryid=2598>> [11. 6. 2022].

¹³ BOHATTA, Hanns, *Katalog der in den Bibliotheken der regierenden Linie des fürstlichen Hauses von und zu Liechtenstein befindlichen Bücher aus dem XVI.–XX. Jahrhundert*, Wien 1931, s. 470.

¹⁴ ŠMELHAUS, Vratislav – NERADOVÁ, Květoslava (edd.), *Crescentius Bohemus*, Praha 1966, 1968, s. 121.

¹⁵ Crescentius Bohemus, c. d.

¹⁶ ŠIMEK, Jakub – CRESCENZI, Pietro de', *Zahradní umění Piera de' Crescenzi: osmá kniha zemědělské encyklopedie Ruralia commoda z let 1304–1309 (původní text a překlad)*, Uherský Brod 2007, s. 11.

¹⁷ Např. z Vergilia přebírá údaj o včelách, které vznikají v mršině telete, ale zamlčuje příběh Aristaia (latinsky Aristaeus), syna boha Apollóna a nymfy Kyréné, která jej tuto dovednost naučila.

¹⁸ V češtině tato řada začíná až v roce 1924 knihou PAVLŮ, Karel, *Praktický hospodář*, Praha 1924, autor v úvodu ke své publikaci uvádí: „*V české odborné literatuře postrádali jsme dosud [...].*“ Jeho kniha se na rozdíl od starších předloh okrasnými zahradami nezabývá, a je tak dokladem fragmentace nakládání s krajinou.

¹⁹ Crescentius Bohemus, c. d., I–VI, s. 7.

- „1. O vyvolení míst bydlitedlných a vo dvořích a domích a o těch věcech, které jsou potřebné k obývání v poli, a o poznání dobroty místa bydlitedlného obecným během“
- „2. Vo přirození štěpuov a o věcech obecních k vzdělání každého pole“ – tam uvádí, že „Egyptští nejprve pole měrami geometrickými rozdělovali, čtvero pokolení polní byli jsou pověděli, v nichžto štěpové domácí učinění bývají skrze vzdělování. Totiž jedno pole sející, jedno ouhorní, třetí pastvinné, čtvrté štěpničné. Z těch čtyř dvě toliko jsou vorali nebo kopali, totiž sející a ouhorní neboli oulehlí.“²⁰ Jinde²¹ píše: „Avšak poněvadž jsou pole rozličným užitkům oddané, Varro²² praví, že jest je Kato²³ rozdělil na devaterý způsob a řád k užitku vypsál. Nebo praví, že jest to nejlepší to pole, kdež vinice mohou býti dobrého vína a mnohého. Druhé, kdež jest zahrada svlažena, třetí, kde jsou vrbové keře, čtvrté, kdež jest oliví, páté, kde jest louka, šesté, kde jest pole vobilné, sedmé, kde jest les cedrový, osmé, kde jsou chrastiny, devátý, kde jest les žaludový. Ale někteří dávají první místo lukám, nebo malého aneb žádného nepotřebují nákladu.“
- „3. Vo dílu polí rolných a vo přirození a užitku ovotcí, které v nich rostou“
- „4. Vo vinných kořenech a vinicích a o vzdělávání jich a o přirození a užitku ovotcí jich“
- „5. Vo stromích a vo přirození a užitku tajchž stromuov“
- „6. Vo zahradách a vo přirození a užitku bylin tak těch, které se na nich sejí, jako jiných, kteréž na jiných místech bez vtípu lidského přirozeně rostou“
- „7. Vo lukách a vo lesích“
- „8. Vo trávnicích a věcech rozkošných z stromuov i z bylin i z ovotce jich vtípně způsobných“ – pod pojmem trávnick myslí okrasnou zahradu.
- „9. Vo všech zvířatech, která se chovají v poli“ – tam píše i o rybnících a chovu včel.
- „10. Vo rozličných vtípích lapání zvířat divokých“
- „11. Vo regulích, tj. vo zprávách prací a díl polních“
- „12. Krátce vypravujíc o těch věcech, které každého měsíce mohou aneb mají býti puosobeny a dělány v poli“

V kapitole o okrasných zahradách předjímá Crescenzi uspořádání voluptoáru,²⁴ které je účelové a stalo se základem tvorby zejména italských a francouzských zahrad. Při popisu vztahu budovy, zahrady a obory (krajiny) v případě královské varianty uvádí, že zahrada má mít rozlohu nejméně 20 jiter (1 české jitro byla cca 0,6 ha, zahrada tedy měla mít rozlohu nejméně 12 ha). Na severní straně pozemku ohrazeného „slušně vysokou“ zdí má být vysazen les z rozmanitých stromů, v němž se mohou ukrývat lesní zvířata (zajáci, jeleni, srny), na jižní má stát palác, který v létě bude stínit zahradu, do níž budou směřovat jeho okna. V oboře má být rybník s bohatou rybí násadou. Nad některými malými stromy blízko paláce se má udělat něco jako dům²⁵ se střechou a stěnami. Protože v následující větě je užita spojka totiž, jeví se tyto „domy“ spíše jako

²⁰ Crescentius Bohemus, c. d., I–VI, I–VI, s. 38.

²¹ Crescentius Bohemus, c. d., I–VI, s. 55.

²² Marcus Terentius Varro Reatinus (116 př. n. l. Rieti – 27 př. n. l. Řím) byl římský polyhistor, gramatik, spisovatel a politik. Jeho dílem jsou mj. *Rerum rusticarum libri III* – Tři knihy o rolnictví.

²³ Marcus Porcius Cato (234–149 př. n. l.), známý také jako Cato starší, případně Cato Censorius, byl přední římský senátor, řečník a spisovatel. Jeho dílem je mimo jiné spis *De agri cultura* – O rolnictví, z něhož Crescenzi čerpá.

²⁴ Tento pojem Crescenzi nepoužívá, ale z následujícího popisu plyne, že jde zřejmě o nejpřiléhavější název popisovaného útvaru.

²⁵ Kdo z čtenářů si jako dítě nestavěl dům na stromě nebo po tom alespoň netoužil?

voliéry vytvořené „z nití prutových“, v nichž mají být „bažanti, koroptvy, slavíci, drozdi, stehlíci, čížkové a všeliké pokolení ptactva zpívavého“.²⁶ „Ať jsou řadové stromuov trávníka od paláce až do lesu, ne napříč, ale nadél, aby dále z domu neboli paláce mohlo býti spatřeno, cožkoli činí zvířata, které jsou v oboře položené.“²⁷

Takhle „učebnicově“ byl již od samého počátku založen areál zámku Lednice v 16. století. Od renesanční vily směrem na sever ležela zahrada a za ní obora. Funkci rybníku plnila řeka Dyje, jejíž Mlýnské rameno protékalo mezi zahradou a oborou a vlastní řeka oborou. Obdobně, ale spíše v ose východ–západ byl uspořádán areál zámku, zahrady a obory v Kladrubech nad Labem, jak ukazuje Vischerovo vyobrazení z roku 1688.²⁸

Crescenzi dále popisuje „nedešťovou“²⁹ variantu paláce z tvarované vegetace, nejlépe vrb, jilmů nebo „bdellí“,³⁰ z nichž jsou vytvářeny stěny a střecha. Rychleji a snáze lze takový palác vytvořit ze suchého dřeva popnutého révou.³¹ „Dále pak by velikú rozkoš přineslo [...] štěpování divné a rozličné na týchž stromích [...]“. „Také věděti se sluší, že všecka pokolení stromův a bylin“ mají v zahradě být. Tady začalo sběratelství rostlin jako jeden ze zdrojů potěšení – potěšení z rozmanitosti. Když je král unavený, má se v zahradě osvěžit „velebě Boha nejvyššího, kterýž počátek a puosobitel a příčina jest všeho dobrého kochání a rozkoše“.³²

V letech 1348–1357 vznikal proslulý Dekameron. Giovanni Boccaccio (1313–1375) v něm několikrát popisuje krásu zahrad a krajiny, zejména na počátku třetího dne líčí zahradu,³³ jež má hodně společného s doporučeními Pietra de'Crescenzi.

Crescenzi žil v době, která znala přepych a krásu zahrad orientálních v důsledku křížových výprav, knihy *Il Milione* od Marca Pola (zveřejněno kolem roku 1300) a záboru Pyrenejského poloostrova a přirozeně i tradovaný přepych a krásu antických zahrad římských.

V roce 1499 vyšla u významného tiskaře Alda Manutia kniha *Hypnerotomachia Poliphili*³⁴ vybavená ilustracemi, o jejichž autorství se dodnes spekuluje. Kniha vyvolala skandál, proto byla hojně vyhledávána. Velká část textu i ilustrací se týká popisů zahrady, popř. krajiny.

O římských zahradách máme poměrně podrobné zprávy jak díky archeologickým průzkumům (zejména Pompeje), tak díky svědectví současníků. Pro dobu, kterou

²⁶ Crescentius Bohemus, c. d., VII–XII, s. 14.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Mapa Pardubic der Kayserlichen Herrschaft im Königreich Böhemsamt der Zugehörungen und nach Barschafften topographische Deline Afion od G. M. Vieshera, Národní archiv, Sbirka map a plánů, inv. č. 460, sign. A/VIII/2.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Autorovi se nepodařilo zjistit, o jakou dřevinu šlo. Lucie Štěrbová uvádí: „*Ve stč. se často pojmenovávaly barvy podle nerostů či substancí. Stč. Bdelový, (o barvě) bílý nebo nažloutlý jako ‚bdelium‘ je od základového slova bdelé, což je počestěná verze lat. slova bdelium. Je možné, že pochází přímo z lat. výrazu. Označuje se jím ‚vonná klejoprskyřice‘ nebo ‚strom, na kterém se tato vyskytuje‘.*“ Jenže kadidlovník ani myrhovník u nás nerostou. ŠTĚRBOVÁ, Lucie, K původu staročeských názvů barev. Nepublikovaná magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně: Ústav českého jazyka Filozofické fakulty 2015; dostupné online: <https://is.muni.cz/th/h9aap/sterbova_mgr.pdf> [11. 6. 2022].

³¹ Tamtéž.

³² Crescentius Bohemus, c. d., VII–XII, s. 15.

³³ BOCCACCIO, Giovanni, Dekameron, Praha 2009, s. 165–167.

³⁴ COLLONA, Francesco, *Hypnerotomachia Poliphili* aneb Poliphilův boj o lásku ve snu, Praha 2018.

můžeme označit jako počátek současného zahradního umění, tedy pro humanismus a renesanci, jsou patrně nejdůležitějším pramenem inspirace dopisy Plinia mladšího. U Alda Manutia je publikoval v roce 1508 Giovanni Giocondo, který vydal také klasické Vitruviovo dílo *De Architectura*, v němž ovšem o římských zahradách nalezneme téměř žádné informace. Naproti tomu Plinius mladší ve svých dopisech podrobně popisuje zahrady u vil na svých statcích Laurentinum (na mořském pobřeží jihozápadně od Říma) a Tuscum (v Etrurii nad horním tokem Tibery), u vil na jezeře Lago di Como (nazýval je Komédie – na pobřeží, a Tragédie – na skále). O zahradě vily Laurentinum píše, že jediné, co „*Laurentinu při všech jeho výhodách a půvabech chybí, jest vodotrysk*“³⁵. Naopak u vily Tuscum popisuje dvorek zastíněný čtyřmi platany: „*Uprostřed nich tryská z mramorové mísy voda, osvěžující okolní platany a trávník pod nimi jemnou prškou.*“³⁶ Se zalíbením popisuje pohled na moře, jezero či řeku. Jeho vnímání krásy krajiny se neliší od dnešního pozorování: „*Zvláště rozkošný jest pohled na celý tento kraj s hory; tu pak máš dojem, že vidíš nikoli opravdovou krajinu, nýbrž svrchovaně uměleckou krajinomalbu.*“³⁷ *Ať tvé oko zabloudí kamkoli, všude tě uchvátí její malebná tvářnost.*“³⁸

Z pozdějších pokusů umělců interpretovat Pliniovy popisy zahrad je patrně nejpodrobnější rytina Roberta Castella z roku 1729, vydaná tiskem Pierrem Fourdrinierem v roce 1758,³⁹ která zachycuje vodní prvky v různých formách, od bazénů a kanálů po řeku a jezera. Tato kombinace geometrických a malebných součástí vodního systému se nakonec setkala i v Kladrubech nad Labem.

Římský kulturní odkaz (do nějž byly přirozeně inkorporovány kultury starší – zahrady perské, egyptské, mezopotamské – Plinius starší kupříkladu udává, že stříhání a tvarování vegetace objevili Syřané), informace o orientálních zahradách a hledání ztraceného ráje byly patrně limitami, mezi kterými se odehrávala evropská tvorba zahrad, dokud do ní nepronikly prvky kultur Dálného východu.

O zahradách, pokud vůbec nějaké byly, při našich nejstarších renesančních zámcích v Moravské Třebové a Tovačově (oba 1492) nemáme žádné zprávy. Renesanční architektura se počátkem 16. století projevila díky stavební činnosti biskupa Stanislava I. Thurza v Olomouci (kde šlo patrně o zahradně upravené nádvoří biskupského paláce), Kroměříži a Vyškově, jejichž zahrady zmiňuje biskup v dopise z roku 1509.⁴⁰ Obdobně málo informací máme o pernětejské zahradě u zámku Pardubice. Tyto zahrady se však nedochovaly nebo byly později radikálně pozměněny. Proto považujeme za první impulz skutečně velkorysé tvorby zahrad u nás Královskou zahradu v Praze, založenou v roce 1534 po nástupu Ferdinanda Habsburského na český trůn (1526).

³⁵ PLINIUS, Gaius, *Dopisy*, Praha 1942, s. 64.

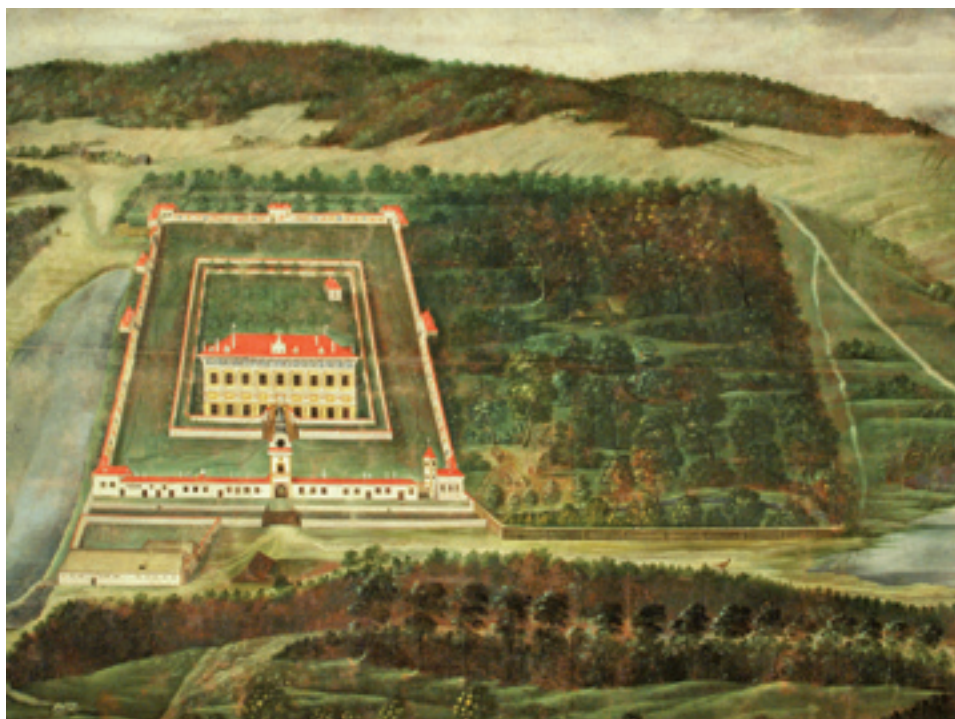
³⁶ Tamtéž, s. 121.

³⁷ Pokud je český překlad přesným ekvivalentem latinského originálu, jde o zajímavou informaci. Plinius mladší si cenil krajinomalby více než krajiny, možná proto se mohla v 17. století stát zdrojem inspirace pro anglické zahrady.

³⁸ Tamtéž, s. 119–120.

³⁹ *The villas of the ancients illustrated*, dostupné online: <<https://archive.org/details/villasofancients0000cast/page/n157/mode/2up>> [11. 6. 2022].

⁴⁰ BIRNBAUMOVÁ, Alžběta, *Rekonstrukce dvou moravských renesančních zahrad*, dostupné online: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/110652/F_HistoriaeArtium_05-1961-1_14.pdf?sequence=1> [11. 6. 2022].

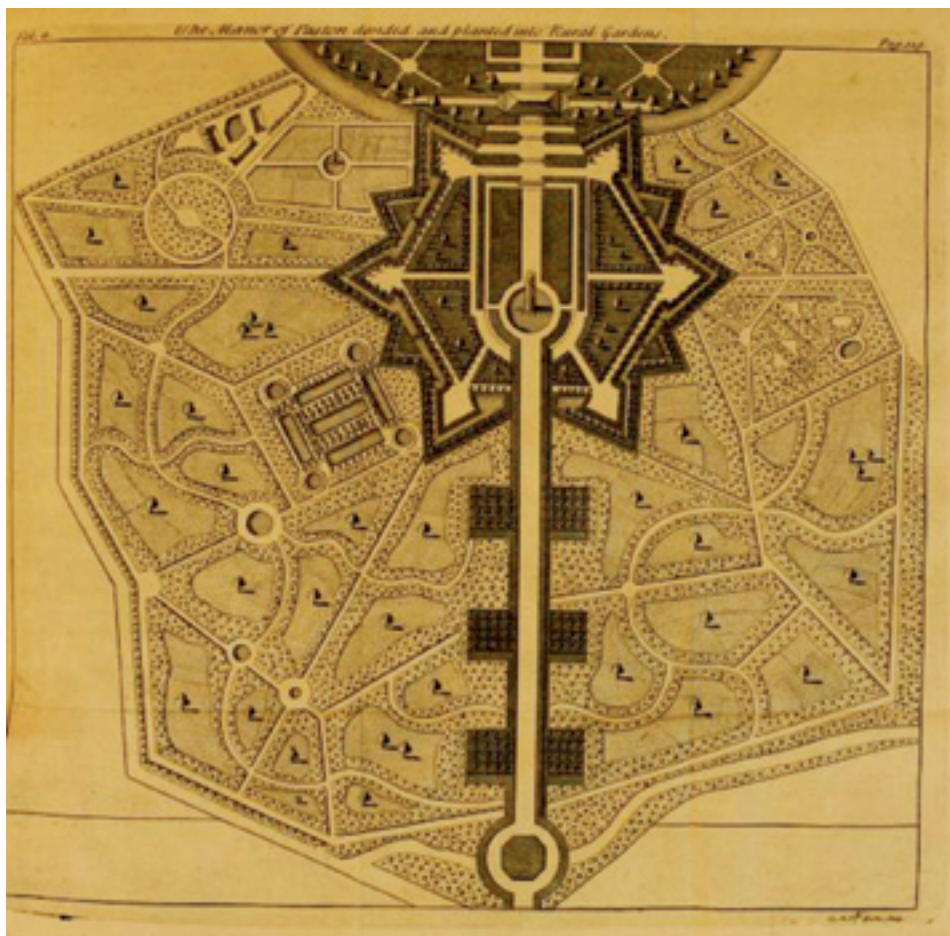
4 Zámecký areál Kratochvíle na obraze Jindřicha de Verle z roku 1686. Obraz ukazuje krásnou kombinaci novozákonního a starozákonního typu zahrady. Zahrada je ještě italská, do obory dosud nepronikly ani italské (parco), ani francouzské (étoile pro parforsní hon) vlivy. Zdroj: Národní památkový ústav, státní zámek Kratochvíle.

Ta se dochovala ve své stavební podstatě (Belveder, Míčovna, fíkovna, terasy, ohradní zeď) a umělecké výzdobě (zpívající fontána). Z vegetace 16. století snad přežily pouze zplanělé tulipány lesní a šeřík. Královskou zahradu následovaly další zahrady: Kaceřov 1540, Lednice 1542, Nelahozeves 1553, Jindřichův Hradec 1559 (Baldassare Maggi), Mikulov 1560, Český Krumlov 1561 (Baldassare Maggi), Telč 1567 (Baldassare Maggi), Rosice 1570, Rožmberský palác na Pražském hradě 1573–1574 (Ulrico Aostalli), Bučovice 1575 (Jacopo de Strada) a Kratochvíle 1583 (Baldassare Maggi).

Ze všech uvedených komplexů zámků a jejich voluptoárů pouze lednický komplex vykazoval výše zmíněné uspořádání podél hlavní osy vycházející z prostředka renesanční vily, což později umožnilo plynulý přechod k zahradě francouzského typu.

Kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna (1611–1684) doporučoval svému synovi, aby v rámci své rytířské cesty Evropou navštívil Itálii, protože to je kolébka veškeré kultury.⁴¹ Sám ji navštívil dvakrát, pobýval také ve Francii zrovna v době, kdy se tam začal rodit nový typ zahradní tvorby, který dnes označujeme jako zahrada francouzská. Ve

⁴¹ OBERHAMMER, Evelin, Der ganze Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in den frühen Neuzeit, Wien – München 1990, s. 155–181.

5 Ilustrace z knihy *Ichnographia rustica*. Zdroj: <<https://archive.org/details/ichnographiarust03swit/page/n80/mode/1up>>.

svém traktátu *Instruction wegen der Gebäuder*,⁴² napsaném patrně ve druhé polovině 17. století, zachytil své názory na to, jak má vypadat knížecí architektura a navazující voluptoár. Zdůrazňuje zejména, aby se zámky a navazující voluptoáry budovaly na těch knížecích panstvích, kde je dobré povětří a honitba. Z tohoto úhlu pohledu odsuzuje Bučovice, které podle jeho mínění postavil jeho děd na nevhodném místě a se špatným architektem (toho mimochodem označuje za osla).⁴³

⁴² Tiskem vyšlo částečně v FLEISCHER, Victor, Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler (1611–1684), Wien – Leipzig 1910; plně v NOVÁK, Zdeněk, *Zahrada Evropy*, Praha 2017.

⁴³ NOVÁK, Z., *Zahrada Evropy*, c. d., s. 153.

Italské zahrady neovlivnily pouze francouzskou tvorbu. Měly přímý vliv na tvorbu zahrad anglických, ačkoli i tam pracovali francouzští umělci (např. André Mollet v St. James's Park v Londýně). Italská zkušenost však vedla některé Angličany jinou cestou a stala se inspirací zejména pro architekturu doplňující zahrady, dnes nazývané jako anglické. Tak se zrodil fenomén ideálního sídla v ideální zahradě (krajinně), tedy palladiánská architektura v zahradě anglické. Ta přirozeně pracovala jinak i s vodními prvky. Ve stejné době, kdy André le Nôtre začal pracovat na zahradě zámku Versailles, tedy v 60. letech 17. století, a budovat tam ohromné kanály, napsal Matthew Wren, biskup z Ely: „*Pro úpravu běhu řeky [...] jsem navrhl serpentinu...*“⁴⁴

To je podle Thackera první zaznamenaný odklon od přímočarých půdorysů zahrad. Serpentina se v anglické zahradě stala základní formou pro tvarování běhu cest a vodních toků, okrajů porostů bylin (trávníků) i dřevin a vodních ploch. Řád Nového zákona a ideál krásy Crescenzioho („*Na polích velmi rozkoš činí pěkné jich položení [...] maje rovné končiny. [...] a příkopy malé, které vnitř v rovině potřebné jsou, upřímně a rovně zformovati...*“) se v zahradách začíná proměňovat a přímé a esovité křivky se v půdorysech zahrad setkávají desítky let. Stephen Switzer⁴⁵ publikoval řadu návrhů zahrad, jejichž základy jsou francouzské a zpravidla po obvodu jsou lemovány porosty a cestami či vodními kanály v křivkách.

Ještě téměř po celé 18. století vzhlíželi někteří Angličané k francouzské zahradní tvorbě, designu a módě. Konec tomu učinila revoluce v roce 1789. Po ní následovala téměř třicetiletá námořní blokáda, která prakticky přerušila veškeré kontakty mezi ostrovním královstvím, kde se rozbíhala průmyslová revoluce, a evropským kontinentem. V roce 1772 tak mohl William Chambers napsat kritiku jak těch kontinentálních pravidelných zahrad, tak zahrad anglických. Postrádal u nich impulzy k vyvolání hlubokých zážitků a domníval se, že právě na takových impulzech jsou vystavěny zahrady čínské. Zahájil tak novou etapu zahradní tvorby – zahradu anglo-čínskou, která se šířila do Evropy pod označením zahrada anglická. Formálně zůstávala zahradou anglickou (půdorys byl založen na serpentinách), voluptoár byl obohacen novým stavebním programem (mešity, pagody, čínské pavilony), jejichž předlohy Chambers čerpal z díla Johanna Bernarda Fischera z Erlachu.⁴⁶

Konec napoleonských válek a konec blokády Anglie umožnil obyvatelům britských ostrovů znovu cestovat do Evropy a zejména do Itálie. To vyvolalo vlnu návratu pravidelné zahrady na ostrovy a z nich se pak tato vlna šířila po kontinentu. Voluptoáry italizujících zahrad se vrátily ke kašnám, fontánám a vodotryskům, umístovaným v parterech nejrůznějších forem, vždy však symetrických a v geometrických tvarech.

---

⁴⁴ THACKER, Christopher, *The Genius of Gardening, The History of Gardens in Britain and Ireland*, London 1994, s. 169.

⁴⁵ Srov. SWITZER, Stephen, *Ichnographia rustica; or, The nobleman, gentleman, and gardener's recreation*, 1718, k jeho dílu blíže BROGDEN, William Alvis, *Ichnographia rustica*, Stephen Switzer and the designed landscape, London – New York 2017.

⁴⁶ Entwurf einer Historischen Architectur: in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker; umb aus den Geschicht-büchern, Gedächtnuß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhaften Abrißen, vor Augen zu stellen, Wien 1721, s. 76–92. Drittes Buch von einigen Gebäuden der Araber und Türcken, wie auch neuen Persianischen, Siamitischen, Sinesischen und Japonischen Bauart.

Kontinent se vrátil k lemům ze zimostrázu (Lednice, Dobříš, Buchlovice aj.), angličtí zahradní architekti se při projektování lemů geometrických obrazců nevyhýbali ani trvilkám.⁴⁷

V rámci této vlny vybudoval kníže Jan II. z Lichtenštejna italizující zahrady v Lednici (od roku 1884) a ve Valticích (od roku 1888).⁴⁸ Barokní kašna doložená v 17. století v italské zahradě severně od zámku v Lednici se stala dominantou italizující zahrady jižně od zámku a skleníku.

Lednický voluptoár byl doplněn o rozsáhlé sbírky rostlin v tzv. nové zahradě. Starý park byl dále ochuzován o stavební dominanty a na jejich místě vznikaly malířsko-krajinářské scenérie.⁴⁹ Pokud byly budovány nové stavby (např. loděnice), byly spíše skryty. Podobně vznikly italizující zahrady v Buchlovicích, Dobříši, na Konopišti a jinde, včetně drobných úprav u zámku v Kladrubech nad Labem.

Konec napoleonských válek přinesl i zásadní proměnu krajiny pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem. Zatímco na jiných císařských sídlech byly budovány krajinářské zahrady (Královská zahrada, Laxenburg, Židlochovice, Zákupy), v Kladrubech nad Labem byla vytvořena krajinná úprava podle principů vrcholné francouzské zahrady Andrého le Nôtra. Naopak v době, kdy byly budovány výše zmíněné italizující zahrady, vznikla na počátku 20. století malířsko-krajinářská zahrada v parku Mošnice.

Principy francouzské zahrady v Kladrubech implementoval Egid Jahn, od roku 1813 krajský inženýr Chrudimského kraje, snad přímo na pokyn „květinového“ císaře Františka II. (1768–1835). V letech 1819 a 1820 investoval císařský dvůr 50 tisíc zlatých ročně do úprav areálu dvorního hřebčína v Kladrubech, v rámci nichž byly prováděny také práce na pastvinách a loukách, zejména jejich odvodnění a srovnání terénu. Vzorem pro toto řešení mohl být areál zámku Holíč s hřebčínem Kopčany, který vybudoval císařův děd, císař František I. Štěpán Lotrinský (1708–1765). Klasický voluptoár v Kladrubech nad Labem tehdy nevznikl (resp. nebylo obnoveno jeho složení ze 17. století), jeho pozůstatkem byla bažantnice. Už to mohlo signalizovat proměnu určení krajiny hřebčína. Odpradávná sloužila k chovu koní, ale pán tam měl své nepřehlédnutelné sídlo, jež bylo pomyslným ohniskem krajinné organizace. Díky Jahnovým projektům však nastala radikální proměna hierarchie. Císařské sídlo bylo odsunuto do pozadí a nevyniká ani velikostí, ani architektonickým řešením. Sídla starokladrubských koní, zejména stájové dvory Kladruby a Františkov, je výrazně zastihují. Ohniskem uspořádání krajiny se stala Brána křížení, místo, kde se v denním provozu hřebčína kříží cesty chovných hřebců a chovných klisen.

Již od napoleonských válek se v Lednici na Moravě rozvíjel nový způsob zahradní tvorby – malířsko-krajinářská zahrada,⁵⁰ který na rozdíl od soudobých anglických a německých zahrad (a jejich napodobenin v Polsku, Rusku a jinde) využíval působení výrazného zastoupení konifer v kompozici a nepotřeboval ke kráse zahrady

⁴⁷ JEKYLL, Gertrude – HUSSEY, Christopher, *Garden Ornament*, London 1927.

⁴⁸ HÖSS, Karl, *Fürst Johann II. von Liechtenstein und die bildende Kunst*, Wien 1908, s. 257n.

⁴⁹ Srov. NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, *Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada*, *Prameny a studie*, 2020, č. 67, s. 45–100.

⁵⁰ NOVÁK, Z. – ZÁMEČNÍK, R., *Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada*, c. d., s. 45–100.

drobnou architekturu ani umělecká díla, těch se naopak programově zbavoval. Jak dovozy a šlechtěním rostl po celé 19. století sortiment používaných rostlin, byly jejich nové barvy, tvary, struktury a textury tvůrčím způsobem vkládány do nových scénérií (okolí Růžového rybníka, Arizona, Údolíčko). Po založení Vyšší ovocnicko-zahradnické školy v Lednici (1895) byly malířsko-krajinářské scénérie Lednického parku inspirací pro studenty, které v předmětu Krajinářské zahradnictví vyučovali Carl Fritz (1895–1899) a Friedrich Henne (1899–1939).⁵¹ Kreslení vyučoval od roku 1899 až do své smrti v roce 1925 vynikající malíř Carl M. Thuma.⁵² Mezi absolventy školy byli např. Markéta (Margarethe) Roder-Müllerová,⁵³ Josef Kumpán⁵⁴ nebo Albert Esch.⁵⁵ Ve 2. polovině 20. století tento způsob tvorby rozvíjel Jaromír Scholz a ve svých skriptech jej popsal.⁵⁶ Tak vznikla lednická škola malířsko-krajinářského slohu. Malířsko-krajinářský sloh rozvíjel po svém i Ernst Silva-Tarouca, když po roce 1885 zakládal Průhonický park. I on principy své tvorby popsal.⁵⁷ Protože se však v Průhonických nevyučuje, těžko lze hovořit o průhonické škole.

Konec 19. a počátek 20. století přinesl další posun zvýrazňující specializaci jedinečného okrasného statku (ferme ornée) v Kladrubech nad Labem. Aleje vlašských topolů, jež svými štíhlými korunami připomínají sloupořadí, tedy architekturu, byly nahrazeny alejemi lipovými s nejdříve ještě tvarovanými, později volně rostoucími korunami. Paláce stájových dvorů byly na pohledových stranách zakryty stromořadími volně rostoucích stromů (javory, jírovce, duby, katalpy, vzácné konifery) a k patám jejich zdí byl vysázen břečtan. Monumentální architektura stájových dvorů byla záměrně maskována a z krajiny se její působení v kompozici téměř vytratilo. Když po smrti korunního prince Rudolfa zanikla i bažantnice, vymizel z krajiny poslední pozůstatek někdejšího voluptoáru a celá krajina se podřídila potřebám chovu koní.

Žádná klasická francouzská zahrada se neobejde bez dominantní fasády zámku nebo paláce, bez drobné architektury pavilonů, soch a fontán. Kladrubská krajina to všechno postrádá.⁵⁸

---

⁵¹ Eisgrub, Südmähren Eine Annäherung und biografische Spurensuche zu den 800 Absolventen der Höheren Obst- und Gartenbauschule, 2012, dostupné online: <http://friedl.heimat.eu/Wanderwege/Beitraege/2012_Weigl_Eisgrub-Absolventen.pdf> [11. 6. 2022].

⁵² Carl Maria Thuma, dostupné online: <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=10095> [11. 6. 2022].

⁵³ Margarethe (Markéta) Müllerová, dostupné online: <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=32185> [11. 6. 2022].

⁵⁴ OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka, Život a dílo zahradního architekta Josefa Kumpána (1885–1961), Praha 2015.

⁵⁵ BERGER, Eva, Albert Esch – dem österreichischen Gartenarchitekten zum Gedenken an seinen Todestag vor 50 Jahren, in: Historische Gärten, Mitteilungsblatt der Österreichischen Gesellschaft für historische Gärten, 2, 2004, s. 11–13.

⁵⁶ Blíže: SCHOLZ, Jaromír, Sadovnická estetika I., II., Praha 1955, 1956.

⁵⁷ Srov. SILVA-TAROUCÁ, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, Unsere Freiland-Laubgehölze, Wien – Leipzig 1913; SILVA-TAROUCÁ, Ernst – SCHNEIDER Camillo, Unsere Freiland-Nadelhölzer. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadelhölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra, Wien 1923; SILVA-TAROUCÁ, Ernst, Farben im Landschaftsgarten, Die Gartenschönheit, 1927; SILVA-TAROUCÁ, Arnošt Emanuel, Používání stromů a keřů v zahradách i parcích, Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 159–164.

⁵⁸ Sochy se v krajině sice nacházejí, ale jejich rozmístění je vázáno na historické události, nikoli na principy francouzské zahrady.

6 Selmická alej vysazená z lip (*Tilia cordata*) – hlavní spojovací a kompoziční osa mezi dvory Kladruby a Františkov (v pozadí v průhledu). Fotografie z konce 19. století. Zdroj: Archiv Národního hřebčína Kladruby nad Labem.

Z instrumentária francouzské zahrady zůstaly „jen“ nekonečné osy lemované alejemi a zelené kabinety, „ozdobené“ skupinami stromů (clumps) a živými uměleckými díly – barokními galakarosiéry.

Souběžně v Kladrubech nad Labem vznikl park Mošnice se scenériemi tvořenými podle zásad malířsko-krajinářské zahrady. Také bez soch a drobné architektury jako určujících dominant jednotlivých prostorů, ale občas „ozdobené“ projíždějícím spřežením barokních kočárových koní. Jeho autorem je patrně Anton Umlauf, ředitel císařských zahrad, člen Rakousko-uherské dendrologické společnosti, jejímž prezidentem byl Ernst Silva-Tarouca a protektorem František Ferdinand d'Este a která byla štědře podporována knížetem Janem II. z Lichtenštejna. Společnost tak vytvářela prostředí pro výměnu rostlinného materiálu a způsobu zahradní tvorby. Již první letmé průzkumy ukazují, že principy malířsko-krajinářské zahrady byly uplatněny i v jiných zahradách v někdejší monarchii. Vedle Lednice, Průhonice a Kladrub nad Labem také v Moravském Krumlově, Velkém Březně, Eisenstadtu, Čechách pod Kosířem, Laxenburgu a Židlochovicích. Další průzkum jistě odhalí nové lokality. Monarchie tak přispěla i k rozvoji zahradní tvorby.

Ovšem památková péče ve 20. století v Československu toto specifické zahradní umění odmítala⁵⁹ a v Rakousku nebyly zahrady až do roku 1998 chráněny jako kulturní památky. Je proto skoro zázrak, že se tyto křehké scenérie vůbec někde uchovaly.

Pastevní pás krajiny pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem vytvořený z vybraných prvků francouzské zahrady (aleje a zelené kabinety) je však naprosto ojedinělý.

Souběžně s rozvojem veřejné infrastruktury pro poskytování zážitků (sportoviště, divadla, koncertní domy, knihovny, lázně), s rozvojem dopravy a s proměnou životní-

⁵⁹ DOKOUPIL, Zdeněk – NAUMANN, Pavel – RIEDL, Dušan – VESELÝ, Ivan, *Historické zahrady v Čechách a na Moravě, Česká architektura, velká řada, svazek 1*, Praha 1957, s. 48, kde je uvedeno: „[...] budeme se snažit park převádět v porost takového složení, jaké odpovídá stanovištním poměrům. [...] Zpravidla tím v parku způsobíme další převahu listnáčů proti jehličnatým dřevinám a omezíme tím v jisté míře jeho barevnost odklonem od některých, v nedávné minulosti nadužívaných barevných odrůd.“

7 Od sochy sv. Jana Nepomuckého se rozbíhá šestipaprsková hvězda (étoile) typická taktéž pro francouzské zahrady. V pozadí zelené kabinety vymezené alejemi a stromořadími. Zdroj: PODRAZIL, Jiří, Praha. Historické centrum a Průhonický park, Praha 2020.

ho stylu v 19. století se proměnil i voluptoár. Okolí zámků tvoří v podstatě jen krásné zahradní scenérie, často zajímavé i z hlediska sortimentu, výjimečně jsou budovány tenisové kurty a koupací bazény. Honitbou se stává celá venkovská krajina, včetně dříve nedostupných hor. Někdejší potěšení, které voluptoár zajišťoval, se zúžilo vlastně jen na potěšení z rozmanitosti přírody a potěšení z krásy. Jak psal Plinius mladší: „*Tu pak máš dojem, že vidíš nikoli opravdovou zahradu,⁶⁰ nýbrž svrchovaně uměleckou krajino-malbu.*“⁶¹

Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem je proto právem světovou památkou dokládající mimo jiné rozvoj kreativity v zahradním umění.

⁶⁰ Pokud laskavý čtenář dovolí tuto parafrázi.

⁶¹ PLINIUS, G., Dopisy, c. d., s. 112.

Prameny a literatura

Prameny

Národní archiv:

- Sbíрка map a plánů: Mappa Pardubicz der Kayserlichen Herrschaft im Königreich Böhemb samt der Zugehörungen und nach Barschafften topographische Delineation od G. M. Vieshera, inv. č. 460, sign. A/VIII/2.

Literatura

Biblií svatá aneb všecka písmena Starého i Nového zákona, podlé posledního vydání kralického z roku 1613, nákladem Britické i zahraniční společnosti biblické, Praha 1930.

BERGER, Eva, Albert Esch – dem österreichischen Gartenarchitekten zum Gedenken an seinen Todestag vor 50 Jahren, in: Historische Gärten, Mitteilungsblatt der Österreichischen Gesellschaft für historische Gärten, 2, 2004, s. 11–13.

BOCCACCIO, Giovanni, Dekameron, Praha: Levné knihy 2010.

BOHATTA, Hanns, Katalog der in den Bibliotheken der regierenden Linie des fürstlichen Hauses von und zu Liechtenstein befindlichen Bücher aus dem XVI.–XX. Jahrhundert, Wien, 1931.

BROGDEN, William Alvis, Ichnographia rustica, Stephen Switzer and the designed landscape, London – New York: Routledge 2017.

COLLONA, Francesco, Hypnerotomachia Poliphili aneb Poliphilův boj o lásku ve snu, Praha: Trigon 2019.

DOKOUPIL, Zdeněk – NAUMANN, Pavel – RIEDL, Dušan – VESELÝ, Ivan, Historické zahrady v Čechách a na Moravě, Česká architektura, velká řada, svazek 1, Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců 1957.

EBELOVÁ, Ivana – EBEL, Martin, Mezníky v dějinách kladrubského hřebčína z pohledu archivních pramenů, in: Sborník z mezinárodní konference Ochrana kulturní krajiny, Organizace kulturní krajiny se zvláštním zřetelem k chovu koní, Cultural Landscape, Landscape Conservation: The Organisation of Cultural Landscapes with Special Regard to Horse Breeding, 25.–26. května 2017, Kladruhy nad Labem, s. 116–142.

Entwurf Einer Historischen Architectur: in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker; umb aus den Geschicht-büchern, Gedächtnüß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhaftten Abrißen, vor Augen zu stellen, Wien 1721.

FISCHER von ERLACH, Johann Bernhard, Entwurf Einer Historischen Architectur: in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker; umb aus den Geschicht-büchern, Gedächtnüß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhaftten Abrißen, vor Augen zu stellen, Wien 1721.

FLEISCHER, Victor, Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler (1611–1684), Wien – Leipzig 1910.

JEKYLL, Gertrude – HUSSEY, Christopher, Garden Ornament, London: Country Life Books 1927.

JIRÁNEK, Tomáš, Krajinářská studie areálu Národního hřebčína Kladruhy nad Labem. Diplomová práce, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně: Fakulta zahradnická lednice na Moravě 1998, nepublikováno.

LAUCHE, Wilhelm, Die Bedeutung des dahingeschieden Fürsten Johann II. von und zu Liechtenstein für die Kunst, die Wissenschaften, die Landwirtschaft und den Gartenbau, Brünn 1929.

NOVÁK, Zdeněk – MACHEK, Jiří – ZÁMEČNÍK, Roman, Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem, Praha: Foibos books 2021.

NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy, Praha NZM 2017.

- NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada, *Prameny a studie*, 2020, č. 67, s. 45–100.
- OBERHAMMER, Evelin, *Der ganze Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in den frühen Neuzeit*, Wien – München 1990.
- OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka, *Život a dílo zahradního architekta Josefa Kumpána (1885–1961)*, Praha: Národní zemědělské muzeum 2015.
- PAVLŮ, Karel, *Praktický hospodář*, Praha 1924.
- PLINIUS, Gaius, *Dopisy*, Praha 1942.
- SCHOLZ, Jaromír, *Sadovnická estetika I., II.*, Praha: SPN 1955, 1956.
- SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, *Unsere Freiland-Laubgehölze*, Wien – Leipzig 1913.
- SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, *Unsere Freiland-Nadelhölzer. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadelhölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra*, Wien 1923.
- SILVA-TAROUCA, Ernst, *Farben im Landschaftsgarten, Die Gartenschönheit*, 1927.
- SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, *Používání stromů a keřů v zahradách i parcích, Styl*, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 159–164.
- SWITZER, Stephen, *Ichnographia rustica; or, The nobleman, gentleman, and gardener's recreation*, 1718.
- ŠIMEK, Jakub – CRESCENZI, Pietro de', *Zahradní umění Piera de'Crescenzi: osmá kniha zemědělské encyklopedie Rurallia commoda z let 1304–1309 (původní text a překlad)*, Uherský Brod 2007.
- ŠMELHAUS, Vratislav – NERADOVÁ, Květoslava (edd.), *Crescentius Bohemus, Museum Agriculturae Bohemoslovacum*, Československé zemědělské muzeum, 1966, 1968.
- THACKER, Christopher, *The Genius of Gardening, The History of Gardens in Britain and Ireland*, London 1994.
- TRPÁKOVÁ, Ivana, *Krajina ve světle starých pramenů, Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce 2013*.

Internetové zdroje

- BIRNBAUMOVÁ, Alžběta, *Rekonstrukce dvou moravských renesančních zahrad*, dostupné online: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/110652/F_HistoriaeArtium_05-1961-1_14.pdf?sequence=1> [11. 6. 2022].
- Crescentius's Rurallia Commoda: Agriculture, Animal Husbandry, and Horticulture*, dostupné online: <<https://www.historyofinformation.com/detail.php?entryid=2598>> [11. 6. 2022].
- Počátky plavby na Moravě a Moravská brána*, dostupné online: <<https://www.d-o-l.cz/index.php/de/startseite/geschichte?showall=1>> [11. 6. 2022].
- ŠTĚRBOVÁ, Lucie, *K původu staročeských názvů barev*. Nepublikovaná diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně: Ústav českého jazyka Filozofické fakulty 2015; dostupné online: <https://is.muni.cz/th/h9aap/sterbova_mgr.pdf> [11. 6. 2022].

Tyto ***Pokyny pro autory*** platí pro autory veškerých textů, které vydává Národní zemědělské muzeum, s. p. o., v rámci své ediční činnosti (odborný článek, monografie, recenze, zprávy aj.). Redakce přijímá pouze původní práce vniklé na základě badatelské činnosti autora. **Všichni autoři předkládají svá díla redakci jako články původní a potvrzují, že předložené práce nebyly zkopírovány nebo plagiovány zcela nebo zčásti z děl jiných autorů či vlastních (autoplagiát).**

Pokyny pro úpravu rukopisu

1. Příspěvky dodávejte v jednom výtisku a na označeném CD/DVD nebo zašlete elektronicky na adresu redakce: redakce@nzm.cz ve formátu .doc (tj. vytvořené editorem WORD). Používejte list A4, standardní styl Normal, písmo Times New Roman při zadání velikosti písma 12 bodů, řádkování 1,5, okraje 2,5. Text neformátujte! Nepoužívejte zvětšení mezer mezi odstavci ani tabulátor na jejich začátcích, příp. změny proložení znaků; odstavce, titulky, podtitulky graficky neupravujte a necentrujte, neboť grafická úprava bude provedena jednotně. Tučné písmo (bold), kurzíva (italic) či podtržení v textu budou respektovány.
2. K textu článku a monografie přiložte abstrakt (do 600 znaků),¹ klíčová slova, resumé (rozsah od 800 znaků do 5 normostran dle typu rukopisu), to vše v českém jazyce, případně v anglickém jazyce. V případě vypracování recenze je třeba připojit stručný medailonek autora (jméno, narození, vzdělání, současné zaměstnání, odborná specializace, výběr z díla – rozsah do 500 znaků).
3. Rozsah textu by neměl převýšit počet normostran dohodnutý s vedoucím redaktorem. Rozsah textu a počet příloh může být ve výjimečných případech překročen, ale pouze po konzultaci s vedoucím redaktorem. Články do časopisu Prameny a studie: rozsah max. 15 NS + seznam použitých zdrojů + ev. seznam zkratk + popisky k obrázkům v samostatném souboru + seznam příloh v samostatném souboru + přílohy v samostatném souboru.
4. Za text, tabulky a grafy odpovídají autoři. Autoři jsou plně odpovědní za autorská a reprodukční práva. Rukopisy projdou recenzním řízením; konečnou úpravu rukopisu si vyhrazuje redakce (formální stránku).
5. Po vydání se poskytují autorské výtisky.

---

¹ Doporučení jak koncipovat abstrakt naleznete v Příloze č. 3 těchto Pokynů pro autory.

6. Odpovědný redaktor si vyhrazuje právo zásahu do textu v rámci korektur, eventuálně právo vyloučit příspěvek z důvodu odborné či jiné nedostatečnosti. Autor bude v takovém případě vyzván k nápravě. K případným změnám v textu se bude autor moci vyjádřit v rámci autorských korektur.

7. Dodržujte následující pokyny v textu:

- název příspěvku
- uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace
- abstrakt (v rozsahu do 600 znaků)
- text (nadpisy jednotlivých kapitol, podkapitol možné)
- seznam použitých pramenů a literatury dle citační normy uvádějte na závěr textu (nečíslovaný a v abecedním pořadí)
- v případě užití zkratk v textu nutno dodat seznam zkratk
- na konci příspěvku uveďte korespondenční adresu (jméno a příjmení s tituly, název a adresa pracoviště, e-mailová adresa)
- typografická pravidla: po čárce a tečce použijte vždy mezeru, rozlišujte mezi pomlčkou (–) a spojovníkem (-), v případě rozmezí letopočtů, dat a stránek, používejte výhradně pomlčku bez mezer (např. 1962–1967, 22.–26. května 1964, s. 1–5); klávesová zkratka Alt + 0150; znak „%“ odděluje od číslice mezerou
- další doporučení viz přílohy těchto Pokynů pro autory.

8. Příprava obrázků, tabulek, grafů a popisků

U všech obrazových příloh musí být uveden jejich zdroj, jméno autora obrazové přílohy, jedná-li se o dílo autorské (např. fotografie nebo kresba), a rovněž musí být opatřeny obsahovými popisky, případně originálním/oficiálním názvem (pokud takový existuje), jinak nebudou otištěny. U fotografií bude označení typu „fotoarchiv autora“ akceptováno pouze tehdy, pokud je autor držitelem autentického originálu. V opačném případě **je povinností autora uvést originální zdroj. Ošetření případných autorských a reprodukčních práv k daným vyobrazením je povinností autorů příspěvků.** Přílohy se předávají buď v elektronické podobě (e-mailem), nebo umístěné na vhodném nosiči dat, např. CD/DVD/USB flash disk. V takovém případě je třeba jednotlivé soubory umístěné na CD/DVD/USB flash disku přehledně a srozumitelně pojmenovat.

- Obrázky dodávat v elektronické podobě jako samostatné, zřetelně označené soubory zvlášť, mimo text, a to jako soubory jpg nebo tiff.
- Fotografie z digitálních fotoaparátů dodávat v nejlepší možné kvalitě bez úprav.
- Černobílé obrázky (pérovky) dodávat v rozlišení minimálně 600 dpi, obrázky barevné a v odstínech šedi v rozlišení minimálně 300 dpi.
- Obrázky číslovat v pořadí tak, jak požadujete jejich umístění v textu; důležitý je zřetelný odkaz v textu, a to tímto způsobem: (obr. 1), (tab. 3).
- Grafy a tabulky tvořit v editoru EXCEL nebo v textovém editoru WORD.
- Popisky k obrázkům, tabulkám a grafům dodávat zvlášť mimo text, identicky označené k příslušnému obrázku, nejlépe číslicí, opět neformátovaný text.
- Za poslední větu popisku dělat tečku.

9. V textu používejte následující úpravu:

Povinný poznámkový aparát k textu uvádějte pod čarou, nikoliv na konci textu. Poznámky vytvářejte pomocí funkce *Poznámka pod čarou* v MS Word. Každá poznámka začíná velkým písmenem a končí tečkou. Poznámkový aparát má trojí funkci:

1. bibliografický záznam, odkud citát pochází – pramen nebo zdroj informace;
2. vysvětlení, komentování nebo podrobnější vysvětlení a rozvedení určité myšlenky z textu (které by v textu působilo nesourodě), je možné uvést i další díla, která se příslušným problémem blíže zabývají;
3. odkázání na ty pasáže v textu, které s myšlenkou souvisejí.

Pro citace z pramenů a literatury používejte následujících pravidel a vzorů:

Citační pravidla:

- příjmení a jméno oddělujte čárkou; příjmení pište velkými písmeny. Mezi údajem o autorovi a údaji o názvu používáme čárku, autoři se oddělují pomlčkou;
- pro citaci článku ze sborníku či kapitoly z monografie je nutné použít před údaji o zdrojové publikaci slovo „in“, za kterým následuje dvojtečka;
- název monografie, článku ve sborníku či periodiku je oddělen čárkou;
- u monografií a sborníků vždy uvádíme místo vydání, rok vydání a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku ze sborníku nebo kapitoly z monografie);
- u periodik vždy píšeme rok vydání, ročník, číslo (pokud takové existují) a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku);
- u dokumentů z webového zdroje uvádíme příslušný hypertextový odkaz ve špičatých závorkách, k němuž připojujeme v hranatých závorkách údaj o časovém přístupu ke zdroji;
- v případě vícero po sobě jdoucích citací od stejného autora se používá velkým písmem TÝŽ, TÁŽ, TÍŽ;
- zkrácenou formu úplného jména autora (PEKAŘ, J.) a zkratky časopisu, archivu, fondu uvádějte až po první úplné citaci, přičemž u ní je nutné uvést v závorce dále používanou zkratku: Český časopis historický (dále jen ČČH), Státní okresní archiv Náchod (dále jen SOKA Náchod). Způsob citací a zkracování musí být v celém rukopise jednotný;
- používat zkratku srov., ne srv.

Citace archivního pramene:

Archiv, fond Název fondu, ukládací jednotka, číslo ukládací jednotky, inventární číslo (pokud takové existuje), signatura (pokud taková existuje), co nejbližší specifikace dokumentu.

Používejte přesný název archivního fondu. Můžete ho nalézt na adrese:

<http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/default.aspx>

Příklad:

Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Úřad říšského protektora, Praha, k. č. 11, inv. č. 117/f, sign. 746, dokument z 13. května 1943.

Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Zámorsk), fond Rodinný archiv Šliků, k. č. 25, inv. č. 371, sign. VII.1., Vidimus z r. 1475 o podělení Matese a Václava Šliků.

Citace v seznamu pramenů:

Národní archiv Praha, fond Úřad říšského protektora, Praha.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šliků.

Citace monografie:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název monografie, Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha 1921, s. 19.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 167.

Opakovaná citace:

PEKAŘ, J., Bílá hora, c. d., s. 19.

Citace v seznamu literatury a pramenů:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha: Vesmír 1921.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha: Karolinum 2000.

Citace kapitoly v kolektivní monografii:

Příklad:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem 2001, s. 77.

Citace v seznamu literatury:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem: Albis International, UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF 2001, s. 59–98.

Citace článku v periodiku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, Název časopisu, rok vydání, ročník, číslo, citovaná strana.

Příklad:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetonecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický (dále jen ČČH), 1997, 95, 2, s. 399.

Opakovaná citace: KUČERA, J., Mezi Wilhelmstrasse, c. d., s. 398.

Citace v seznamu literatury:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetonecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický, 1997, 95, č. 2, s. 387–410.

Citace článku ve sborníku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, in: Název sborníku, EDITOR, Jméno (ed.), Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava 2003, s. 90.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München 2006, s. 101.

Opakovaná citace: KOTISOVÁ, M., Patscheiderův proces, c. d., s. 89.

Citace v seznamu literatury:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava: Maticе Slezská 2003, s. 90–91.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München: Oldenbourg 2006, s. 95–108.

Citace akademické práce:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název. Údaje o typu práce. Místo vzniku: školící pracoviště rok vzniku, citovaná strana.

Příklad:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999, s. 53. + ev. odkaz na internetový zdroj.

Opakovaná citace: KNOTEK, P., Kultura, c. d., s. 15.

Citace v seznamu literatury:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999.

Citace hesla ve slovnících, lexikonech, příručkách apod.:

Příklad:

Heslo Práce: Velký sociologický slovník, II., Praha 1996, s. 824.

Opakovaná citace: Heslo Práce: Velký sociologický slovník, c. d., s. 825.

Citace v seznamu literatury:

Velký sociologický slovník, II., Praha: Karolinum 1996.

Zdroj na internetu:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název dokumentu, dostupné online: <hypertextový odkaz> [dd. mm. rrrr].

Příklad:

KOPEC, Jakub, Architektura je řeč. Daniel Libeskind v Ostravě, dostupné online: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=9320&type=6>> [11. 4. 2010].

Poslanecká sněmovna N. S. R. 1922, I. volební období, 6. zasedání, dostupné online: <http://www.psp.cz/archiv/1920ns/ps/tisky/T3808_01htm> [11. 12. 2009].

Opakovaná citace: KOPEC, J., Architektura, c. d.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Redakce

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 00 Praha 7

nebo elektronicky na e-mail: redakce@nzm.cz

KRITÉRIA VĚDECKÉHO VÝZKUMU

1. Jasně definované a vymezené téma. Předmětem výzkumu je poznatelný či identifikovatelný předmět, jenž musí být označován a definován tak, aby byl poznatelným a identifikovatelným rovněž pro ostatní. Pojmenovat předmět znamená určit podmínky, za nichž o něm můžeme mluvit, a to na základě pravidel, která stanovíme nebo která stanovili jiní, již dříve. Určíme-li pravidla, máme k dispozici nástroje, které činí náš předmět poznatelným a identifikovatelným.
2. Výzkum se musí dopracovat k tomu, aby o předmětu našeho zájmu sdělil věci, které ještě řečeny nebyly, anebo aby se podíval novým pohledem na věci, které již řečeny byly. I kompilační dílo může mít určitý vědecký smysl, pokud ještě nic podobného v daném oboru neexistuje. Kompilátor shromažďuje a organicky spojuje názory, které byly vysloveny různými badateli na dané téma. Kompilace ovšem bývá (ve většině případů opodstatněně) jako vědecký produkt často zpochybňována.
3. Výzkum musí být užitečný a prospěšný pro ostatní.
4. Výzkum musí poskytnout předpoklady pro potvrzení nebo vyvrácení předpokladů, z nichž vychází. Nesmí znemožnit to, aby kdokoliv jiný mohl v uvedeném bádání pokračovat.
5. Vědecké dílo musí dodržovat terminologické standardy příslušného oboru. Jazyk díla by měl být živý, pestrý. Vyjadřovací styl však musí být věcný, seriózní, neurážející dobrý vkus.
6. Autor by měl dodržovat etiku vědecké práce, tj. soustavu mravních zásad. Cílem etiky ve výzkumu je zajistit, aby nikomu nebylo ublíženo a nikdo netrpěl důsledky našeho výzkumu.

PŮVODNÍ ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU (ČASOPISE)

Článkem se rozumí odborná studie zveřejněná v odborném periodiku bez ohledu na stát vydavatele. Prezentuje původní výsledky výzkumu, který byl uskutečněn autorem nebo týmem, jehož byl autor členem. Jedná se o celé texty prací s členěním podle požadavků vydavatelů periodika na strukturu vědecké práce (nejčastěji souhrn, úvod, přehled literatury, pramenný materiál a metody, výsledky, diskuse, závěr) s v časopise obvyklým (zpravidla předepsaným) způsobem citování zdrojů, nejčastěji v poznámkovém aparátu.

Odborným periodikem je vědecký časopis, který je recenzován, je vydáván jako periodická publikace v tištěné nebo elektronické podobě a má přidělen ISSN kód (mezinárodní standardní číslo seriálové publikace). Odborným periodikem není denní tisk ani populárně naučný časopis.

Články v odborném periodiku (časopise) se člení na:

J_{imp} – původní/přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, který je obsažen v databázi Web of Science (dále „WoS“) s příznakem „Article“, „Review“, nebo „Letter“;

J_{SC} – původní/přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, který je obsažen v databázi SCOPUS5 s příznakem „Article“, „Review“, nebo „Letter“;

J_{ost} – původní / přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, které nespadá do žádné z výše uvedených skupin. Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik se nepoužije. Rozhodující je, zda recenzovaný odborný článek splňuje obecné požadavky na tento druh výsledku a prošel řádně procesem recenzního řízení.

Článkem v odborném periodiku nejsou:

- reprinty, abstrakta apod., byť publikovaná v odborném periodiku, články informativního nebo popularizačního charakteru o výsledcích výzkumu;
- ediční materiály, opravy, recenze, rešerše a souhrny;
- článek typu „preprint“, tj. verze článku uveřejněná před recenzním řízením;
- pro J_{ost} články s nižším rozsahem než jsou 2 strany textu, přičemž platí, že do rozsahu stran se nezapočítávají fotografie, grafy, mapové přílohy, obrázky, tabulky a reklamy.

U volby časopisu pro zveřejnění studie je třeba dát pozor, zda se nejedná o **podvodného vydavatele**. V poslední době se objevuje praxe:

- uvádění **falešného impact faktoru**,
- vytvoření **falešných internetových stránek** impaktovaného časopisu, který ve skutečnosti vlastní stránky vůbec nemusí mít (tzv. hijacking). Často se jedná o úzce zaměřené časopisy původně publikující v jiném než anglickém jazyce, které se „nově staly“ multidisciplinárně zaměřenými a publikují v angličtině,
- na trhu fungují tzv. **předátorské časopisy**, které lákají k uveřejňování textů nezkušené vědce, či akademiky, kteří chtějí snadno a rychle vykázat publikační aktivitu. V tom jim vydavatelé rádi vycházejí vstříc, neboť za publikaci od nich inkasují poplatky a vydělávají. Kvalita vydávaných „odborných“ textů je to poslední, co je zajímá.

Jazyk, frekvenci vydávání, ISSN a skutečný vědecký obor časopisu můžete zkontrolovat podle Journal Citation Reports na stránkách *Web of Science*.

Doporučená struktura odborného článku:²

Název

Název článku by měl vyjadřovat obsah celé práce. Jedna ze základních rešeršních metod totiž je založena na vyhledávání klíčových slov v titulku.

Autoři

V práci se uvádí všichni autoři, kteří se rozhodujícím způsobem podíleli na daném výzkumném úkolu a sepsání článku. Uvádí se pracoviště autorů a kontaktní informace, vč. e-mailové adresy. Nedílnou součástí článku je uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace.

Abstrakt

Srov. samostatná příloha „Pokynů pro autory“. Abstrakt je vůbec nejdůležitější část publikace. Je to jakási miniatura celého článku. V abstraktu nesmí být obsaženo to, co není ve vlastním textu článku. Abstrakt by měl obsahovat všechna důležitá klíčová slova – usnadní se tak nalezení článku při jeho budoucím fulltextovém vyhledávání. Abstrakt se uvádí jak v českém, tak v anglickém jazyce.

Klíčová slova

Klíčová slova se uvádějí samostatně, jako obligatorní a nedílná součást abstraktu, a to v českém a anglickém jazyce.

Úvod

Uvést, na co se v článku navazuje, vymezit předmět výzkumu, proč je nutné jej řešit, co je cílem výzkumu, uvést stanovené hypotézy, z nichž se při výzkumu vycházelo.

Stav výzkumu a pramenů, použité metody

Analýza literatury by měla představovat kritickou rešerši; analýza pramenů částečně stanoví metody výzkumu. U metod obecně známých stačí zmínka, u méně běžných je nutný odkaz na odbornou literaturu a zvláště je popsát, rovněž tak jako metody vzácné nebo námi modifikované.

Výsledky

Přehledně zpracované rezultáty všech analýz, pokusů a pozorování. Nedílnou součástí by měly být prostředky vizuální komunikace (tabulky, grafy, statistiky). Třebaže je to nesmírně těžké, uvádí se i výsledky, které nepodporují naši hypotézu. Jednak je to mravné, jednak to paradoxně přispěje evaluaci validity naší práce ze strany kolegů odborníků.

Diskuse

Diskuse slouží ke konfrontaci námi dosažených výsledků s tím, co uvádí dosavadní vědecká teorie a praxe. Máme zde možnost vysvětlit i případné výše uvedené „záporné“ výsledky. Diskuse by měla končit potvrzením (úplným, částečným, podmíněným) nebo naopak nepotvrzením původní hypotézy.

Seznam pramenů a literatury

Jedná se o citování informačních zdrojů. Na seznam primárních pramenů navazuje seznam literatury. Uvádíme české i zahraniční autory, kteří mají nějaký významný vztah k probíranému problému a z jejichž prací jsme čerpali nebo přímo citovali. Ze seznamu by mělo být na první pohled patrné, jakou pozornost jsme věnovali přípravě řešení – jak jsme obeznámeni s dosavadním stavem v daném oboru, jaký prostor věnujeme i opozičním názorům, atd. Formální úprava citací vychází z požadavků redakce.

Dalšími částmi klasického článku může být **obrazová příloha, seznam použitých zkratk** aj.

---

² Navrhnutá struktura umožňuje další variace v souladu s tématem a požadavky redakce.

ABSTRAKT

Abstrakt spolu s názvem vědecké práce a seznamem klíčových slov slouží k prvotní informaci o vědecké práci, odborném článku či studii. Sděluje, jaký je stanoven cíl, jaký byl zvolen způsob jeho dosažení a jaký je přínos práce k řešenému tématu (tj. co z dané problematiky předkládaná práce pokrývá, co nikoli a co je v ní původní). Autor může vyjádřit účel svého textu i v jedné nebo dvou větách o několika slovech. V tomto případě platí, čím stručněji, tím lépe. Nutné je vyhnout se vágním formulacím. Koncipování abstraktu autorovi pomůže ujasnit si podstatné momenty v textu a smysl své vědecké práce.

Doporučená struktura abstraktu:

Abstrakt vědecké práce se zpravidla skládá ze čtyř částí, přičemž každá část má jednu až tři věty a třetí část se obvykle prolíná se čtvrtou částí. Tyto čtyři části nabízejí stručné odpovědi na následující čtyři otázky: 1. **Jaký problém se řeší?** 2. **Jaké řešení práce nabízí?** 3. **Jaké jsou přesně výsledky?** 4. **Jaký je význam práce?**

Na začátek abstraktu je možné vložit stručné uvedení do kontextu, ve kterém se problematika odehrává. Není to však nutností:

Práce/článek/studie je řešena v kontextu...

Práce/článek/studie staví na ... výsledcích... (odkaz na aktuální historiografii)

I. část – Jaký se řeší problém? Jaké je téma? Jaký je cíl?

Tato práce/článek/studie řeší...

Cílem této práce/článku/studie je...

Práce/článek/studie se zaměřuje na...

II. část – Jak je problém řešen? Jak je dosaženo cíle?

Zvolený problém je řešen za pomoci ... / aplikací...

V řešení bylo použito ... metody /... postupu /... analýzy...

Při zpracování dat bylo použito ... nástrojů...

Provedeno bylo ... vyhodnocení...

(možno charakterizovat použité prameny)

III. část – Jaké jsou konkrétní výsledky? Jak dobře je problém vyřešen?

Během výzkumu byl vytvořen systém, který...

Nabízené řešení poskytuje ... možnosti...

Provedeným výzkumem bylo zjištěno...

IV. část – Čím jsou výsledky práce užitečné.

Přínosem této práce/článku/studie je...

Hlavním zjištěním je...

Hlavním výsledkem je...

Na základě zjištěných údajů je možné...

Výsledky této práce/článku/studie/analýzy umožňují...

REDAKČNÍ RADA

---

prof. Ing. IVANA BOHÁČKOVÁ, CSc.

Provozně ekonomická fakulta
České zemědělské univerzity v Praze
Kamýčká 129
165 00 Praha 6
ivana1bohackova@seznam.cz

prof. PhDr. JANA BUREŠOVÁ, CSc.

Katedra historie FF UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
jana.buresova@upol.cz

PhDr. PAVEL DOUŠA, Ph.D.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
zámek Kačina
Svatý Mikuláš 51
284 01 Kutná Hora
pavel.dousa@nzm.cz

PhDr. LUDOVÍT HALLON, DrSc.

Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
ludovit.hallon@savba.sk

PhDr. MILOŠ HOŘEJŠ, Ph.D.

Národní technické muzeum
Kostelní 42
170 00 Praha 7
milos.horejs@ntm.cz

prof. PhDr. IRENA KORBELÁŘOVÁ, Dr.

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav historických věd
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava
irena.korbelarova@fpf.slu.cz

Mgr. LUCIE KUBÁSKOVÁ

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
lucie.kubaskova@nzm.cz

prof. PhDr. EDUARD KUBŮ, CSc.

Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
eduard.kubu@ff.cuni.cz

doc. Ing. MICHAL PLAČEK, Ph.D., M.Sc.

Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo
Studijní středisko Znojmo
Loucká 656/21
669 02 Znojmo
placek@svse.cz

doc. Ing. MILAN JAN PŮČEK, MBA, Ph.D.

AMBIS vysoká škola, a. s.
Lindnerova 1
180 00 Praha 8
milan.pucek@ambis.cz

PhDr. MIROSLAV SABOL, Ph.D.

Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Miroslav.Sabol@savba.sk

Ing. HELENA SMOLOVÁ, Ph.D.

Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
smolova.helena@gmail.com

doc. PhDr. JIŘÍ ŠOUŠA, CSc.

Katedra pomocných věd historických
a archivního studia FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
doc.sousa@seznam.cz

doc. Ing. PAVLA VRABCOVÁ, Ph.D.
Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýcká 129
165 00 Praha 6
vrabcovap@fld.czu.cz

PhDr. JIŘÍ WOITSCH, Ph.D.
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 3
110 00 Praha 1
woitsch@eu.cas.cz

AUTOŘI TEXTŮ

---

doc. Ing. MARGITA ČANIGOVÁ, CSc.

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre,
Fakulta biotechnológie a potravinárstva
Katedra technológie a kvality živočíšnych produktov
Tr. A. Hlinku 2
949 76 Nitra, Slovensko
margita.canigova@uniag.sk

Ing. ALICE FRYDRYCHOVÁ

Riegrova 112
252 63 Roztoky
alice.frydrychova@gmail.com

Mgr. MICHAL JIRMAN

Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
Filozofická fakulta
Katedra historie
Pasteurova 3571/13
400 96 Ústí nad Labem
michaljirman@gmail.com
jirman@zsceskemladeze.cz

Ing. ZDENĚK NOVÁK

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
zdenek.novak@nzm.cz

Ing. ANNA ŠEBOVÁ

Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů
Kamýčká 129
165 00 Praha 6
sebova@af.czu.cz

Ing. ROMAN ZÁMEČNÍK, Ph.D.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
roman.zamecnik@nzm.cz

Mgr. MICHAELA ZEINEROVÁ BRACHTLOVÁ, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
michaela.zeinerovabrachtlova@nzm.cz

prameny & studie 71

Redakce:

Vedoucí redaktor: prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Výkonný redaktor: PhDr. Miloš Hořejš

Redakční rada:

prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc., prof. PhDr. Jana Burešová, CSc., PhDr. Pavel Douša, Ph.D.,
PhDr. Ludovit Hallon, DrSc., PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D., prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.,
Mgr. Lucie Kubásková, prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc., doc. Ing. Michal Plaček, Ph.D., M.Sc.,
doc. Ing. Milan Jan Půček, MBA, Ph.D., PhDr. Miloslav Sabol, Ing. Helena Smolová, Ph.D.,
doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc., doc. Ing. Pavla Vrabcová, Ph.D., PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

Adresa redakce:

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 78 Praha 7

E-mail: redakce@nzm.cz

Web: <http://www.nzm.cz/prameny-a-studie/>

Recenzovali:

Mgr. Pavel Koblasa

prof. Ing. Ivo Machar, Ph.D.

doc. Mgr. Josef Moucha

Mgr. Eliška Podholová Varyšová

prof. Ing. Pavel Šimek, Ph.D.

doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D.

Jazykové korektury: PhDr. Lucie Zikmundová

Návrh obálky, sazba a grafická úprava: Kateřina Řezáčová, akad. malířka

Překlady: Anna Pilátová, Ph.D.

ISSN 0862-8483

Vydalo: Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Tisk: ASTRON print, s. r. o.

Prameny a studie č. 71

2022

OBSAH

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

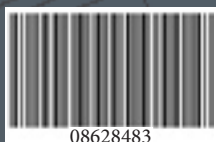
- Vývoj a hodnotenie ochutených jogurtov

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

- První desetiletí Chemické pokusné stanice v Lovosicích
- Fotografická soutěž našeho venkova a lesnická fotosoutěž
- Krajina vilových čtvrtí a její proměny
- Stručné dějiny tvorby voluptoáru a krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem

www.nzm.cz

ISSN 0862-8483

08628483